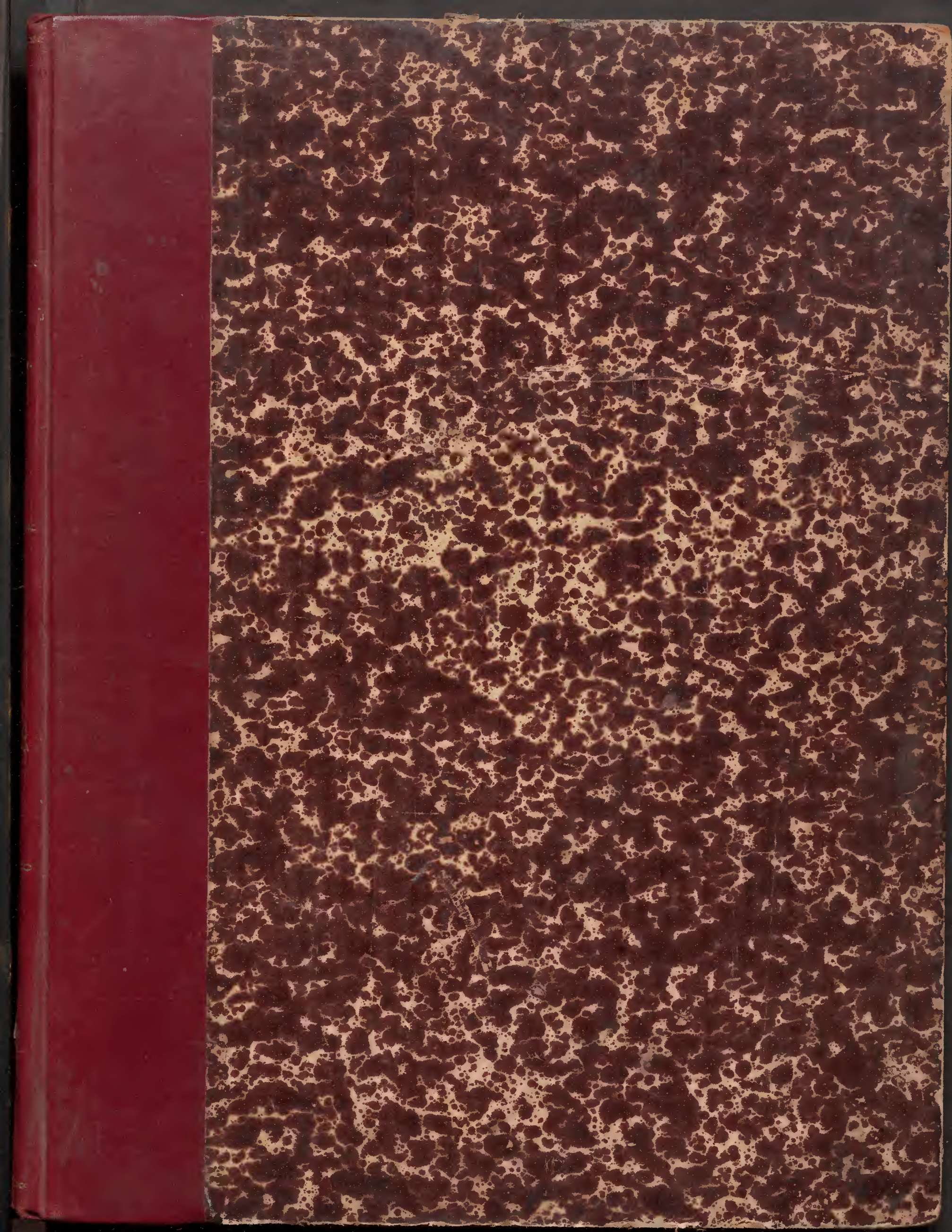
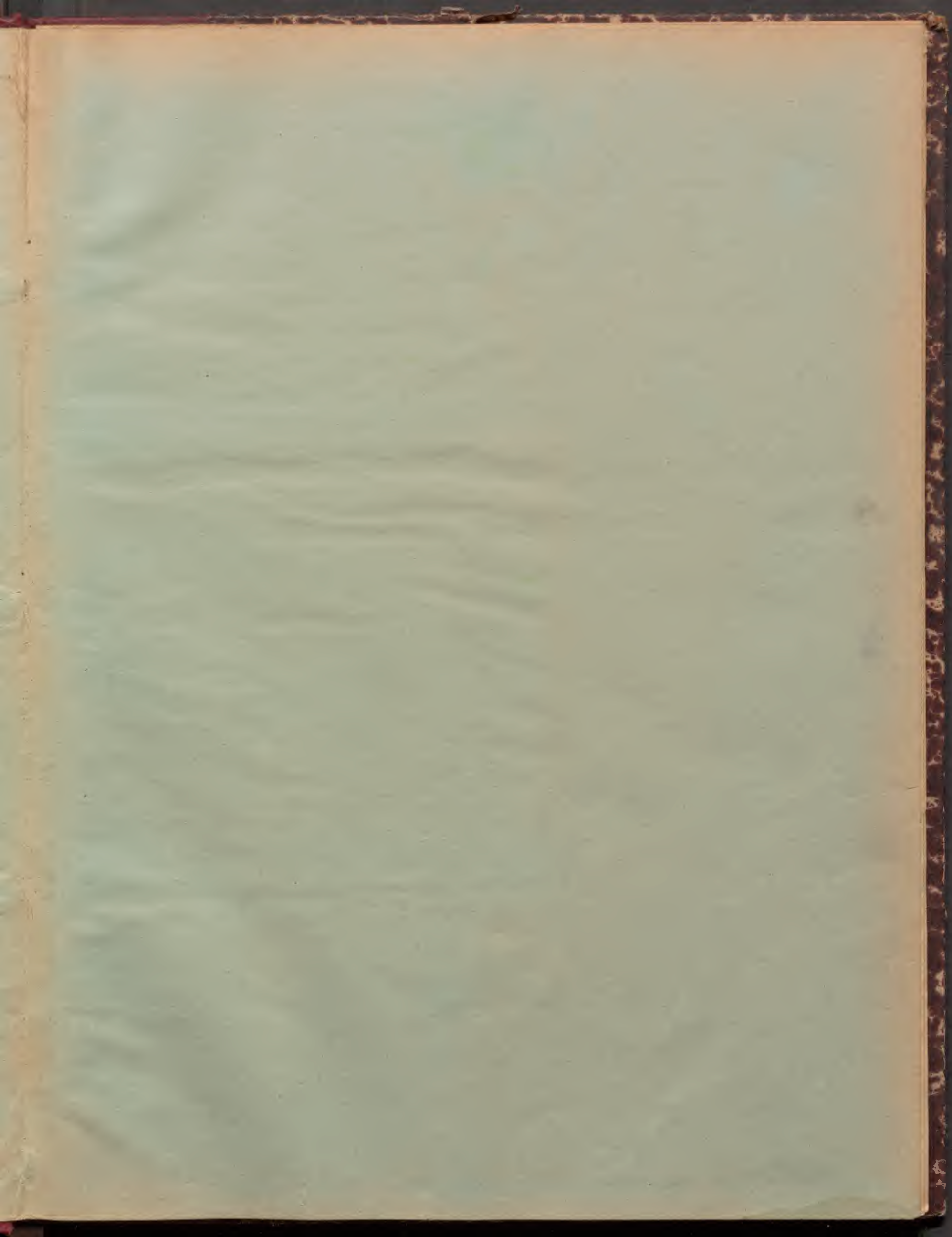
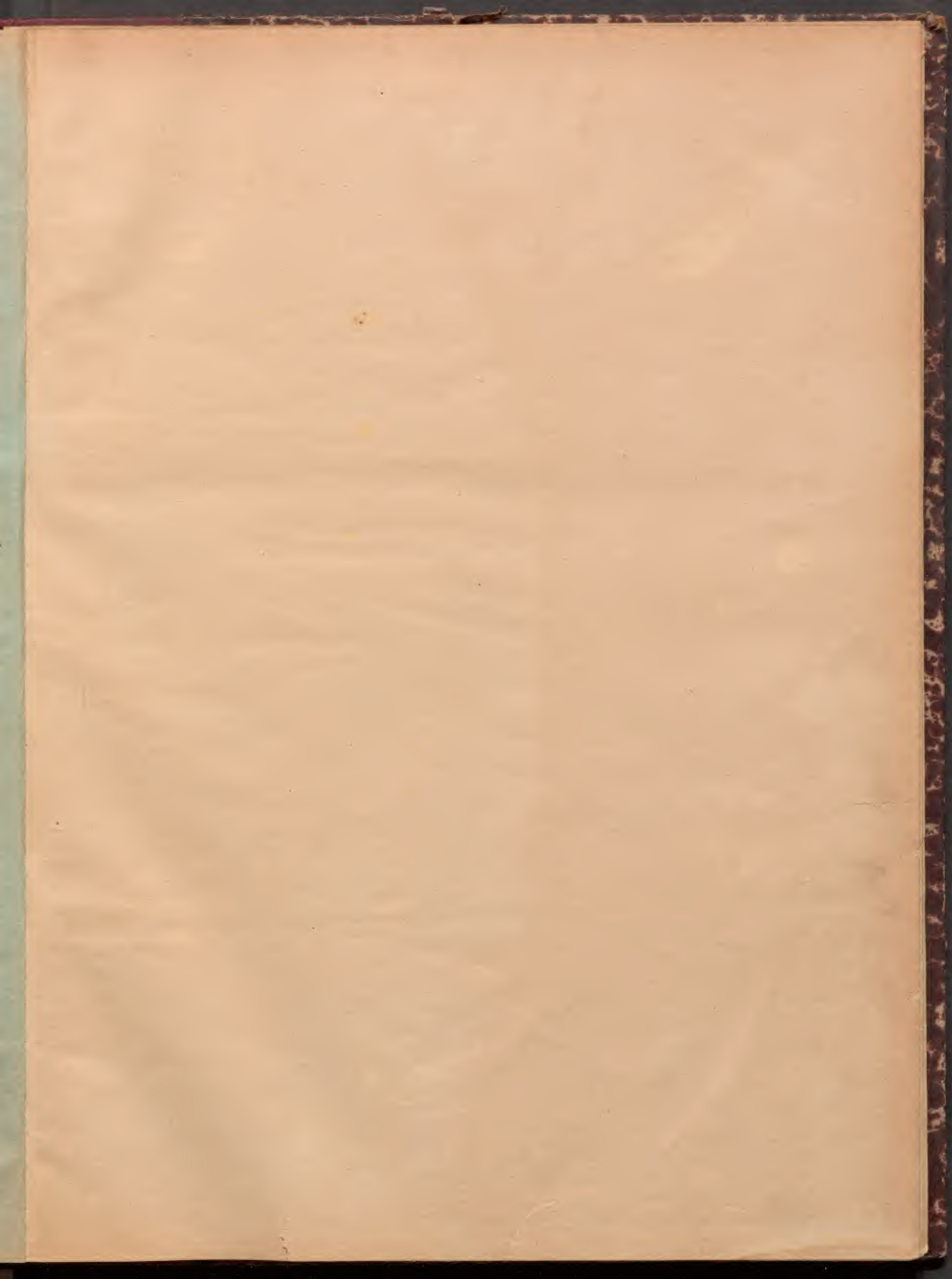

ԾԱԶԻԿ

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

17^{րդ} ՏԱՐԻ.—ԹԻԻ 1. (585)

5 ՅԱՆՎԱՐ 1904

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ «ԾԱԶԻԿ»-Ի ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԱՆԽԻԿ Է ԲԱՅԱՐՁԱԿԱՊԵՍ
ԳԱԽԱՌՆԵՐՈՒ ԲԱՄԱՐ, ՄԱՐԵԿԱՆ 60. ՎԵՐԱՄԱՆԵՅ 20 ՊՐԵ. — ՄԵԼՍՈՑ ԲԱՄԱՐ, ՄԱՐԵԿԱՆ 50 ՎԵՐԱՄԱՆԵՅ 25 ՊՐԵ. — ԱՐՏԱՍՍ ՀՍԱՆԻ ԲԱՄԱՐ,
ՄԱՐԵԿԱՆ 14. ՎԵՐԱՄԱՆԵՅ 7 ՓՐ. — ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԱԶՍԻՆ ԱՄԻՆ ԱՄԵՆՈՒ ՄԵԿԻՆԵ: — ՁԵՆՔԻ ԲԱՄԱՐ 40 ՓԱՐԱՅԻ ԿԸ ԺԱԽՈՒԻ:

Նամակ կամ որ եւ է գրութիւն պէտք է ուղղել Խ Մ Բ Ա Պ Ր Ո Ւ Թ Ե Ա Ն Կալարա, Քուրժումլու Խան քիւ 7

درعیاده غلطه قورشوللو خاتمه نومرو ۷ زاغیک فرته سی ادارسی

RÉDACTION DE LA REVUE „DZAGHIK“ Kourchoum Han, N. 7, Galata, Constantinople.

ՄԵՐ ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՄԻՔ. ՇԱՄՏԱՆՃԵԱՆ

ԱՐԱԹԱԹԵՐԹ ԵՎ
ՊԻԼԻ ՆԵՐԿԱՅ ԹԻՒՈՎ
1904 ՏԱՐԵՅՐՆԱՆԸ
ԲԱՆԱՅՈՒ ԱՈՒԹԻՒ ԱՅՆ

պէս կը հաւատանք թէ լաւագոյն
բանը ըսած պիտի ըլլանք մեր ընթեր-
ցողներուն համար, եթէ արդէն այսօր
կարողանանք ներկայացնելու այն ծը-
րագիրը զոր, քայլ առ քայլ յառաջ
երթալով, այս տարւոյն ընթացքին
պիտի գործադրենք:

1903 տարին ապահովաբար շատ
կարեւոր չընէ մին էր մեզի համար,
քանի որ այդ միջոցին կարելի եղաւ
ստանալ այն բոլոր նախապատրաս-
տական փորձառութիւնները որոնց
կրթնած այսօր ի վիճակի կ'ըլլանք
արդէն, իր բոլոր կարեւոր գծերուն
մէջ ճշգրտած, մեր ունենալիք գրա-
կան գործունէութիւնը ներկայացնել:

Գրական պարբերական հրատարա-
կութիւն մը, մեր մէջ, պէտք է խոս-
տովանիլ գծադրաբար թէ բարոյա-
կան շատ մեծ ահաւորութիւններ կը
պատճառէ յաճախ անոնց որոնք այդ
հրատարակութեան հոգեւէն մեծ բա-
ժին մը իրենց վրայ առած են. ան-
տեղի պիտի ըլլար մեզի թուել այդ
կարգի անախորժ պարագաներուն
պատճառները քանի որ անոնց ընդ-

հանուր բարոյական դրաման կայու-
թիւն մըն է զոր կողմէնք մասնանշել
առանց երբեք մասնաւորներու համար
ակնարկութիւններ ընելու:

Ծաղիկ Շաբաթաթերթին առա-
ջին տարեշրջանը գիւրաւ բոլորելի
չընէ մը չեղաւ. պատճառ մը չունինք
այս կէտը ծածկելու. մեր այն մտքի
բարեկամներէն որոնք մեր յարատեւ
ընթերցողները եղան, ճշմարիտ դար-
դացում մը տարբեր կերպով չէինք
ըմբռնել արդէն. մասաւորական յա-
ռաժգինութեան ճամբուն մէջ ամէն
քայլ զոր մարդ կ'առնէ գէշ ի իր
նպատակը՝ մասնաւոր երբ գեւ ծայ-
րէն է այդ ճամբուն, միշտ նոր զոհ-
ղութիւններ, կորովի նոր արտայայ-
տութիւն և սկզբունքներու մէջ ան-
դրդուելի մնալու նոր որոշումիւն
մը անհրաժեշտ են:

1903 տարեշրջանի սկզբին երբ
ուրիշ շաբաթաթերթերու գրեթէ
կրկին ծաւալով հետեւաբար և ծախ-
քովը սկսանք Ծաղիկի հրատարակու-
թիւնը, ինքնին արդէն յանձնառու ե-
ղած էինք հրատարակողական գործի
մը համար անհրաժեշտ տարբեր միջ-
բերու:

Այսօր Ծաղիկ Շաբաթաթերթը կը
թեւաւորէ իր երկրորդ տարեշրջանը
և բազմաւորութիւնը ունի կարենալ
յայտարարելու որ այդ հրատարակու-
թեան համար ինչ որ բարոյապէս և
նիւթապէս ի ձեռքն ունէր, 1903 տար-
ւոյ սկիզբը, անարգել իր գործը յա-
ռաջ տանելու համար, այսօր արդէն
կրցած է իր նիւթական և բարոյական
գրաւորութիւնը բազմաւորապէս առաջին

տարեւոյն շատ աւելի մեծցնել և այդ
ամենը անոր համար որպէս զի Ծաղիկ
Շաբաթաթերթի 1904 տարեշրջանը
բազմաւորապէս իր նախորդին ըլլայ կա-
րեւորագոյն ամբողջութիւն մը:

Լրագրական ձեռնարկ մը այնքան
բարոյական ձեռնարկ մըն է միւսնոյն
ժամանակ որքան զուտ առեւտրական
հաստատութիւն մը որուն ջիւղը դրամն
է: Երբ 1904 տարեշրջանը կը սկսնք,
ամենէն աւելի համարաւոր ըլլալով
մեր այս ըսածին կրցած ենք Շաբա-
թաթերթ Ծաղիկի հրատարակութիւնը
նիւթապէս ապահով հիմերու վրայ
դնել: Ասիկա առաջին քայլն էր գոր-
ծին, մեծ քայլը զոր հարկ էր առնել
քանի որ այն էր որ պիտի կարենար
զմեզ վստահ կերպով մեր նպատակի
ճամբուն մէջ դնել որ է նիւթական
անկախ գիւղով մը սկսիլ 1904 չըբ-
ջանը և երբեք չընկծիլ նոյն խակ սկզբ-
բունքներու մէջ՝ բան մը որ յաճախ
կրնայ պատահիլ երբ անձ մը կամ գործ
մը իր նիւթական հիմերուն մէջ է որ
սկսած է ուղի տալ:

Ամէն ձեռնարկ իրեն համար յայտնի
նպատակ մը ունի. մեր ձեռնարկն ալ
շատ պարզ է իր նպատակովը: Մէկ
կողմէ Մամուլի միջոցաւ ընթերցողնե-
րու չընտանի մը մէջ տարածել ար-
ուեստներու և գիտութեանց ձեռքն
ներքեւ այն բոլոր աղելու գաղափար-
ները և զգացումները, որոնք այնքան
անհրաժեշտ են զարգացած ընկերային
անհատ և օգտակար բարի քաղաքացի
գործնելու. համար մարդ և և միւս
կողմէ հակադրել անորոյ այն բոլոր

աննպատակ բարոյական եւ մտաւորական պայմաններուն՝ որոնց ազդեցութեանը ներքեւ մարդիկ հետզհետէ կը վտարանան իբր զարգացած մարդիկ եւ բարոյականի տէր անհատներ:

Առաջագրութիւնը որ ինչպէս մեր վերի յայտարարութենէն կ'երեւի, թէեւ պարզ, սակայն արդէն բաւական է արդարացեալ համար իբր քաղաքակրթիչ օւկան Ծաղիկ Շաբաթաթերթի գոյութիւնը: Երբ մենք մեզի այսպէս առաջագրութիւններ կը գնենք, բոլորովին նորերու թարմ եւ ռանգը կամ անփորձառութիւնը չէ որ պատրանքներ կուտայ մեզի. ընդհակառակը շատ աղէկ գիտենք թէ ի՞նչ ըսել են լրագրական առաջագրութիւններ եւ որքան բարոյական տաղանդներ կան զորոք պէտք է գլխանցել, եթէ կուզենք չթերանալ մեր գծած ծրագրին մէջ:

Ամէնէն մեծ մտաւորական գործերը որոնք ի գլուխ ելած են եւ յետոյ նոյն իսկ յաջորդ սերունդներու զարմանքը եւ հիացումը գրաւած՝ միշտ հասարական աշխատութիւններու արդիւնքը եղած են. նոյն իսկ եթէ այդ արդիւնքը մէկ անհատի մը միջոցաւ գտած է իր արտայայտութիւնը: Ամէն ընդհանուր բարոյական հանգամանք ունեցող գործ՝ սկզբունքով կ'ընդունինք թէ հաւաքական միայն կրնայ ըլլալ, եւ ուր՝ աշխատութեան բաժանումի սկզբունքին նուիրագործումովը իւրաքանչիւրին կ'ընայ այն բաժինը զոր ինքը լաւագոյն կերպով կարող է ի գլուխ հանել: Ծաղիկ Շաբաթաթերթը ո՛չ անհատ մը ապրեցնելու եւ ոչ ալ միակ անհատի մը գաղափարներուն արձագանգը ըլլալու համար է որ կը հրատարակուի. անկա հանրային սեփականութիւն մըն է ամէն բանէ առաջ, որուն վրայ եղած իրաւունքները շատերու են: Այսպէս ալ Ծաղիկ Շաբաթաթերթի բարոյական սեփականութիւնը ամէն անոնցն է որոնք կ'ուզեն իրենց աշխատութեան բաժինը բերել անոր:

Թէ ի՞նչ կը մտադրենք ընել 1904 տարւոյ մէջ եւ որո՞նք պիտի ըլլան կատարուելիք գործին գործակիցները:

Ծաղիկ Շաբաթաթերթը նախ իբր զուտ գրական հրատարակութիւն մը՝ կարեւոր բաժին մը պիտի տայ գրական արտագրութիւններու որոնք ստորագրուած ըլլան արդէն գնահատուած գրողներու կողմէ. Ծաղիկի ներկայ Ծնունդի թիւը արդէն մասամբ ճաշակը կուտայ գրողներու այն խումբին որուն կ'ակնարկենք:

Եղիշէ Եպիսկոպոս ԳՈՒՐԵԱՆ, Մուշեղ Վարդապետ ՍԵՐՈՒՆԱՆ, ՍՍԱԿԱՆ Վարդապետ, Մեսրոպ Վարդապետ ՏԱՐՕՆՅԱՆ Ծաղիկին պիտի բերեն իրենց կրօնական, ինչպէս եւ զուտ գրական աշխատակցութիւնը:

Զուտ գրական բաժինն բանաստեղծական ճիւղին տեւական աշխատակցողները պիտի ըլլան գլխաւորապէս Վ. ԹԷՔԷԱՆ, Վ. ՄԱԼԷՋԱՆ, Ա. ՅԱՐՈՒԹԻՆԵԱՆ, ՍԻՊԻԼ, Ա. ՓԱՆՈՍԵԱՆ եւ Լ. ՔԻՐԻՇՃԻԱՆ:

Ֆանթազիի պէսալիսութիւնը պիտի բերեն Ծաղիկին ԱԼՓԱՍԼԱՆ, ԳԼԱՆԻԿ, ՏՕՄԻՆՕ:

Վէպերու եւ նորավէպերու սեռը պիտի մշակեն Զապէլ ԵՍԱՅԵԱՆ, Գրիգոր ԶՈՀՐԱՊ, ԶԻՖԹԷ-ՍԱՐԱՖ, ՍԻՊԻԼ, ՏՕՄԻՆՕ:

Ուսումնասիրութիւններ՝ գեղարուեստական, գրական եւ իմաստասիրական թէ՛ տօնմային եւ թէ՛ օտար պայմաններու եւ դէմքերու վրայ պիտի գրեն այս տարուան ընթացքին Ա. ԱԼՊՅԱՃԵԱՆ, Հ. ԱՍՏԱՌԻ, ԱՐԳՈՍ, Յովհաննէս ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ, Յ. ԳՈՒՐԳԷՆ, Տ. ԵԼԷՔԷՆՃԵԱՆ, Գր. ՄԱԼԽԱՍ, Տիգրան ԵՍԱՅԵԱՆ Մ. ՇԱՄՏԱՆՃԵԱՆ, Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ, Բրոք. Արք. ՏԷՐՅԱԿՈՅԵԱՆ:

Այս տարւոյ ընթացքին Խմբագրութիւնը պիտի ջանայ նաեւ հետըզհետէ ստուարացնել աշխատակցողներու խումբը, անոր վրայ աւելցնելով նորանոր նոյնքան սիրուած անուններ:

Այս կարգի աշխատակիցներու զրջի արտագրութեանը արձագանգ ըլլալէ զատ Ծաղիկ Շաբաթաթերթի իւր բաղադրութիւնը չորհիւ իր բաղադրական մանի սարքերէ բաղկացեալ ըլլալուն կարող պիտի ըլլայ իր ընթերցողներուն համար հրահանգիչ եւ հմուտ

թիւնը աւելցնող տեւական բաժիններ ունենալ, որոնց նպատակն է իր ընթերցողներուն համար գործնական օգուտ մը յառաջ բերել: Այս տեւական բաժիններէն գլխաւորները պիտի ըլլան. —

1. ԿԱՆԱՆՅ ԲԱԺԻՆԸ որ մասնաւորապէս պիտի զբաղի կանանց յատուկ ինքիւններով եւ պիտի ներկայացնէ ամէն երկիրներու կիներ ընտանիքի մէջ, եւ իբր ընկերային անհատ իր ամենազգի գործունէութեան բոլոր բուլբուլը կանանց Բաժինն արտաբանութեան մնայուն հոգը ստանձնած է Տիկին Զապէլ ԵՍԱՅԵԱՆ եւ Խմբագրութիւնը ամէն վստահութիւն ունի թէ այս նոր եւ այնքան կարեւոր պէտք մը լրացնող ձեռնարկին առթիւ ամէնէն աւելի մեր կին գրողներն են որոնք պիտի ուզեն անոր իրենց աշխատակցութեան բաժինը բերելու:

2. ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍ Բաժինն ներքեւ Ծաղիկ օրը օրին պիտի ներկայացնէ ընդհանուր քաղաքակրթ աշխարհի գեղարուեստական գրական եւ գիտական գործունէութիւնը, թէ՛ հոկերճ բացատրաբէշերով եւ թէ՛ իրողութեանց արձանագրութեամբ:

3. ՈՐՈՒԱՆ ՄԱՐԳԻՆԸ. — Ընթերցողները այս Բաժինն ներքեւ պիտի կարենան հանգիպել այն բոլոր միջազգային մեծ գէմքերուն, որոնք կամ իրենց գործունէութեանը մէկ կարեւոր առթիւ եւ կամ այս աշխարհէ անհետացնան պահուն պիտի ներկայացուին իրենց:

4. ԱՊԱՀՈՎԱԴՐԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ. — Կեանքի, ընչից, արկածի եւ ամէն տեսակ ապահովագրութեանց կարեւորութիւնը ի վեր հանել միեւնոյն առան ժողովրդին հասկնալի կերպով մը բացատրել այն բոլոր պարագաները զորոք նկատարութեան հարկ է առնէ մէկը, եթէ կ'ուզէ որ իր կատարած ապահովագրական գործողութիւնը իրեն համար շահաւոր ըլլայ: Ահա՛ այս պիտի ըլլայ նպատակը մեր ապահովագրական բաժնին:

Այս տեւական բաժիններէն զատ Խմբագրութիւնը, ներկայ տարեշրջանի ընթացքին, շարունակելով իր մօտէն ուսումնասիրութիւնը ժողովրդին պէտքերուն, օգտակար նոր բաժիններով ալ պիտի ճոխացնէ թերթը:

Մեր բոլոր ըսածներուն աւելի գործնական չեշտ մը տալու համար լաւագոյն կը համարենք ներկայ տարեշրջանի նոյն իսկ առաջին թուովը ըսելու

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆԻ ՄՈՒՏՔԸ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

ՀՐԱՆՏ ԱՍԱՏՈՒՐ

ՏԻՐԱԿԻՆ 1870 թ. ըս-
կից ընկեր Պարոնեան
վերագործած էր Կ. Պա-
րոնեան կողմից բախտ
փութակի ներքինը անգամ
բոլորով. այդ
միջոցին յառնաբոլոր տարեկան
ստորգ մին էր արդեն, գրական
բառական
գործադրում ստացած, շատ
փորձաթիվներ
ներէ անցած, եւ ճանչցած՝ նիւթական
քորգաւած փիճակը, ինչպէս նաեւ չորս-
ւորս թիւերն որ իր կեանքի անբաժան
կերպ պիտի բլլար ալ այնուհետեւ:

1870 թ. Կ. Պարոնեան պէս, Ամաս
Հաւասար Գործակալին քով թարգմանի
պաշտօն կը ստանձնէ. սակայն հազիւ ա-
միս մը կը տեսնէ իր պաշտօնավարութիւնը,
կը ստիպուի թողուլ այդ գործը եւ անկէ
ետքը կը սկսի գարձեալ իրեն համար
bohème կեանքը, որը որին ապրուած
չալչարանքի կեանքը: 1870 մայիսի Բե-
րալի մեծ հրդեհին իր վարձած սենեակը
կ'այրի եւ այս նոր դժբախտութիւնը,
անգործութեան միացած, կը հարկադրէ
Պարոնեանը տան վարժապետի խոնարհ
պաշտօնը ընդունիլ խեղճ ամսականով մը,
Պէշկիկթաշ, Մանուկեաններու տան մէջ:
Գանի մը ամիս հոն մնալէ յետոյ, տան
անձուկ հորդոնը կը նեղէ զայն. գրկուած՝
ընկերութենէ ու մտաւոր հաճութիւնէ, չի
կրնար հանգուրժել այդ միօրինակ կեն-
ցադրին, եւ կը թողու իր այդ պաշտօնն
ալ: Քիչ ետքը ուսուցիչ կընտրուի Սկիւ-
տարի ձեմարանին:

Պարոնեան Սկիւտարի մէջ կը ճանչ-
նայ ծանօթ պատկերահան Սիմոն Էֆէնտի
Եազըճեանը, հանգուցեալ Քրիստոստուր
Ղազարոսեանի քեռորդին, ու կը բնակի
անոր տան մէջ ցորչափ կը մնայ Վասիլի
Ասիական եղբորը: Այդ միջոցին՝ զուարթ
ընկերակցութիւն մը կը վայելէ զինքը
սիրող եւ իր սրամտութիւնը գնահատող
բարեկամներու խումբէ մը շրջապատուած:
Զուովըճալի լերան վրայ, որ Սկիւտարցիին
նախասիրական զբօսավայրն է, իր բարե-
կամներուն հետ կ'երթայ յաճախ անցընել
երկար ժամեր, մերթ այնտեղ եւ մերթ
Հայոց գերեզմանատան զիմացը Զիֆթիկի
գրոսարանին մէջ, շատ անգամ ալ քօլին
անուշ ջերմութեամբ որ ուղեղը կ'ոգեւորէ,
մոռնալու համար իր խեղճուկ կեանքին
դառնութիւնը. երգիծ անքի սուր խայթում
ներ կ'արձակէ հոն՝ որուն խնդիրներու
առթիւ՝ հոչակ ունեցող եկեղեցականներէն
աւ աշխարհականներէն անոնց դէմ սրոնց

հաւակիր չէ: Գրպանը կը կրէ միշտ տետ-
րակ մը, ուր կ'արձանագրէ իր մտքին
հետզհետէ ներկայացած այն գաղափար-
ները որոնք իրեն ուշադրու կ'երեւան, որ
մը անոնցմէ օգտուելու համար իր գրուած-
ներուն մէջ: Այդ տետրակը յետոյ կը մնայ
Սիմոն Էֆէնտի Եազըճեանի քով, որ,
խնդրանքիս վրայ, թէեւ փնտոնց զայն
իր հին թուղթերուն մէջ, սակայն գր-
քախոսարար չկրցաւ գտնել: Հետագայր-
կան կ'ըլլար արդարեւ տեսնել որը որին
նշանակուած այդ անջատ մտածումները:
Այդ ատեններն է ահա, 1871 Նոյեմբ.
բերին, որ Պարոնեան, գրեթէ տարի մը
պաշտօնավարելէ ետքը Սկիւտարի ձեմա-
րանին մէջ, իր մնայուն պաշտօնը կը թո-
ղու եւ կը մտնէ խմբագրական տապա-
րէզը: Առաջին թերթը որ կը ծառայէ իր
սկսնակ լրագրողի փորձերուն՝ Եփրատն է:

Այդ թերթին արտօնատէր-խմբագիրն
էր Սիմոն Ֆէլէկեան, որ բանաստեղծ մըն
էր միայն եւ իրը օրագրող չէր կրցած
ո եւ է տեղ բռնել Եփրատի առաջին թիւը
1869 Նոյեմբեր 1 ին հրապարակ ելած էր,
սակայն մեծ յաջողութիւն չէր գտած.
արդարեւ Եփրատ, շատ անկանոն կեր-
պով հրատարակուած լլլալով է, որովհե-
տեւ 1869 Նոյեմբերէն մինչեւ 1871 Նոյ-
եմբեր, երկու տարուան շրջանի մէջ 40
թիւի չափ միայն ունեցած է, թէեւ թեր-
թին ճակատին վրայ խոստացուած էր թէ
շարաթր երկու անգամ լոյս պիտի տեսնէ⁽¹⁾:

1871 թ. վերջերս Սկիւտար Ելնի Մա-
հալլէի բնակիչներէն Բապալ Էֆէնտի
Սաֆիկեան, գրասէր անձ մ. որ գրագէտ
զաւակ մը ունեցած է՝ Ռօտուֆ Սաֆիկ-
եան (Տօֆինօ), գրամագլուխ մը տրամա-
դրած ըլլալով Ֆէլէկեանի հետ կը սկսի
հրատարակել Եփրատը իբր շարաթա-
թերթ: Այս առթիւ է որ ահա Պարոնեան
կը ստանձնէ թերթին խմբագրապետու-
թիւնը եւ իր մուտքը կ'ընէ հայ լրագրու-
թեան մէջ:

Հակառակ երկար պրպտումներու,

(1) Աչքիս առջև ունիմ Սիմոն Ֆէլէկեանի
խմբագրութեամբ հրատարակուած Եփրատներու
առաջին թիւը: Թերթը «Օրագիր պղպայի», բա-
նասիրական եւ տրտեսական», կը հրատարակուի
շաբաթը երկու անգամ, չորեքշաբթի եւ շաբաթ-
օրերը, տարեկան գինն է երեք արծաթ մէճիտ եւ
իւրաքանչիւր թերթ երեսուն փարայ: Կը տպուի
«Իտալարանի Ազգային Հիւանդանոցի»: Առաջին
թիւին ճակատը վեց տողէ բաղկացած յառաջա-
բան մը գրուած է, քերթողական աւելնով գըր-
ուած, ուր խմբագիրը իր անձին վրայ միայն կը
խօսի ուսուցիչի տողերով. «Ընթերցողքս վարը միշտ
առաջին էջին մէջ, «բանասիրական բանաստեղ-
ծութիւն» մը՝ Մեմուլեֆ վերնագրով: Յետոյ կը
յաջորդեն քանի մը հակիրճ յօդուածներ, անոնք,
անձաշակ, միամիտ գաղափարներով: Երրորդ էջին
մէջ սիւնակ մը բոն գրուած է լրագրարեւո հա-
մար թէ խմբագիրը ինչու քաղաքական լուր
չպիտի հրատարակէ իր թերթին մէջ: Արհեստա-
կան երկրագործութեան վրայ յօդուած մը եւ ու-
սանաւոր հանելուկ մը կ'ամբողջացնեն թերթին
բոլոր cuisines:

դժբաղդաբար կարելի չեղաւ ինծի՝ տես-
նել Եփրատի մէկ կատարեալ հաւաքա-
ծոն. Վիէնայի վանքն իսկ, ուր կը գրա-
նուի հայ թերթերու ամէնէն ճոխ հաւա-
քայթը, չէ կրցած ձեռք բերել զայն: Հա-
զիւ տասնեակ անջատ թերթեր տեսած
եմ, եւ այն ցանցառ տեղեկութիւնները
զորս հոս պիտի հաղորդեմ Պարոնեանի
խմբագրապետութեան առաջին օրերուն
վրայ, ատենցմէ քաղած եմ:

1871 Նոյեմբեր 13 ի շարաթ օրուան
թիւը, որ 41 երրորդն է, Պարոնեանի անունը
կը կրէ իբր խմբագիր անունն: 67րդ
թիւին՝ որ հրատարակած է 1872 Մայիս
27 ին, Յակոբ Պարոնեան խմբագիր-տնո-
րէն է դեռ: Իսկ 70 երրորդ թիւին մէջ
Պարոնեանի անունին յաջորդած է արդէն
Յակոբ Հաճեանի անունը իբր շարագիր-
տնօրէն:

Այսպէս, կարելի է ըսել վստահաբար
թէ Պարոնեան Եփրատի խմբագրապետ
եղած է 1871 Նոյեմբերէն մինչեւ 1872
Յունիսի սկիզբները եւ գրեթէ երեսուն
թիւ ինք խմբագրած է⁽¹⁾:

Այս պահուս աչքիս առջև ունիմ Եփ-
րատի 56, 60 եւ 61 երրորդ թիւերը, եւ
աւելցրէ չեմ Նկատել անոնց վրայ ամ-
փոփ գաղափար մը տալ հոս, սպասելով
որ թերթին ամբողջական հաւաքածոն ե-
րեսուն ելլէ որ մը եւ առիթ տայ մեզ բո-
լոր այդ շրջանին վերլուծութիւնը:

56րդ թիւը (11 մարտ 1872) կը պա-
րունակէ նախ խմբագրական մը humoris-
tique ռոմով: Յետոյ կուգայ քաղաքական
վերնագրին տակ յօդուած մը, ուր Օրա-
գիր եւ փող թերթերուն քաղաքական
յօդուածները կը յարերգէ Պարոնեան իր
սրամիտ երգիծանքով: Ապա կը յաջորդեն
աղջիկտեսի վրայ գրուած նորազէպ մը,
Հասունեանց Հակահասունեանց վէճին
վրայ խորհրդածութիւններ, որոնց ամէնքն
ալ իր հրապուրիչ գրչին գրոյմը կրող
գրուածներ են: Թերթին վերջին էջին
վրայ կը գտնուի քանի մը սիրուն մտա-
ծումներ, որոնցմէ մէկ քանիները հոս ար-
տագրելու փորձութեան չեմ գիմանար:

«Աղջիկ մը հանելուկ մըն է որ ամուս-
նութենէն ետքը կը լուծվի:

«Տալիաւոր կին մը հրապարակը պտը-
տող տոմսակ մըն է, որուն տակ ստորա-
գրութիւնները որչափ շատ ըլլան յարգը
այնքան կ'աւելնայ:

«Են կանայք որ խաղի թուղթի պէս
կը գործածեն իրենց սիրահարները, զա-

(1) Այս շրջանին մէջ Եփրատ շաբաթը անգամ
մը կը հրատարակուի շաբաթ օրերը: Տարեկան
բաժանորդագինն է թէ՛ Պոլսոյ եւ թէ՛ գաւառնե-
րուն համար 50 դրուշ կանխիկ վճարելի: Հատը
40 փարայի կը ծախուի, թէեւ այսօրուան տասը
փարանոց թերթերուն կէս ծաւալը ունի, ամբողջ
ջապէս 12 բունթօ շարուած: Թերթը կը հրատա-
րակէ նաեւ ծաղրանկարներ, զորս կը գծագրէ եղեր
Սիմոն Էֆէնտի Եազըճեան, Պարոնեանի հրահանգ-
ներուն համեմատ:

նախք կը գործածեն քիչ մը ատեն խաղալու համար, վերջը զանոնք կը նետեն եւ նորերը կ'օգտեն, եւ հիներով վատարկածնին նորերով կը կրօնցնեն»

60րդ թիւին (Ապրիլ 8) տաճին էջը ամբողջ յարերգութիւն մըն է ազգարարութեանց: Ահա երկու նմոյշ անոնցմէ:

ՖՈԹՕԿՐԱՖԻՍ Ծ ՄԻՐՈՒԱՐ

Այս ֆոթօկրաֆը մինչեւ հիմա տեսնուածնէն ամենէն ընտիրն է. այնպէս որ մարդու ճշգրիտ պատկերը կը ներկայացնէ ամենափոքր նշաններով: Ով որ կ'օգտէ այս ֆոթօկրաֆին ունենալ թող հայելի մը առնէ:

**ԲԼԻՒ ՏԸ ՇԸՎԷՍ ՆՕՍԻՍ
ՏԸ ՄԱՋԻԻԼ**

Աս ալ անտիկ դեղ մըն է որ մարդու գլուխը ընտելեցնող չէ, չէ որ կ'օգտէ նէ սեւերն ու կ'առնէ կը տանի: Կը ծախվի մախաճիւներու քով: Ի գին 20 փարա:

61րդ թիւին մէջ (Ապրիլ 15) ժամանակին հրատարակուած հայ թերթերէն մէկուն զէմ հեղինական յօդուած մը զրտած է, ուր արդէն իսկ երեւան կուգայ բոլոր թափին մէջ, անակնկալ գիւտերով բեղմնաւոր միտքը:

Այդ թերթը յօդուած մը հրատարակելով զանդատեր էր Իզմիրի Հայոց զէմ որոնք իրենց տուններուն մէջ յոյն ստնտուներ կը պահեն. «Ասիկա տոհմապետութեան թաղ մըն է, զոր էր թերթը. տղան յոյն կաթիլ ծծելով յուն բնաւորութիւնն ալ մէկտեղ կ'առնէ»:

Պարոնեան այս մտածումը կը հեղինակէ չարաչար. «Ինչեւ հիմայ ամէն մարդ գիտէր որ կաթը միայն անունդ կուտայ. այդ թերթը այսօր կը հաստատէ որ բնաւորութիւնն ալ կուտայ. Հարկ է որ այս գլուխն օգուտ քաղենք եւ գէշ բնաւորութիւնները աղէկ կաթերով բարւոքենք: Ուստի ջուրէն վախճողներուն գործի կաթ, իրենց սիրականներուն հաւատարիմ չմնացող աղջիկներուն շան կաթ, օձի պէս խորամանկ եպիսկոպոսներուն աղաւնիի կաթ, շատախոսներուն ձուկի կաթ խմացնել տալու է տարիի մը չափ»:

Եփրատի մէջ արդէն իսկ կը գծուի մեր աչքին առջեւ Պարոնեանի որոշ նկարագիրը, իբր երգիծաբան: Իր հեղինակութիւնը ուժգին է, յանգուզն, աններող: Իրապաշտ մըն է, բառին կատարեալ իմաստովը, թէեւ շատ անգամ կը ձեւադիպէ իրականութիւնը աւելի ազդեցութիւն գործելու համար: Պարզապէս ծաղրելին կը պատկերացնէ մեզ յաճախ իբր արտառոց, անհեթեթ:

Մէկ խօսքով, Պարոնեան իբր չափազանցող մը կը ներկայանայ արդէն. սակայն իր ցոյց տուած այլանդակութիւնները ճշմարիտ են այնքան որքան կ'ընան ճշմարիտ ըլլալ ծաղրապատկերն եւ երգիծանքը: Կը հարուածէ ինչ որ վնասակար կ'երեւայ իր աչքին. երբեմն բացայայտ կերպով կողմնակալ է, բայց միշտ բարոյական մը մատնանիշ կ'ընէ, որ իր հո-

գիւն ցոլացումն է: Մերթ իր ծաղրանքը անվնաս է. բայց իր ատած բարքերուն ու իր թշնամիներուն զէմ անգութ է, անողոք է եւ արդար զայրոյթ մը կը պոռթկայ միշտ. անիկա կը մերժէ ամէն իրաւաստութիւն երբ իր մէջ ուժգին կ'զգայ բողոքող խղճին ձայնը: Այս ընդլզող ու անհաշտ ոգորումը, որ անմահ երգիծաբանին ամբողջ ասպարէզին զերազանց յատկանիշը եղած է, եփրատի թիւերէն իսկ կ'երեւայ արդէն, եւ հետզհետէ աւելի որոշ գիծերով կը ճշգրտի, կը հաստատուի, երբ եփրատի խմբագրապետութիւնը թող իր սկսի աշխատակցիլ Յ. Սվաճեանի Մեղուին, որուն խմբագրապետը եղած է հինգ վեց ամիս ետքը, 1872 Նոյեմբ. 4ին:

Կ Ա Յ Ո Ւ Ն

ԱԼՓԱՍԼԱՆ

ԱՏՈՒՄ, խուսափուկ զշխոյ իմաստուն, որ խորհրդաւոր ալ ես այնքանի, իբրտ ու անճշակ մտանքը մարդուն՝ վեհ, գոհարազարդ, թաւիշ գեղանի Դեմքը զգուշու, ո՛չ, չեն արժանի:

Շնորհքը ոլորուն է գերդ մի Թրժուր, Թուշունէ մ'եւել, ո՛հ, տաքուկ ես դուն, Թաւ ըստեւիդ մէջ գիրգ, կակդափետուր, Գրթիկիդ ծայրը — միակ մերկութիւն — Վարդ ծաղիկ մըն է խոնաւ ու ժպտուն:

Բոյրամփոփ սիրուն բարձի մը նըման ժապաւէններով ըզբեզ են պատեր . . . Վսգրի մը անգութ եւ արիւնխըման Աչքն ունիս սակայն երբ, առանց ցասման, Ընկուզի մը հետ խաղանք ըս Քաթեր:

Փրքրաձեւնդ իսկ մէջ, յաճախ անդորրիկ, Ըսպառնայիքներ ունիս գագանի . . . Իսկ նազանքներովդ ալ նուրբ ու գողտրիկ Լանջբիդ ու փորիդ ներքեւ հոլանի Հեշտուձեւն հըրայրք մ'անշէջ տատանի:

Եւ երբ, ձանձրացած մեր զգուանքներէն, Լուս խորհրդոց մէջ հոգիդ փայփայի, Գու ուկեճամուկ կէս փակ աչքերէն Կարծես անտարբեր, ցուրտ, մեզ կը նայի Հեզնող վեհութիւն մ'հնդիկ Պուտտայի . . .

Վայելուչ կերպով հագուած գեռաւոր կին մը ամէն առտու նամակատուն կ'երթար նամակ մը սիրտուելու:

— Բան մը չկայ, կը պատասխանէր պաշտօնէտն, ամէն անգամ ալ:

— Ինչ կ'ըսէք, խենթենայիք բան է, գոչեց վերջապէս կ'ընր սրին մէկը:

— Իրաւունք ունիք, արկին, պէտք է վերջ տալ այս բանին, վաղը հրամանեցէք դարձելու, շատ մը նամակներ պիտի գրեմ ձեզի համար:

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՆՂԷՊ

Խ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

ՆՈՒԹԻՒՆ մը կայ մեր շուրջը, մարդկային բնկերութեան զուրկ: Անասունները, բոյսերը, լիւնները, գառները, ծովերն ու գետերը, երկինքն ու երկիրը այդ բնութիւնը կը կաղմեն: Մարդը՝ բանասէր ու խոհուն էակ, որ ինքզինքին պարտականութիւններ կը ճանչնայ հանդէպ իր նմանեաց, պարտականութիւններ ունի՝ հանդէպ բնութեան որ զինք կը շրջապատէ: Այս հարցումը տարօրինակ կրնայ թուիլ անոնց որք պարտքը իրաւունքին մի ուրիշ երեսը կը ճանչեն, եւ քստ որում, մարդէն ու Աստուծոմէ զատ. բնութեան էակներն ու իրերը չեն կարող իրաւունքի եր ունենալ մարդուն վրայ, ապա ուրեմն կը խորհին թէ մարդն ալ անոր հանդէպ չի կրնար պարտքի ունենալ: Բնութիւնը միջաւայրն է որուն մէջ մարդն եղած է ապրելու համար, ու անոր իմաստութիւնը կը կայանայ կարելի եղածին չափ օգուտ քաղելու մէջ անոր ոյժերէն, անոր վրայ տարող կենդանիներէն, անոր բնորոշ մէջ ծածկուած գանձերէն: Անասունները զուրկ բանականութենէ եւ անձնուորութեանէ, բոյսեր, զուրկ տեղափոխ չարմուծն ու յայտնի զլայնութենէ, ու հանքերը զուրկ իսկ կեանքէ ու գործարանաւորութեանէ, ամբողջ բնութիւնը մարդուն առջեւ տարածուած դաշտ մ'է շահագործութեան, եւ բարոյական ինչ կապակցութիւն կրնայ ըլլալ բնութեան ու մարդուն մէջտեղ, որպէս զի սա խորհի առ այն պարտքի գոյութեան մը վրայ: Մարդը կը սպաննէ անասունները, բանջարն ու միրգը կը քաղէ, երէն ու ձուկը կ'ըրսայ, ձին ու եզը ու փիղը կը գերէ իր անդեհտն եւ այլ գիւրութեանց համար: Կենդանեաց մորթն ու բուրդն ու ստելը եւ բուսոց թելերը իր հանդերձներուն պատարասութեան կը գործածէ, ու փայտահարին տապարը անխնայ կը կտրէ ծառերը՝ մարդոց բնակարաններու եւ կահուց շինութեան համար, ու մտրին ու եղեւինը ու կաղնին կ'ընեն լեռներէն՝ այրելու համար մեր վառարաններուն մէջ, կամ ալիքներուն վրայ ծփացող տուներուն տաղձն ըլլալու Թուրքները մեր վանդակներուն մէջ կը փակենք իրենց երաժշտութիւնը վայելելու համար, ու ծաղիկները իրենց բուններէն կը կրտրենք՝ կաղմելու համար այն փաւնջերն ու զրասանցները որք մեր խոցերն ու անդաններն ու հանդէսները պիտի զարդարեն: Ո՛ր եւ է հանգստաւտութեան առարկայ՝ նախճիւր մը կը ներկայացնէ, որուն

վրայ մարդը իր ճարտարութեան համար գոհունակ ակնարկ մը կը ձգէ։ Բնութեան հանդէպ ամէն իրաւունք մարդունն է, եւ ամէն էակը ու տարակայք մարդուն կողմէն ու քմահաճոյքին ենթակայ չի թեր եւ միայն, անոր օգտին ու զուարճութեան պէտքին համար։

Այսպէս է մարդկութեան սովորական ու ռատիկ մտածութիւնը, բայց տարբեր կը խորհի ներառեալ բարոյականութիւն մը, եւ անոր խորհածը պէտք է որ ամէն ճշմարտապէս քաղաքակիրթ մարդու խորհածն ըլլայ։ Եթէ բնութեան ըրթ եւ էք, իբրեւ ոչ բանաւոր անձինք, չունենան իրաւունքներ մեզ հանդէպ, սակայն մենք ունինք պարտքեր հանդէպ անոնց, իբրեւ բանաւոր ու բարձրագոյն էակներ, եւ նախ եւ յետոյ մեր իսկ մարդկային էակի արժանապատուութիւնն է որ մեր վրայ վարուելու մասնաւոր կերպ մը կը հարկադրէ՝ հանդէպ բնութեան։ Մարդը բնութեան հետ չի կրնար վերաբերուիլ ինչպէս անբան կենդանիները, իբրեւ իրեն համար հաճոյքի կամ ցաւի պատճառներով հետ միայն։ Եւ արդարեւ խորհող ու զգայուն մարդուն համար բնութիւնը տարբեր բան է լոկ օգտակար կամ վնասակար զօրութեանց կամ առարկայից գումարութիւն մը ըլլալէ։ Խորհող մարդը բնութեան մէջ կը քալէ ու պէտք է որ քալէ իսկ իբրեւ ամէնէն վեհավայր տաճարին մէջ, ուր ամենուրեք գրոշմուած են Արարչին հետքերը։ Հին Բնապաշտական կրօնը այսպէս կը նկատէ զայն արդէն, մանաւանդ թէ ինքնին դիք ու աստուած կը զաւանէր բնութեան զօրութիւններն, չնչաւոր կամ անշունչ էութիւններն։ Եթէ մարդկային գիտութիւնը տակաւ երեւան բերաւ բնական երեւութից ու արարածոց պայմանաւոր բնութիւնը, ու կրօնքը գերբնական ու աննիւթ Արարչի գաղափարին բարձրացաւ, ասով Բնութիւնը չի գաղբիր բնաւ հիացման մշտակայ առարկայ մը ըլլալ, եւ եթէ ոչ աստուած, բայց Աստուծոյ կարողութեան եւ իմացականութեան զգալի փայլուն ցոյցն ու ապացոյցն ըլլալէ։ «Երկինք պատմեն զիստու Աստուծոյ», աշխարհ տաճար մէջ ու մարդն անոր քահանայն։ Ո՛հ, ռամիկ կամ գիտուն, ով որ անյոյգ սրտով անտարբեր աչք մը կը բարձրացնէ զէպ երկնից կամարը, հաստատութեան լուսաւորներուն կը նայի առանց պատկառանաց ու պաշտաման զգացումի, լեռանց բարձրութիւններէն, ծովուն ընդարձակութենէն, փրփրալի ջրվէժներուն ու բոտաձայն գահավիժումներէն, արշալուսով կամ վերջալուսով կարմրցած հորիզոններէն, վարդերու շունչերով թեւերը բեռնաւորուած զեփիւռին փայփայանքէն, կամ փոթորկաշունչ հովերուն զայրագին արշաւանքէն, ծաղկէն, թռչունէն, առ ուսկէն խորհրդագրած տպաւորութիւն մը

չի կրեր, բնութեան խորհրդաւոր անապառ կեանքը ու աշխարհներու յախտնական պարերգութիւնը չըմբռնէր, նա արժանաւորութեամբ չի կրեր մարդ անունը, եւ կը թերանայ առ բնութիւնն մարդկային պարտականութեան մէջ, որ է բարեպաշտիկ հիացմամբ վերաբերուիլ զէպ ի աշխարհ։ Անոր մէջ գտաւ մարդ գերագոյն էակին գաղափարը, ու միշտ բնութիւնը խորհողաւոր Զօրութեան սիրալի արտայայտութիւնն է, որուն հրաշալիաց առջեւ ծուր պիտի դնէ խորհող մարդկութիւնը, կրօնական զգացմամբ տոգորուն։ — Ու հոն չէ՞ մեր գեղապատկան զգացումներուն, տեսիլներուն ու վայելումներուն աղբիւրը։ Իր արտայայտած կեանքը աննմանելի բանաստեղծութիւնն է, եւ իր ձեւերը, գոյները, ձայները անհրաժեշտ տարերքը մեր բոլոր գեղարուեստական ստեղծումներուն։

Այդ կեանքը, բոսորուն ու կենդանիներուն մէջ հետզհետէ աւելի չեղուած, տակաւ կը բարձրանայ զէպ ի մեզ, կը մօտենայ մեր կեանքին, որ ինքն ալ արդէն ստեղծիչ Զօրութեան գերագոյն միարգասքն է, եւ հետեւապէս համակրութեան իրաւունքներ կը ստանայ գերազանցապէս, զգայուն եւ իմացական էակին, մարդուն, առջեւ Անասնոց հանդէպ անգութ վարմունքը մարդուն չէ արժան, անոնց զոր «մեր խոնարհագոյն եղբայրներն» անուանեցին, անասունին հանդէպ անգութ շատ մօտ է մարդուն հանդէպ ալ անգործ ըլլալու։ Ո՛րչափ աղէկ կը հասկնամ Անասնոց Պաշտպան ընկերութիւնները, եւ սա կրամենեան օրէնքը Գաղիոյ, որով կ'արգիւտին ու պատժոյ կ'ենթարկուին խժոժութիւնք առ անասունն։ Կարդացէ՛ք Վ. Հիւկոյի Melancoliaին մէջ հատուածը որ վայրագ ու գինով սալապանի մը կօշկի ու խարազանի հարուածներուն տարափին տակ զգեաւոր ձիւն, — արդէն քարի ահագին հատոր մը լպիրճ գոռիլայի մը վեր քաշելու տանջանքէն ոգեւապառ — հոգեւարքի նայուածքին բոլոր արհաւիրքը ու անոր հոգիին յուսահատ ողոր կը բացատրուի աշխարհի գեղեցիկ, աշխարհի սրտազգեցիկ, ու պիտի զգաք որ բանաստեղծին ոգին պէտք է ըլլայ ամէն ճշմարիտ ազնուացեալ մարդու ոգին։ Ու ո՛րչափ ազնուօրէն իրաւացի են Ալ. Տիւմա Որդւոյն սա տողերը, որով կը պատուիրէ նա խնայել կենդանեաց ու բուսոց, Ecoutez donc l'oiseau, respirez donc la rose, Sans les prendre à la plaine, à l'air pur, au ciel bleu, Car toujours notre main à ce que créa Dieu, Même en le caressant, enlève quelque chose.

Այո՛, խնայող ըլլալ անասնոց կեանքին, փայփայել խնամել բոյսը, այս մի պարտք է փափկազգած մարդուն համար, մի պարտք անձին ազնուութեան հանդէպ, եւ, եթէ մարդկային կեանքին պահպանութեան ու օգտին համար մարդը պէտք ունի անհրաժեշտ կենդանեայն ու բոյսին կեանքին, զէթ զգոյշ մնալ ընդմիջ, յախտն ու առ ի խաղ խաթարումներ ու քանդումներ ընել։

ՅՈՒԹԱՏԵՏՐԷՍ

(ՄՏԱԿՈՒՄՆԵՐ)

ՄՈՒՇԵՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՆԿԵՐԱԲԱՆՆԵՐԸ եւ կրօնքը կրան մեղի։ «Երբ գեղէք ծերերը։ Մենք պէտք է յարգենք ծերութիւնը, առանց նկատողութեան առնելու անոր ենթական, պիտի յարգենք, միայն անոր համար որ ծերութիւնը վարէ՞քն է կեանքին, հեքոտ ու միւսնոյն մասնակ յոգնած օրհասը, որ օրէ օր գերեզմանին կը մօտիկնայ։ Ո՛վ պիտի համարձակէր ծաղրել տառապագին օրհասը անկողնին գամուած հիւանդին։ Միւսնոյն է նաեւ ծերութիւնը, երկուքն ալ մեծ ու խորհրդաւոր ծայրատուներ կեանքի, որոնցմէ մին կը հատնի անկողնին մէջ, ու միւսը ոտքի վրայ ցուպին կ'օթնած։

★ «Ի՞նչքը ջլախտ մըն է, հանճարը ստամոքսի քրօնիկ բորբոքում» բառ է Ռընէ Լըֆէլլըր Թէ իսկ սխալ մտածուած նմանութիւն մը ըլլայ այս ըմբռնումը, այսուհանդերձ սա ճշմարիտ է, թէ ջլախտաւոր միտք մը կունենայ խորհուրդի անանկ արտափայլումներ, որոնց խորութիւնն ու արտակերպոն ներթիւնները չեն կրնար յայտնուիլ normal վիճակի մը մէջ։ Ու հանճարը ուրիշ բան չէ՛, եթէ ոչ ջլախտաւոր մտքին այն բորբոքումը, ուր խորհուրդի պայծառատեսութիւնը կ'ազդուի հոգիի զարթոնքին։

★ Խորհուրդը հով մըն է, ու միտքը հողմաղաց, երբ հողմաղացին առագաստները պատռուած եւ կամ ամփոփուած են, հովը ընդունայն կը փչէ այդ հողմաղացին համար, ճիշդ ինչպէս խորհուրդը պիտի կոխառէր՝ անցնէր գրուած՝ ապուշ մըտքերը, առանց անոնց վրայ հետք մը՝ գիծ մը գծելու։ Հողմաղացներու ճարտար վարիչները կանխաւ կը բանան հողմաղացին առագաստի թեւերը, նոյնը պէտք է ընէ մարդ իր մտքին համար։ Խորհուրդներ կան որոնք անգամ մը միայն կը փչեն մեր միտք-հողմաղացին վրայ, զանոնք չահագործելու առաջին պայմանն է կանխաւ պատրաստել մտքին առագաստները։ Մտքին եւ հողմաղացին միջեւ եղած տարբերութիւնը, սա է որ հողմաղացը կը գործէ իր առագաստները պարզելով հովին, մինչ միտքը կը գործէ խորհուրդի հովին առջեւ ինքզինքը ամփոփելով։

★ Ծշմարտութիւնը փնտռող մտքին համար գթութիւնը ամենէն գէշ, ու ամենէն անպատու պայմանը կը զանալ

Ճշմարտութիւնը հետաւորող մտքերը կը նմանին որսորդներու: Երկուքն ալ որոշ նպատակով մը ճամբայ կ'ելլեն: Որսորդը քնաւ չկրնար գոհացուցած ըլլալ իր նպատակը, եթէ գեղեցիկ թուշուրի մը հանգէպ՝ որ յաճախ սուտին եւ նախապաշարութիւն կը նմանի՝ զթու թիւեր իր մատները թուլցընէ եւ իրմէն գողնայ հրաջանին ընթացքը քաշելու արիւթ թիւեր: Գիծասիրտ որսորդին պայտասկը պարապ պիտի մնայ շարունակ, ոչ ափ առնէ զթու թիւով լեցուն ըլլայ իր սիրտը: Ճշմարտութիւնն ալ պէտք է որ գուժ ունենայ, որչափ առնէ անոր զօք խուզարկու մըն է ինքը: Ինչ փոյթ մեղի, թէ մարդիկ գուժի պէտք ունին ու կը վախճան ճշմարտութենէն:

★ Գանկը՝ իր ուղիղ կազմութեամբ, լուսանկարիչ գործիք մըն է. ու մի եւ նոյն ժամանակ սինէմաթիոյ փառքեր մը: Երբ ուղեղը հետաքրքրուի լարուի գործելու համար, նախ կը ժանրանկարէ բոլոր չրջերեւոյթներն ու տեսարանները, ինչպէս նաեւ իր եւ աշխարհի յուզումներն ու շարժումները, որոնց վրայ մարդկային զգայարանքները լոյսեր կը ցոլանան: Անի այդ բոլոր մանրանկարները մեծ խնամքով կը պահէ իր ընթացին խորշերուն մէջ: Ուղած առնէ զանոնք կը խաչորցնէ սինէմաթիոյ մը պէս, եւ հի նախորէն կը ցուցադրէ զանոնք իրենց բոլոր նուրբ ու կնճռոտ nuanceներուն մէջ, ոչ միայն իր անձին, այլ եւ իր շուրջի հանդիսատեսներուն:

★ Գեղեցկութիւնը՝ չափերու աչքին՝ այն բալ թաւիչն է, ուրիշ մարդու աչքերը կը խողտին, զգացումներուն ամէնէն վսեմները եւ մերթ չափու շնորհներ համար մեր մէջ: Ճշմարտութիւնն աւարդական կան գեղեցկութիւն չկայ տիեզերքին մէջ, ամէն մարմին ունի իր վրայ տեսակ մը կորուսիւն, որ իր համադրական խառնակութեան բարդութիւնը կը մատնանիչէ: Յարաբերական գեղեցկութիւնը գոյութիւն ունի եւ պիտի ունենայ միշտ, որչափ առնէ արուեստը եւ ճաշակը ապրին: Գեղեցկութեան իբրեւ հիմ ծառայող գինը անփոփոխ են բնութեան եւ արուեստին մէջ: Իրենց բիւրաւոր ձեւերուն տակ, անոնք են որ իրենց տարբեր գիրքերով իրենէ շինուածանութիւնը պիտի ծառայեն գեղեցկութիւն մը յորինելու համար: Այդ գիծերուն իւրաքանչիւրը միեւնոյն գիրքով է որ կը պատկերացուի անձիւր ենթակայի վրայ: Մէկուն վրայ գեղեցկութիւնը կազմող կոր գիծ մը, կրնայ ուրիշին վրայ տգեղութեան մը յայտարարնշանը համարուի:

ԿԱՂԱՆԴԻ ԻՐԻԿՈՒՆԸ

(ԵՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՐՆ)

Ս Ի Պ Ի Լ

ԱՏ ժամանակ առաջ, արիւն չեմ յիշեր,
Վերջին օրն էր դեկտեմբերին,
Եւ չէր հասած դեռ գիշեր:
Չիմեմ եր սասիկ, հովն ալ կըծու.

Խածնող ցուրտ մը մահացու,
Որուն ներքէ մարդոց այտեր կու լան,
Իր մըստակով կը փակցընէր հին արիւն:
Երկու մարդիկ Եւսիսարի շոգեմատեն դուրս ելան.
Մին հագուած էր կոկիկ ու նոր,
Տունէն հիշուած վրդեց մ'ունէր փառաւոր,
Չեմքր սափուկ ձեռնոցներ քուրդ.
Ինչ փոյթ իրեն ձիւնն ու ցուրտ:

Միւսն, որ խեղճ էր, խկոյն փութաց անոր փոյ,
Ու քարէնց յարգանքով:
Հին ծանօթներ էին առնիք, հին մարդիկ.
Մեկը շուկան խախտի մ'ունէր, անկէ կ'ապրէր հանդարտիկ.
Միւսն ինկած էր,
Եւ պերճանքէն իր նախկին,
Պարկեշտ անուն մ'ունէր միայն, գաւնձ անգին,
Որմէ միայն ինք կ'սկսեցէր,
Բանի որ միշտ կը շրջանայ աշխարհի փայլէն արտաքին:
Կոշիկները քափ քաց էին հիմակ, ինք խրխում,
Ոչ հովանոց ունէր եւ ոչ գաւազան.
Քայց կը քանար խօսիչ, երեսն էր խրկողով,
Թէեւ միտք կը սանջրէր քիւր հոգեւոր զանազան.
Ո՛հ, շատ աղփատ երեսնէ կը վախճար,
Թէպէտ յունէր իր գրպանը մէկ տասանգ.
Գործով, կ'ըսէր, իջեր էր վար,
Չիմէ չէր տեղար աշխատանք,
Եւ առած չէր հովանոց:

Բարեկամը մըսիկ ըրաւ անոր խօսքէն անձանձիւր,
Յետոյ հարցոյց. «Ի՞նչ է ինձի մեծիկակ հաճոյք մ'ընէր դուն.
Եկուր ինձի քնկերացիւր,
Ի՞նչ մը պրտոյ գրկեմ քոյոց,
Յետոյ կառնով կ'երթանք տուն»:

Գրուիւր կախ կը փայլէր ան, ինչպէս հիւանդ կենդանի
Կաւ ոյխարդ գոր մորթելու կը տանին:
Պրտոյ. ինքն ալ գրկած չէր,
Եւ գիտէր թէ կրպակներն իր դարձին
Կիմն ու քոյակն առանձին:

Միշտ ցուրտ փամիկ իր երեսին կը փոխէր:
Շուկայ հասան: Լապտերներով գունազեղ
Կը շողողար ամէն խաւով.
Փողփողում մը հոսանումս
Կը քրքրքրուար ամէն կողմէ ձեռնակ ձիւնին մէջ շրջել:

Հոս շանսար մը, այն տեղ մոտեր կամ կանդեղ
Յոյց կու տային պրտողներ քարմ ու համեղ
Կողմներու մէջ ոսկեհիւս ու մաքուր.
Եւ բուրմ մը քարկ թզգրիսի,
Չոր կը բուրեւ սեխն, ու հարինջ՝
Կը յորինէր միտքի զարուն մ'ընդհանուր:
Երկու զամբիւղ լոք լոք կաշի կանթերով
Իրենց խորունկ շայն կը շարժուէր քացին.
Խունկի նման սերկելիներ, ճանձեր ջրոտ ու շայնշի,
Լայն շայն լուռեր եւ խրճաններ բոլորշի
Կը դիզուէին հոն փոյէ փոյ.
Խաղողները հասիկ հասիկ
Յակիկի պէս շաւիկներն ալ պրտրտիկ,
Թաւիշ քուզեր ծիրանի,
Մանսարիկներ դեզ դեզ՝ ձեռով յորանի
Կը շարունակն այնտեղ կարգով:
Եւ խեղճ մարդը, արցունքներով այն աղօտ,
Կընտրէր, կ'առնէր, առիւն անդին կը վազէր
Ինք որ անոնց մէկ փրշումսին եր կարօտ.
Եւ զատկաւ իր տեղին մէջ կ'երազէր
Թէ ինք զընած եր պրտողներն այդ ամբողջ,
Ու զանոնք տուն պիտի տանէր իր կընդ,
Ինչպէս ամեն տարի կ'ընէր Կաղանդին:
Եւ խանդավառ՝ այս ցընորփով վաստաողջ,
Չսի յեր դրներ ա՛յ փափափին,
Ու մոլեգնոտ, տեղապին՝
Կ'առնէր, կ'առնէր, յեր յագեցնար,
Կը փափափէր որ այդ կըրպակն ամբողջ ձեռքին մէջ լեւար:
Չամբիւղները երբոր եղան լեւի լեցուն,
Լոկ այն ասէն ըստփեցաւ երազէն,
Այդ երազէն դիտանքներով ակադմուն,
Ու լըսեց որ իր յուզմունքին անսարքեր՝
Ընկերն ըսաւ. «Խընդրեմ, զընա՛ կառք մը քեր»:
Թարքափելով կ'երթար. գիւնով մ'եր կարծես.
Ա՛յ յեր մըսեր:
Թ'ոյ ձիւնն ու բոյք տեղան որքան որ ուզեն.
Դաղափար մը միայն միտք կը տանէր.
Ի՛նչ. այդ մարդը երկու զամբիւղ պրտող առած
Տուն կը տանէր, ո՛վ Աստուած,
Եւ իրեն գէթ ներում յեր,
(Այդ որդեւեր, ազնիւ, պարկեշտ այդ մարդուն)
Չոր խրճան մը տանիլ տուն:
Կառքը վարձեց մեքենաբար:
Ա՛յ յեր խորհէր, կը սրտաբար:
Երբ խանութին փոյն հասաւ,
Իր ընկերը հոնկէ մեկնած եր արդեն:
Խանութպանը կառքը դրաւ
Բընած զամբիւղն իր կանթէն,
Թողք մ'ալ տուաւ մէջը ոսկի մը փաթած,
Ուր աւ տողերը կարդաց.
«Եղբայր, փուկ է զամբիւղին մէկն, ու ոսկին.
Որ մը կու տաւ ինձ կըրկին»:

Ձ Մ Ր Ա Ն Կ Ա Ր

ԱՂԵՔՍԱՆԴԻՐ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

ՐԿԻՆԲԷՆ, պաղ,
միապաղաղ
Չիւն կը տեղայ դանդաղ
դանդաղ,

Եւ հանդարտիկ,
Թահմահմահիկ

Համապարփակ կախող վերմակ
Կը տարածուի ձերմակ ձերմակ . . . :

Թըշտառներ, փակ դրանց մօտեն
Կ'անցնին, բոկոտն, ասէն ասէն . . .
Ծերն ու սրդան
Որք դողողան . . .

Սառ շրտունքներ կիսաքացիկ,
Հեծեն, հայցեն «հացիկ, հացիկ . . . »

Բնութիւնն ողջոյն կը մըրափէ
Մահուան փունով, քաքէ, քաքէ . . .
Լեռ, ձոր, պուրակ,
Դաշտ տափարակ

Կ'անհետանան, կախող վերմակ
Չիւնին ներքեւ ձերմակ ձերմակ . . . :

Երկինքն անպէր վարագուրեն . . .
Դոյններ, բոյներ ո՛ւր են, ո՛ւր են . . .
Երգ ու ծիծաղ
Չըւարթ կենցաղ

Կը դադարին, կը քաղուին վաղ
Չիւնին ներքեւ, աւա՛ղ, աւա՛ղ . . . :

Տակ ծառերուն սառած առուն
Ա՛յ չը մընջեր հեռուն, հեռուն . . .
Չով շուտուն
Ո՛րք քափառուն

Կայտառ մանչու, քարմ աղջրկան
Շիկնոտ գոյգեր չը կան, չը կան . . . :

Հորիզոնէն, անհո՛ւն խորան,
Շողերն այգուն կորան, կորան . . .
Երգ ու ծրխան
Սըզան, մըխան

Թաւ պատանքներ հագած հիմակ,
Չիւններուն պէս ձերմակ ձերմակ:

Դիշերներուն զարդ կամարին
Արուսեակներ մարին, մարին . . .
Դալիս լուսին
Մընայ ու սին

Ծածկի իր դիմքն արտաւանդաւ
Անպոյ կտին . . . ափսո՛ս, ափսո՛ս:

Յուրս՝ մեր հոգւոյն մէջ, մեր դիմաց,
Չիւնը տեղայ կամաց կամաց.
Յուրս ամեն կողմ . . .
Սառնոցիկ հողմ . . .

Համապարփակ կախող վերմակ
Կը տարածուի ձերմակ ձերմակ . . . :

Երանելի շուրջն ու վրան
Սեւ ազնաւեւ սուրան, սուրան...
Հո՛ւ, հո՛ւ, հո՛ւ, հո՛ւ,
Սարսուռ մահու...
Ծուն մ'անսրաղ, կենսանքաղ
Կ'ոռնայ սրխուր, աւաղ, աւաղ...:

Ա՛հ, տ'ար մեզ քու ջերմին բարեւ,
Եկուր, գարնան արեւ, արեւ,
Ո՛ր մեր վերեւ
Ուս ու սերեւ
Ծաղկազարդին բոյրով համակ,
Թերթեր քափին ճերմակ ճերմակ...:
1903

ԿԱԶԱՆԻՐ ՄԵՐ ՀԻՅԱՆԳԱՆՈՅԻՆ ՄԷՋ

(ՏՊԱՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ)

ԶԱՊԷԼ ԵՍՍՏԵԱՆ

Բեթէ զարնանային
օդով մը, որ երկնա-
յին պարզ է մը կը
թափ մեր ազգատ

պղտիկներուն եւ հիւանդներուն համար, կը մտնենք Ս. Փրկչի Հիւանդանոցը. ինչպէս յայտնի է արդէն, խնամակալուհի Տիւկինները հանդէս մը կազմակերպած են պատասպարեալ պղտիկներուն համար եւ առիկա բոլորովին մոտրմական հանգամանք մը ունին. անմիջապէս կ'ըզանք այդ մասնաւոր փափկութեան արժէքը որով խնամակալուհի Տիւկինները ամէն ջանք րրած են հանդէսին բնականական ձեւ մը տալու. ասիկա լաւագոյն պարզեւն է իրենց որդեգրած աղաքներուն համար եւ անոր համար է որ թերեւս մանկական գուլթիներուն կը փայլէր շատ մը սիրուն զէմքերու վրայ առանց ո եւ է *arriere-pensee*ի զգայնութիւնը չունին շնորհ մը ստացած ըլլալու, ինչ որ պիտի չէտէր անտարա-կոյս իրենց զրկանքը, այլ բնականաւոր պարզապէս ինչ որ իրենց սրտատկան են, այն պարտքով որ մայր մը ունի իր տղուն հանդէպ:

Այս հաճելի տպաւորութեան տակ է որ աչքէ կ'անցնենք երկայն սեղանները որուն առաջը պիտի նստին այս բնորոշ ձակ բնատնիքին բոլոր անդամներն ալ, աղաքը, խնամակալ Տիւկինները եւ Որբանոցի խնամակալութիւնը Սեղանը ծանրաբեռնուած է անուշ-ապուրով, փոկեղնեւրով, կարկանդակներով, չաքարներով եւ պտուղներով. շնորհաւորելի գաղափար մըն ալ ասիկա անշուշտ. տոհմային սովորութիւններով տոնել կազանդը փոխանակ Ծնունդի ծառի եւ նման ձեւակերպու-

թիւններով — ինչ որ անձանթ բաներ են անշուշտ մեր այդ դասակարգի տղոց համար եւ հետեւաբար իր հրապոյրը մասամբ պիտի չեզոքանար Ձանազան խաղալիքներ. թիւերով նշանակուած պատրաստ են եւ վիճակահանութեամբ պիտի բաշխուի տղոց: Խնամակալուհի Տիւկինները ամէն ջանք րրած են ամենայն ալ հաւասար կերպով բաշխելու նուէրները եւ ուտելիքները եւ իրենք իսկ անձամբ, աշխուժով կը տեղաւորեն, կը դասաւորեն աղաքը, մէկուն բան մը ըսելով, ուրիշի մը ժպտելով. աղաքը կը պատասխանեն առանց կարմրելու եւ տղոց բնական վերաբերումը այդ Տիւկիններուն հանդէպ, աւելի կը սրտապնդէ մեզի եւ անգամ մըն ալ տպաւորութիւնը կը կրեմ բնատնիքի մը մէջ ըլլալու ուր փոխադարձ յարգանքը եւ գորովանքը առաջին պայմանը եղած է իրենց համար: Անմիջական գործադրութեն ետքը որ հաճելիօրէն կ'ըզանքնէ պահ մը, աղաքը կ'սկսին ձաշել. եւ պնակները չուտ չուտ կը պարպուին, եւ շահագրգռուած կը դիտեմ աստիւն անդին գեղեցիկ զէմքեր, ժպտող շրթեր, քնքեր եւ երեւմն ալ երազող եւ ստուերոտ աչքեր. կը դիտեմ որ մանչերը շատ աւելի զուարթ են եւ աղկալի քան պղտիկ աղջիկները որոնք հակառակ ամէն բանի, տեսակ մը վերապահուած ունին, վաղահաս զիտակցութեամբ թերեւս իրենց վիճակին: Տիւկիններ կան որ գուրգուրանքէ եւ յուզուած կ'ուրան եւ իրենց փափայլանքը կ'ըզանք թէ որքան սրտագին է եւ ինքնաբերական:

Քանի մը մանկական վառվռուն երգեր եւ լեռայ ուղերձ մը Խնամակալուհի Տիւկիններուն ուղղուած կ'ամբողջացնեն զրեթէ հանդէսը եւ աղաքը իրենց նուէրները ընդունած կը վազեն պարտէզ, ալ աւելի աղատորէն տոնելու համար կազանդը: Ասդին անդին դեռ պղտիկ աղաքներ կը մնան որ միամիտ հիացումով մը կը շօշափեն իրենց խաղալիքները. պղտիկ աղջիկ մը խելացի զէմքով իր պուպրիկը կը համբուրէ տնանկ սիրազեղ գուրգուրանքով մը որ մեզի յուզմունքը կը պատճառէ: Կը հասկնանք որ ինչչափ դառն եւ արտազին բան մը ըլլալու է այդչափ զգայուն սուղ մը համար մօրը փափայլանքէն զրկուած ըլլալու. բայց անոր արդու ժպտուն աչքերուն մէջ տխրութիւն չկայ, բնականաւոր. խոշոր պուպրիկը ալ աւելի կը սեղմէ իր մանկական կուրծքին վրայ եւ փոխ ի փոխ կը խնայ մեզի եւ պուպրիկին:

Չգաժուած կ'անցնինք ուրիշի մը, նըման զգայնութիւններ յաճախ կը կեցնեն մեզի, բայց ժամանակը կ'անցնի եւ պէտք է որ Հիւանդանոցի բժշկապետին Տօքթօռ Տաղաւարեանի առաջնորդութեամբ Հիւանդանոցի շրջանը ընենք իրենց կարգին կազմակերպած ծերերը, հիւանդները...

Անմիջապէս պէտք է ըսեմ թէ այդ այցելութիւնը անակրնկալ մեծ գոհունակութիւն մը կը պատճառէ ինձի. անակրնկալ կ'ըսեմ, որովհետեւ ընդհանրապէս նախապաշարուած մեր Փրկչեան Հիւանդանոցին զէմ, անկասկած կարծիքներով, ինկատի չենք առած բնականաւոր բոլոր այն կատարելագործութիւնները որ յամարար բայց շարունակական ձեւով մը կատարուած են հոն: Փրկիթէ ամէն տեղէ կ'անցնինք, խոհանոցէն, ստուշերու եւ լողանքներու սրահէն եւ ամէն տեղ իջ գտնենք նոյն խիստ մաքրութիւնը, կարգապահութիւնը, որ վարժուած ենք տեսնել նոյն կարգի եւրոպական հաստատութիւններու մէջ. ասիկա տեսակ մը հպարտութիւն եւ ներքին գոհունակութիւն կը պատճառէ մեզի, խորհելով մանաւանդ թէ բոլոր ատենք մեր մէջէն ամենց նիւթական եւ բարոյական անձնուէր աջակցութեան արդիւնքն են եւ համոզումը թէ այդ հաւաքական ուժերուն սեղմ եւ յարատեւ գործունէութիւնը պիտի յաջողի վերջապէս դեռ գոյութիւն ունենալ անպատեհութիւնները դարմանելու՝ նուազ զուարակած կը դարձնէ մեզ. օրինակի համար յիշարներու բաժինը որ ինչպէս բժշկապետը մեզի կը յայտարարէ, արդէն քիչ նպաստաւոր պայմաններու մէջ կը գտնուի. մութ կամարներու տակ գետնաշարկ սրահներ ուր փոխ ի փոխ չուտ րած կամ կատաղի զէմքեր կ'անցնին ստուերներու պէս, *lugubre* տպաւորութիւն մը թողով. յայտնի է թէ այդ տեսակ միջավայր մը որքան անպատեհ է յիմարներուն եւ որքան հակոտնեայ յիմարներու համար առողջապահական շատ մը պայմաններուն, ինչպէս բնիք արդէն բժշկապետը ինքն ալ կը հաստատէ նոյն բանը:

Յետոյ կ'անցնինք սրահներէ եւ հիւանդ զէմքեր կը ժպտին, պղտիկ հիւանդ աղաքներ կ'ստանան իրենց կազնդի նուէրները. ու մինչեւ հիմա երբ այս տոգըրը կը գրեմ բոլոր այդ ծերունիներուն զողջուն սիրով թիւերը եւ անկողիններէ երկնքած հիւանդագին կիսազէմքեր կ'անցնեն մօքիս մէջէն ու կը խորհիմ թէ իրաւ ինչ հսկայ ջանքեր պէտք եղած են եւ մինչեւ հիմա կ'ըլլան բոլոր այդ զօրագոյներուն զխին բարձ մը եւ իրենց թանառած սրտերուն մխիթարանք մը տալու համար:

Խնամակալուհի Տիւկինները՝ գործունեալ եւ զիրաշարժ ամէնուն կը հասնին իրենց անձնուէրութեան եւ գերազանցապէս վեհաձեռ գործին մէջ անանկ պարգուութիւն մը եւ բնականութիւն մը կը գնեն որ ալ աւելի նուիրական կը դարձնէ իրենց ազնիւ գործունէութիւնը: Եւ բոլորովին սրտապնդուած հաստքով կը խորհիմ դեռ բոլոր ան բաններուն զոտ կրնան մեր կիները բնել, իրենց անհատականութիւնը հաստատելով. եւ իրենց բաժինը բերելով մեր կրթական, լրագրական եւ շատ մը նման բարեփոխական գործերու մէջ:

Եւ ասիկա կ'ըլլայ անշուշտ եթէ մեր մէջ ուրիշ կիներ ալ ուզեն, ինչ որ Խնամակալուհի Տիւկինները Հիւանդանոցին համար ուղած են ընել եւ այնքան գերազանց կերպով կ'արդարացնեն արդէն իրենց վրայ դրած յոյսերը:

ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԵԱՆ ԽՄԲԱՆԴՐԻՆ

(ԵԱՐՆԱՅՈՑ ՍԻՇՈՍԱՆԱԿԵՐԷՍ)

Յ. ԳՈՒՐԳԵՆ

ԱՅՂԱՐԱՅԻ ԹՈՒՆ
 զը կարնայ գէպի
 հարաւային կողմն
 է, Մայր-Եկեղեցիէն
 իրը կէս ժամ հեռու

հեռախոսն: Երբեմն կ'երթայի պոռոյտի համար, մանաւանդ գարնան ժամանակ, երբ դաշտ ու տանձր կը ծածկուին դալարեօք, երբ տիեզերքը կ'անանջութիւնը, — մայրի մէջ միայն, — կուգայ յաջորդել ձմեռուան հոգաւորած սպիտակութեան, ձիւնհալէն յետոյ՝ զոր քաղաքացիք կը սօսեն հանգիստութեամբ, աւել ու բա՛ն ի ձեռն, գարնանային անձրեւներու օգնութեամբ ջուրին տալով փողոցներու մէջ կոխուռած քարացած ձեռն գէղերը: Գարնան նախատօնակն է, յազազած ճնշում գործնան՝ որ այլ եւս կը սրտիկայ կարծես առջին կողմէ, հազիւ գերծած երկարածիկ ձիւնն ծածկոյթէն. մէկ օրէն միւսը կը ծլին ծառ ու թուփ, եւ դալարութիւնը կ'աճի կարծես ժամէ ի ժամ աչքիդ առջեւ: Բարձր տանիքի մը վրայէն կը տեսնես ընդարձակ հորիզոնը, բարձրաբերձ ու գեւեւ եւս ձիւնապատ լեռներով շրջապատուած դալարագեղ դաշտը, եւ սպիտակ երկը Եփրատի՝ որ յորդած ուռածացած կը սուրայ կ'երթայ հիւսիսէն հարաւ կանանչութեան մէջէն:

Չայգարու առուակ մըն ալ ունի, ցանցաւ ծառերով կեղերուած, որ Բաղան-Տէօքէն լեռան ստորոտներէն բղկելով կ'երթայ գէպի դաշտ: Այդ առուակին ձախ կղերքին վրայ անիկ մը ունէր կաթնամառու Ալիք, իրը երեսուն տարեկան կարիճ երիտասարդ մը, որ իր կնոջմով եւ հինգ դուստրերով, երեքէն մինչեւ տասը տարու, կ'ապրէր հոն ու կ'ապրեցնէր իւրենները չարքառ աշխատութեամբ: Ունէր միայն երեք կով ու վեց մաքի, տանը յարակից գոմի մը մէջ որ նոյնպէս իր սեպհականութիւնն էր, պարտկուած ու կոկիկ: Երբեմն կ'երթայի նոտիլ, իրիկուան գէմ, արեւափառի ժամուն, Ալիքի գրան տոջեւ: Մաքուր գաւաթով թէյ մը կը բերէին ինծի առջին անգամ. զիտալով որ օտարական մըն եմ եւ ընտանիքէ հեռու, կարծես կ'ազէին միթաբել զեւ. էֆէնտի ջան, հանգիստ արէ, կ'ըսէր Ալիք, թէ եւ ես հանգիստ նստած կը պարպէի գաւաթս: Միայն երեք պղտիկները տեսնելով օր մը, հարցուցի իրեն. Ո՛ր են միւս երկուքը: — Նախիրը դաշտ տա-

րին արածելու, պատասխանեց իր գեղջուկ ոճով, զոր դժուարաւ կրնայի հասկընալ: Քիչ մը ետքը երեւցան երեք կովերն ու վեց խոշոր մաքիները, եւ անոնց ետեւէն՝ փոքրիկները, բոկոսն ու կուրծքերնին բաց, ութ տասը տարեկան երկու սիրուն լաճեր, քրտինքի ու փռիկի մէջ թաթխուած: Անասունները բառաչելով մայրով մօտեցան գոմին. կենը դուռը բացաւ. ներս մտան, կենն ալ ետեւումն իր վեց տարեկան լաճին հետ: Հիմա կնոջ աշխատութեան ժամն էր. կովերն ու մաքիները պիտի կթէր, եւ աճուկներ արշալոյսին պիտի ելլէր իր գործին, կաթը վաճառելու մօտակայ ու հեռաւոր թաղերու մէջ: Հայերէ աւելի շատ թուրք յաճախորդ ունէր. առջինքն ալ կը սիրէին այս բարի մարդուկը, ոչ միայն իրեն առնարատ կաթ վաճառող եւ պատուական մածուն պատրաստող, այլ եւ անխորհրդաւ ու պարկեշտ մարդ: Վերջին անգամ տեսած էի զինքը, եթէ լաւ կը յիշեմ, 1895ի հոկտեմբերի սիւղմերը, երբ երկրորդ անգամ դարձայ Կարին:

* *

Ա՛լ այնուհետեւ անհետացաւ Ալիք. ձմեռը վրայ հասած բլլալուն՝ այլ եւս չէի կրնար երթալ Չայգարա. բան մըն ալ չիմացայ իր մասին: Դրացիներս ալ բան մը չէին գիտեր. ուրիշ թուրք կաթնաւաճառէ մը առուուր կ'ընէինք: Ալիքը մոռցած էի բոլորովին:

1896ի Ծնունդին խթման իրիկունը ստառիկ ցուրտ կ'ընէր, գրեթէ 20⁰ դերոյէն վար, ահաւելի ցուրտ մը՝ զոր կարելի չէ ըմբռնել դիւրաւ: Կարնայ կլիմային տակ, կ'ընէին, մինչեւ 35⁰ ցուրտ տեսնուած է, որուն չհանդիպեցայ ես բարեբախտաբար: Մայր եկեղեցւոյ տօնական մեծ զանգակը հնչած էր արդէն, եւ բաւականաչափ ժողովուրդը, մանաւանդ կին ու տղայ, գոռադադունդ կը դիմէին եկեղեցի: Ժամերգութիւնը սկսած էր, երբ եկեղեցւոյ արտաքին դրան առջեւ հասայ արագ քայլերով, ինչպէս սովորութիւն է քաղաքացւոյ, ցուրտին ստառիկութենէն ստիպելով: Հարկւորտ որ աղքատ, ընդհանրապէս կին ու մանուկ, պաշարած էին եկեղեցւոյ բակը. ուշադրութիւնս դրաւեց կին մը տաքի վրայ եւ չորս տղաք որ փարած էին անոր, այլ եւ այլ գիրքով խմբանդրի մը կ'ազմած, սուճարին դրան առջեւ, զանգալատան կամարին տակ, առջինքն ալ ցնցոտներու մէջ պատասխանեց: Առանց իրար մէջ նստելու, այնպէս արձանի պէս անշարժ կեցած, աչքերնին յառեցին վրան հինգը մէկէն, եւ աչքով հետեւեցան իմ քայլերուն մինչեւ որ մօտայ տաճարէն ներս: Իրենց համար օտարական մը չէի կարծես. թուեցաւ ինձ թէ կը ժպտէին փոքրիկները: Չեմ գիտեր ինչպիսով՝ յազմամբ ներս մտած էի անտարբեր, բայց չկրցայ կենալ

ներս. ի դժուր միտքս կը չարչարէի, չէի կրնար հասկնալ թէ ի՞նչ էին այն միտմիտ ժպիտները, ո՛վ էին այն անմեղուկ պղտիկները. ձեռք չէին կարկառած ինծի. հասարակ մութացիներ չպիտի բլլային. ողորմութենէ աւելի կարծես դուրդուրանք կը խնդրէին ինձմէ անոնց պճտացող աչքերը: Թշուառութեան խմբանդրին իր տասը աչքերով կը խուլեցնէր սիրտս, եւ չէի գիտեր ո՛ւր դարձնել նայուածքս. աչքիս գիմայն էր միշտ կենդանի արձանակոյտը, միայն երկու քայլ ինձ մէջ հեռու, հոն սառուցապատ սալայատակին վրայ, գրեթէ լեռնակով շաղապատուած: Չեմ գիտեր ինչո՛ւ, Յիսուս Մանուկը կը փնտռէին աչքերս փակ խորանին ետեւէն, որ չէր բացուեր ժամերով ու ժամերով. կը թուէր ինձ թէ չպիտի բացուէր այլեւս. անձկութեամբ լեցուն էր հոգիս. ո՛վ չէի կրնար հանդուրժել փակ վարագուրին, որ կը ճնշէր սիրտս: Քայլերս ուղղեցի դէպ ի դուռը, վարանոտ, վերջին անգամ մըն ալ դառնալով վարագուրին որ միշտ փակ կը մնար: Միտքս դրած էի խօսեցնել սա թշուառութեան արձանակոյտը, հասկնալ թէ ինչո՛ւ համար ինծի նայեցան այն տասը աչքերը տառնց ձեռք կարկառելու: Չեմ գիտեր ի՞նչպէս դուրդողուն քայլերովս անցայ դուռիցէն ու մօտայ զանգաւատան կամարին տակ. արձանակոյտը հոն կեցած էր անշարժ, առանց գիրք փոխելու. իրա՛ւ թշուառութեան խմբանդրին էր, Յիսուս Մանուկը ծնած իրիկունը հոն արձանացած. — բայց այն տառնակ աչքերը, հի նայ աւելի վառ, աւելի խօսուն, կը յառէին վրաս ու աղտալատանք կը հայցէին. ձեռքերը անշարժ էին սակայն: Ա՛լ կը մօտենամ արձանին. պատրաստ մըն է արդեօք, կ'ուզեմ հասկնալ. խօսքս կ'ուղղեմ մայր-անդրիին. Այս պղտիկները քու գաւիններդ են:

— «Ալիք որբեր չ'ընէ», կը մըմնջէ կնոջ տառաջիկ չրթունքը:

— Միւս պղտիկը մ'ըր է:

— Է՛ն ալ մեռաւ հիւանդութենէ. էստեւած քէօ լոյս արեւ պահէ, էֆէնտի ջան: Չգացի թէ ծունկերս կը կթուտին. ա՛լ չէի կրնար կենալ: Կենը թիթեւ միսթիւտութիւն մը զգալով իր ձեռքին մէջ, հազար օրհնէնք կը մուտար, բողբոլին չիլնած, երբ ես կը հեռանայի կամարին տակէն, քայլերս ուղղելով դէպ ի տուն:

Այն օրէն ի վեր, առջին անգամ որ Ծնունդի խթման իրիկունը եկեղեցի կը մըտնեմ, կը թուի ինձ տեսնել թշուառութեան խմբանդրին զիմաց արձանացած իր տասը խօսուն աչքերով:

ԽԱՉԸ ԶՈՐ ԿԸ ՄԿՐՏԵՆ

(ԾԵՆՈՒՆԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ)

Գ Լ Ա Ն Ի Կ

ՉՏԻԿՆԵՐԸ երբ եկեղեցիէն վերադարձան՝ երեսնին կարմրած, երջանիկ իրենց նորոգնոր հագուստներուն մէջ, մեծ մայրը՝ որ սենեակին առկուր նստեր էր, ան ալ նորեք հագած—սեւ չրջագլխատ մը որուն կերպասին կարծրութիւնը հազիւ կը մատնէր ամէն օրուանէն տարբեր ըլլալը— անոնց հարցուց.

—Հանդէսը փառաւոր էր, ձագուկներս, ինչ տեսաք եկեղեցին:

—Չապէլ մեծ մեծ բազաւ իր ութր տարեկան աղջկան փառվոուն աչքերը, որոնց մէջ չարածճիւղութեան նորածին հակում մը աւելի փայլ մը կուտար անմեղութեան Նշոյններուն, ու ըսաւ:

—Ախ, մեծ մայր, Սրբազանը ինչ աղւոր հագուկներ էր երբ թափորով եկեղեցին մտաւ գլուխը ջարսալ-բազ գրած: Չարսալ-բազին վրայի աղամանները բառով բառով կը վառէին. «Իրացունները «Իրիստոս ծնաւ» երգեցին. ետքը՝ երբ պատարաքը լմնացաւ խաչը մկրտեցին:

—Այո՛, աւելցուց անդին Պաշիկ՝ պզտիկ եղբայրը վեց տարեկան, որ աւելի մեծ զմայրումներ զգացեր էր եպիսկոպոսին ոսկեթել զգեստին եւ աղամանդակու ջարսալ-բազին հանդէպ. խաչը մկրտեցին. հարկաւ տեսն' ես, մեծ մայր:

Թիշատակներուն ուղղուած այս կոչումը վայրկեան մը մտախոհ ձգեց բարի ծեր կինը, որ թերեւս միտքը սեւեռեց այն վաթսուներեք տարեկան Մնուկներուն, զորս կրնար յիշել իր թեւէն ի վեր:

—Այո՛, ինչեք, պատասխանեց, չա՛տ Մնուկները տեսած եմ ձեզի պէս, պզտիկ ըլլալէս ի վեր:

—Շա՛տ Մնուկներ. մեծ մայր, ըսէ՛, ինչո՞ւ կը մկրտեն խաչը:

—Մեծ մայրը վայրկեան մը վարանեցաւ:

—Տղաքս, պատասխանեց, ըսեմ ձեզի. թէեւ բոլորովին չպիտի հասկնաք, սակայն միտքաբարութիւն մըն է ինծի այս բաները պատմել ձեզի, հիանալու համար ձեր պզտիկ միտքերուն ահագին ջանքին, որ հասկնալու տենչով խոշոր խոշոր բանալ կուտայ այդ աղւոր աշուկները:

Ու երկու համայր դնելէ ետքը իր թոռներուն այտերուն վրայ սկսաւ,

—«Ձագուկներս, այդ խաչը զոր կը մկրտեն մարդուս կեանքը կը ներկայացնէ աշխարհի վրայ. Գրիստոսի ծնունդը որ խաչով մը եւ խաչին պարգեւած միտքաբարութիւններով կը փռաբանուի, մարդկային կեանքին պատկերն է որ համակուրախութիւններով կը սկսի, եւ տառապանքներ ու միտքաբարութիւններ ունի միանգամայն. Դուք իսկ՝ որ տառապանքը դեռ չէք հասկնար, երեսնին չէք նեղանար երբ իրիկունը հայրիկը քիչ մը ուշ տուն կուգայ կամ երբ պտուղը ձեր ուղած տեսակէն չէ:

—Այո՛, այո՛, ըսին պզտիկները:

—Այո՛, ձագուկներս, կեանքը խաչով մը կը սկսի ու այդ խաչը, երջանկութեան աղանակութիւնն է, երբ տղան խաչին անունով կը մկրտեն աւագանին մէջ:

—Գիտե՛նք, գիտե՛նք, ինչպէս գրացիին պզտիկ Գրիգորը մկրտեցին անցած ամառ:

—Ու արծաթէ կամ ոսկիէ պզտիկ խաչ մը կը կախեն վիզը, որպէս զի այդ խաչը պահպան ըլլայ իրեն:

—Ինչպէս ես ունիմ, մեծ մայր, ընդ միջեք Չապէլ՝ խօսք մը զտած ըլլալուն համար ուրախ:

—Այո՛, աղւորս, ետքը երբ տղան կը մեծնայ ու կարգուիլու ատենը կուգայ, խաչ մը կը բերին նշանաւորութիւնը աւետարան համար, եւ կնքանայր խաչ մը կը բռնէ փեսային ու հարսին զլուսը երբ քահանան կը պսակէ զիրենք:

—Գիտե՛նք, գիտե՛նք, անցած տարի մօրեղբայրին հարսնիքին տեսանք, ըսին տղաք:

—Յետոյ, զաւակներս, երբ կեանքին վիշտերը կուգան, ձախորդութիւնները, հիւանդութիւնները, կըսուի թէ կեանքի խաչն է զոր կը կրենք:

Տղաքը մեծ մայրին երեսը նայեցան, անոր քիչ մը այլալաւ ձայնէն զգածուած:

—Ու երբ մարդ կը մեռնի, խաչ մը կը տանին դագաղին առջեւէն իբր յախտեանական հանդիստին նշանը:

—Տեսած եմք, ըսին տղաքը, ցած ձայնով, գրեթէ վախցած:

—Ու մը կը տնկին նաեւ անոր գերեզմանին վրայ, իբր յախտեանական յոյսին, երկնային կեանքին վկայութիւնը:

Տղաքը տեսնելով արցունքի երկու կաթիլները, որոնք մեծ մայրին արտեւանունքը կը թրջէին, անոր փարեցան ահաբեկած:

—Մեծ մայրը համայրները դրաւ անոնց ճակատներուն վրայ, ու հանդարտ ձայնով մը շարունակեց՝ այս վերջուշունէն ինք ալ միտքաբարութիւն:

—Ու օր մը, ձագուկներս, փառաւոր շնորհը պիտի հնչէ. — մարդիկ պիտի արթնան դերեզմաններու քունէն ու ամէնէն հարուստ հարսնիքէն աւելի փառաւոր

խրախճանութիւններ պիտի վայելեն անոնք որ խաչը սիրեցին ու խաչը կրեցին:

Տղաքը նորէն մեծ մայրին երեսը դիտեցին. թէեւ անոր ձայնին վստահ չեց տեսնել զիրենք հանդարտեցուցեր էին, սակայն զարմացումն անհարկ մը կար ճիշտ իրենց աչքերուն մէջ, որով մեծ մայրին խօսքերը չոր հասկնալին կը թարգմանէին:

Բարի ծեր կինը դգուտնեցնելով ու ժըպիտներով թոռնիկները վստահացուց:

Ու վայրկեան մը ետքը երբ կուրծքին վրայ ուժով մը սեղմեց երկու պզտիկները, Չապէլ՝ բոլորովին սրտապնդած՝ համարձակեցաւ վերջապէս ուղղելու սահարցումը, որ պահէ մը ի վեր միտքը կը զբաղեցնէր:

—Հոգա՛ տղամանդեա՛յ խաչը զոր մամաւ վիզը կը կախէ ծանր հագուած ատենը . . .

—Մեծ մայրը համայրներու երկար շարքով մը միայն պատասխանեց առաջարկին, որ պզտիկ աղջկան ամբողջ անմեղութիւնը կ'արտայայտէր:

—Երանի՛, ըսաւ, այն խօլ տարիներուն, ուր, աղամանդեալ զարդախաչը միայն կը մոտմուէր Գրիստոսի խաչին անունը տրուած ատեն ու երանի այն երջանիկ պզտիկներուն, որ՝ գոնէ այստարեքին՝ ուրիշ խաչի դագաղաւոր չեն ունեցած . . .

Ա Կ Ա Մ Ա Ց

Վ Ա Հ Ա Ն Մ Ա Լ Է Զ Ե Ա Ն

ԱՓՐԱՑՈՒՄԻ չոր ծաղիկը հոգւոյ վրան, Հին յուշերու աւերակին մէջ մը տախտոր:

Թողած աչքերս զէպի ետիս Թափառական, Կ'ապրէի ալ առանց տենչի, ու մենաւոր:

Ու դուն, ինչպէս երազն, աղւոր, ու գերբնական, Դէմքս ելար, ըզգացի ուժդ, և ամէն օր Փախայ քենէ, փախայ ձայնէդ մեղրամորան:

Սիրոյ զոհ մ'էր սիրտս արդէն, ու վերքն էր շատ խոր:

Կը խորհէի թէ աշխարհիկ սերերն այլ եւս Վէպի նիւթեր կըրնան ըլլալ մեզի միայն, Թէ իտէալ սերը ցընորք մ'է լոկ Թերեւս:

Բայց հրապարակ կը մարտէր վարանքիս դէմ: Ու չեմ գիտեր՝ ինչպէս եղաւ որ դուն սակայն Դիւթեցիր զիս, և ոտքդ ինկած՝ քեզ կը սիրեմ:

Մեր հաճոյքները ծաղիկներու պէս են. մէկիկ մէկիկ կը ժողվենք զոնոնք կեանքի մէջ, բայց երբ ուզենք երջանկութեան փունջը կապել անոնցմով, կը տեսնենք թէ Թառամած են անոնք արդէն:

★ Ըստ Աւետարանի, կինը վերջին ստեղծագործութիւնը կը նկատուի Աստուծոյ. Չայն շարա՞ծ օր ստեղծած ըլլալուն համար է արդեօք որ Արարիչը կիրակին հանգիստի օր որոշեց:

ԱՇՈՒՂԸ

(ԱՐԵՎԵԼԱՅԱՆ ԵՐԳԵՐ)

ՁԱՊԵԼ ԵՄԱՅԵԱՆ

Հոգիս շրթունքներու վրայ եկած, քեզի անգամ մըն ալ տեսնել կուզէ. ելլայ երթալ թէ վերադառնալ իմ մէջս. ոտոր համար քու հրամանդ ինչ է Արեւիս...

ՏԻՎԱՆԸ ՀԱՅԸՋ

Ինչի անուշ քան լուսաւոր յամիկները առաւօտին մէջ, աւելի խոտ վիչ քան անոնց սուր եւ

թափանցող բուրմունքն որ կը խնկաւետէ միջոցը, աւելի փափուկ քան արշալուսային երանգները որ հորիզոնին վրայ կը նուաղէին, աչուզին երգը սրտագին կը բարձրանար առաւօտուն:

Ու թաղին տուններուն մէջ նոր զարթնած աղջիկներու ստուերները կը դողդոջէին վանդակներու ետեւէն:

Մտիկ րրէ՛ք երգը... Ինչպէս բուրժւառի մը մէջէն թանկագին եւ նուիրական բուրմունքը անոր երգը կը բարձրանար հոգիէն, եւ անոր չեղտերէն ու ելեւէջներէն արդիւն՝ թաղունները կը լռէին ոստերուն վրայ, ու նոճիկներուն միջին գագաթները կը հակէին մեղմիւ ջինջ եւ կապոյտ մթնոլորտին մէջ:

Յասմինին թուփը սարսափելով իր ծաղիկները կը թափէր գետին եւ իր հոտաւէտ շունչը կը խոտնէր աչուզին երգին:

Որովհետեւ առաւօտին մէջ՝ երբ աղջիկները իրենց երազկոտ աչքերը հազիւ կը բանային եւ մինարէները կը վարդագունէին արշալոյսէն, երբ կանանչ եւ ճերմակ մօզօյկները իրենց ճակատը կը ցցէին ռակեզօծ յիշատագրերով խորշում՝ անիկա սիրոյ երգն էր հոգեվին եւ խոյսացող զարթնումի առաջին ժամուն մէջ:

Ո՛ր հեռաւոր երկիրներէն՝ ուր իր թախիժը եւ սիրոյ ծարաւը պտտեցած էր, ո՞ր երկիրներէն թափառական, որոնք դեռ թրթռուն իր ձայնէն կը տրոփեն, եւ իր ռակեզէն խօսքերուն թանկագին արձագանքը կը պահեն իրենց յեռնակողներուն մէջ՝ անիկա եկած էր հոս իր հոգիին պերճանքովը բոցավառելու երազները:

Տոգոյն աղջիկները՝ իրենց քօղերէն աւելի ճերմակ, պատշգամներու վրայ՝ սաղարթներէն սքողուած, հասակին կը ձկեն զրդուած անոր երգին հրապուրանքէն ու վարանոտ նայուածքներ, տիրութիւնով վարագուրուած կը գուշակեն միջոցներէն անդին՝ նոյն հրապուրանքին ներքեւ բարախող սրտերը:

Ո՛ր հեռաւոր երկիրներէն՝ ուր դեռ եփենոսէ մարմիններ ծալապատիկ նստած եւ ճակատին արեւուն կ'սպառնին անոր երգին յիշատակովը, ո՞ր նուիրական գետեղերքներէն որոնք իրենց սատափէ յատակին մէջ անոր քայլերուն հետքերը կը կրեն, ո՞ր ճամբաներէն ուր կախարդուած օձերը իրենց բոյնին մէջ անդամալոյծ եւ կոյր կ'սպասեն անոր, ո՞ր երկիրներէն թափառական անիկա եկած մեզի:

Աւելի անուշ քան ինկող յասմիններուն յետին եւ գերագոյն բուրմունքը, աւելի գեղեցիկ քան աչուզին երգը՝ ճերմակ եւ երկայն ձեռք մը կ'երկնաւոր թուփին մէջէն, բարձրացած վանդակին ներքեւէն:

Յամբաքայլ եւ հանդիսաւոր գնացքով՝ ամէն առաւօտ աչուզը կը յառաջանայ թաղին մէջէն. հազիւ թէ ազօթողին ձայնը մարած է օդին մէջ եւ մինարէներուն գագաթները, վարդագունած արշալոյսէն, հորիզոնին երանգներուն մէջ կը հալին:

Նոր բացուող ծաղիկներ արեւուն առաջին փայլալանքէն զողողուն իրենց թարմ բուրմունքով ապրելու հնչումներ կ'երգեն եւ նորածին թրթռոնիկներ օդին մէջ սաւառուն զարմանքով կը նային երկնքին եւ իրենց թաշեայ թեւերը կը թօթուեն հրճուանքէ:

Իրարու ետեւէ բարձրացած տունները պատատուկ բոյսերով հագուած որոնք ամէն օր քիչ մը աւելի կը մագլցին փեղկերն ի վեր եւ դուրս երկնցած շաֆիլիլներուն ծաղկազարդ կողովներու երեւոյթը կուտան, իրենց թարմ կանանչներուն մէջէն կարկառելով կլիմաներու ողկոյզներ, ճերմակ վարդեր կամ տոգոյն յասմիններ, ու կղմնտրները բուսականութեամբ բեռնաւորուած հետզհետէ կը տոգունին աւրելին լողանքին մէջ:

Աչուզը կը յառաջանայ երգելով. իր աչքերը՝ որոնք ազամանդի կարծր շողիւնը ունին սեւեռուն պարապին մէջ՝ չեն նայիր բնաւ:

Տուններու մէջտեղ պզտիկ գերեզմաններու ցից նոճիկները իրենց սեւ հասակովը կը գալարուն եւ զամբանաքարերը կը զրդուին կարծես հոգին վրայ. ճամբուն վրայ՝ հեռուէն, քօղարկուած կիներ մետաքսեայ, գունազեղ եւ ձկուն վերարկուներու մէջ փաթտուած կը կենան պահ մը եւ կարծես կը դեղեւին յուզմունքէ:

Աչուզը իր երգէն գինովացած չտեսնար անոնք. անոր պղնձագոյն մորթին վրայ ուր բոլոր կլիմաները իրենց հետքերը թողած են, անհիւրընկալ երկիրներու սպիներ իրարու կը հանդիպին. սեւ մօրուքը դէմքը կը չրջանակէ եւ գրեթէ կը ծածկէ անգոյն շրթունքները որ այս միջոցին աւելի կը տոգունին:

Մուշտակէ գայլաքին վրայ ճիշդ ճակ-

տին վերեւէն զմրուխտ մը՝ վայրենի եւ կանանչ նայուածքի մը պէս կը քթթէ եւ երկու արծաթէ սղակներ ականջէն կախուած իրենց տմոյն ցոլքը կը գնեն այտերուն վրայ:

Դալիսամանները եւ ժժմակները, թանկագին քարերու հետ, — խորհրդանշանական յիշատակներ — կը ծանրանան վզէն վար եւ կուրծքին վրայ կը խառնուին իրարու. Ձախ ձեռքին մատները անկէ օղակներով հեռացած իրարմէ կը հանգչին սրտին վրայ եւ արմուկն ի վար սեւ քեշքիւյր կը կախուի որուն վրայ անհամար գիծեր սրբազան բառեր եւ առեղծուածային պատկերներ կը քանդակեն, եւ էնթարին ծալքերը մէջքին վրայ կը ուղմուին լայն մետաքսեայ գօտիով մը որուն վրայ սուտակներ արիւնի կաթիլներու պէս կը հոսեն իրենց շողջողուն կարմրութիւնը:

Անիկա կը յառաջանայ իր բոլոր անձին պատկանելի խաղաղութիւնովը եւ իր շրթունքներէն երգը կը հոսի աւելի անուշ, աւելի ձկուն մինչ սեւ յօնքերը հեշտագին ցաւի մը արտայայտութեանը մէջ իրարու կը միանան պղնձագոյն ճակատին վրայ:

Հեռաւոր եւ տարախառնիկ զգուանքի մը յիշատակն էր որ ձայնը կը զողողանցէր յասմինի թուփին ներքեւ եւ անոր նուաղկոտ ելեւէջները, բեկրեկ հեծկըլտուքներու պէս կ'ստուերէր անուշ աչքերը երազկոտ աղջիկներուն, պատշգամներուն վրայ:

Աւելի շնորհալի քան անոնց մանկական հասակը, աւելի փափուկ քան իրենց մէջ խայտացող անորոշ զգայնութիւնները, հոգի մը կը հակէ վանդակին ներքեւ եւ ամէն առաւօտ ճերմակ ձեռքը կ'երկնայ սովորական ողորմութիւնը տալու նուիրական աչուզին:

«Ինչ փոյթ թէ քու դէմքդ, միշտ ծածկուած վանդակէն չպիտի տեսնեմ բնաւ, զիտեմ որ քեզիս ու քու սիրելիներդ յուրանքով ինձի երգելու համար քու յիշատակով չուրանք հրապոյրը:

«Չէ՞ մի որ ամէն առաւօտ քու վարդագոյն մատներդ իրենց աստուածային ջերմութիւնը կը փոխանցեն ինձի եւ անոնց հպումը այրուցքի մը պէս զօրաւոր՝ ալ միշտ պիտի գալարէ զիս ցաւէ եւ հեշտանքէ:

«Այ բոլորովին իմ մորթս յոգնած է փայտալանքէ, եւ ամենէն խոստացող աչքերը ալ բնաւ չպիտի ծարաւցեն հոգիս, ինչ փոյթ թէ քու տենդագին նայուածքդ որուն ջերմութիւնը կը զգամ ճակտիս վրայ՝ ամէն առաւօտ, չպիտի խոտնուի իմ նայուածքիս ու քու շնորհալի հասակդ որուն ստուերը հազիւ թէ կը գուշակեմ անծանօթ պիտի մնայ ինձի:

«Գիտեմ որ սիրելիս քու ձեռքդ պիտի երկնայնայ ամեն առաստաղ, յառաջիկ թուփին մէջէն եւ իմ երգս աւելի թեթեւ եւ զեղեցիկ պիտի ըլլայ քու շունչովդ խընկուած միջոյրտին մէջ»

«Թող վանդակդ բնաւ չբացուի եւ թող ստուերդ աւելի թեթեւ, անտեսանելի ըլլայ ինծի համար. ինչ փոխ ինչ իսկ եթէ իմ երգս քու հոգիդ կը վրդովէ եւ քեզի մոռածի կուտայ ուրիշ մը վրայ . . . որովհետեւ ա՛ն, քու տենդոտ մտաներդ ինծի կը պատմեն երազներէ խառնուած գիշերներ, եւ անկարելի երջանկութեան մը տենջանք . . . »

Մինչեւ որ ամենքներու վրայ մագրող սերունդները զեղեցեցան, մինչեւ որ բոյն դրած թոշուները հեռացան մեր երկիրներէն եւ սեւ նոճիկներ միայն հովէն մտրակուած իրենց մշտնջենական դառնութիւնը լացին, շուրջ եկաւ երգելու :

Եւ իր երգը ալ աւելի զեղեցիկ էր ամէն առաստաղ ու ձեռք որ կ'երկնար յառաջիկ թուփին ներքեւէն աւելի աժգոյն ու վտիտ հեռոցեան :

Առաստաղ մը ալ եւս վանդակը չբարձրացաւ եւ անքնակ տունը փեղկերով դոյզ կոյր մնաց աշուղին յուսահատական երգին : Զերմակ աղջիկներ, աչնան հովերէն դալկահար յամբարար կը քալեն ինկած տիեզերքուն վրայէն եւ մերկացած պատշգոյններուն վրայ անոնց քողարկուած գլուխները կը հակին տխրութեամբ :

Մտիկ բռնք աշուղին երգը. որովհետեւ յառաջիկ թուփին ներքեւ որ ալ եւս կ'ամալքի մը պէս կը դալարուի լուս տունին վրայ իր կապկպուած եւ վտիտ ճիւղերով անկա կ'երգէ իր վերջին երգը :

«Անտառին մէջ՝ մայրիներու շուքին տակ մենաւորիկ եւ դողողուն ծաղիկ մը իր բաժակը կը բանար . . . երեւոյն ըստուերները յղկած էին անոր թերթիկները եւ արեւի խուսափուկ ճառագայթներ միայն, իրենց ամէնէն նուրբ երանգները չնորհած էին անոր» :

«Պզտիկ ծաղիկ, բուրումնաւէտ եւ չնորհով առ լի, ի դուր տատանեցար քու բարակ եւ գիւրաթեք ցողունիդ վրայ. երբ թիթեռնիկները արեւէն զինով՝ կը պարէին օդին մէջ եւ իրենց դարձգարծիկ պլացումին մէջ հագիւ կը կենան արեւադոյն ծաղիկներուն վրայ, քու քովդ չմտնեցան երբէք» :

«Եւ գիշերաչարիկ թռչուններ իրենց ճերմակ եւ փակ արտեւանունքներուն ներքեւ քու փափուկ սիլուէթը չէ որ ունէին թանկագին զգայնութեան մը պէս որ իրենց կոկորդը կը թրթռացնէ :

«Ի դուր քու թերթիկներդ սարսուռցին եւ նուաղեցան ու զեփուր չանցաւ քու վրայէդ . . . ու առաստաղն երբ ծառերը

ցողերով բեռնաւորուած առաջին ճառագայթներուն ներքեւ կ'արտասուէին, ի դուր քու բուրմունքովդ հրաւիրեցիր այն ձեռք որ պէտք էր քեզ քաղել եւ որուն համար ծաղկած էիր մենաւորիկ եւ տխուր մայրիներու ստուերներուն ներքեւ :

«Իմ երգս ալ եւս մենաւորիկ ծաղիկն է ամուլ եւ արեւին կարօտովդ դալկահար : Որովհետեւ ալ եւս բնաւ քու ձեռքդ չպիտի երկնայնայ իր հեշտաւէտ ջերմութիւնով սիրտս տաքցնելու :

«Այլ եւս որո՞ւ, այդ մատները, վարդադոյն եղունգներով, որոնց հպումը այնքան ցանկալի էր ինծի համար, ալ եւս որո՞ւ կը բաշխեն իրենց կախարդիչ հրապուրդ :

«Եւ երբ դիմացս երկնցող ճամբուն մէջէն հեռանամ, քեզ կորսնցուցած ըլլալու յիշատակով բեռնաւորուած որո՞ւ պիտի երգեմ իմ սրտիս դառնութիւնը :

«Պիտի հանգալի՞մ ձեռքի մը որ նորէն կեցնէ զիս ճամբուս վրայ եւ որուն համար կարենամ երգել մշտնջենական տենջանքները հոգիս :

«Ու երբ միաժիտ եւ երազուն հոգիներ աչքերնին գոցեն հեշտանքէ եւ երբ գործադած եւ յափշտակուած իրարու հարցնեն — «Մեզով որո՞ւ համար», իմ երգս քու է՞ր պիտի ըլլայ որովհետեւ հոգւոյ մէջ պիտի հծծէ միշտ դառն տարակոյր :

«Այլ եւս որո՞ւ ալ մատները, վարդադոյն եղունգներով որոնց զգուշքը անքան ցանկալի էր ինծի, կը բաշխեն իրենց կախարդիչ հրապուրդ, ալ եւս որո՞ւ . . . »

ԺԱՊԱԽԵՆՆ ՈՒ ՁԻԻՆԸ

ՎԼԻՃԱՆ ԹԵՔԵՆԱՆ

ՐԶՆԵՆԴԻՆ առաջ էր. ո՞րչափ առաջ, աղէկ չեմ գիտեր, թէպէտ, բոտ Աստուածաշունչի,

մեր թուականը ալ օրէն եօթը հազար սաշափ տարի ետքը կուգայ եւ բոտ գիտնականաց, քանի՞ հարիւր հազար, մի՞ հարցնէք :

Սակայն այն ծերունին որ այս պատմութիւնը ինծի պատմեց, ո՛չ Աստուածաշունչին կը հետեւէր, ո՛չ գիտութեան : Կ'ըսէր թէ իր պապերէն յսած էր զայն, բայց ո՞վ պիտի երթար ստուգել, ու կը կասկածիմ որ ինքն ու իր պապերը մէկ մարդ մը եղած ըլլան՝ այնչափ ծեր էր ինքը ու կրնար այնչափ գիւրաւ իր երիտասարդութեան հնարած մէկ վէպին իբրեւ նախնի դարերու մէկ աւանդու թիւնը հաւատար :

Մերունին կը պատմէր.

«Երկնքի գլխիկին վրայ Աստուած, հսկայ արագիլի մը պէս իր բոյնն է հաստատած, բոյն մը, աշուշտ, նոյն համեմատութեամբ հսկայական եթէ մանաւանդ նկատի առնենք իր ձագերուն — հրեշտակաց — թիւը որ անթիւ է, ու հանգստաւէտ ու ճիշտ աներեւակաւի՞ր ճիշտութեամբ մը՝ ինչպէս կը վայէ Աստուծոյ մը բնականութեան :

«Երկնքին գլխիկը թափանցիկ չինած է Աստուած որպէս զի գիշերը, երբ իր բոյնին բիւրաւոր լոյսերը կը վառէ՝ արեւազուրկ աշխարհը անոնց ցոյրածակումով մխիթարուի եւ լուսինը, իր ձեռքնաջահին անդադարձ բոլորան է միայն, երկնքին տախտակաւածին վրայ :

«Ո՞վ տիւրը յիշատակ. մարդուն նախահայրը՝ Ադամ ու նախամայրը՝ Եւայ, երկնքի անթիւ հրեշտակներուն կարգէնէն ու ա՛նա՛ թէ ինչպէս որ մը, արկածի մը հետեւա՞օք, ինկուն վար անկէ — ինչպէս կը պատմէր մեծ-հայրս :

«Երկնքը մէկ հատիկ պատուհան մը ունէր աշխարհքին վրայ ուր քիչեր հրեշտակներէն, կ'երթային երեւմտեայ կողմից դիտելու համար ինչ որ անարման էր երկնքի փողփողումներուն ու պիւճու թեւերը վարժուած իրենց աչքերուն :

«Իմ արագ օրուան մը առտուն սասկայն, եւ ա. գէշ երա՞զ մը տեսած էր արդեօք, սրտի բաբախումներէ՞ր գանգատելով՝ մէ արեւան համախոնութեւ մը նեղուած՝ լուսանցքին եզերքը կեդրոյ մերկ լանջքը զով հովին բացեր, անըպէտին մէջ նայուածքին ծուլօրէն թափառիլ կը թողուր :

«Արեւը որ այդ կանուխ ժամուն ճիշդ կը ծաղէր, հաճոյք մը պատճառելու համար իր Արարչին աղջկան՝ ճառագայթներէն մէկը՝ ծիրանի, վարդագոյն ու փլուրբիւնեան՝ անոր մօտէն անցուց : Եւ ա. այսփոխ ու հայուած յանկարծ, տղու անգիտակից բնազդով մը թեւը անոր երկունցոյ՝ բռնելու, փրցնելու զայն ու զայն խառնելու իր յորդ մաղիւրուն յորձանքներուն, որոնք եփեսոսի պէս սեւ էին :

«Ճառագայթը սակայն, որ մօտ կը թուէր, հեռու էր դեռ եւ ի գլուխ տ պզտիկ ոտուրներուն մատներուն վրայ բարձրացած՝ պզտիկ բազուկը կ'երկարէր ու կը շարժէր պարտապին մէջ, անոր հասնելու սուր տենջանքով :

«Յանկարծ լաց մըն է փրթաւ պատահանին առջեւ : Զգային տազնապ մը՝ ամբողջ մարմնովը կը ցնցէր ինզճ եւան որ ոտքերը գետնին կը դարնէր ու կը պոռար, կը պոռար, յուզուած ձայնին ամբողջ զօրութիւնով :

«Այդ ձայնին վազեց եկաւ Ադամ՝ իր խաղի բնկերն հաւատարիմ՝ եւ երբ բուսական զգուարաւ տեղեկացաւ ապշուապին տեղի տուող պատճառին՝ սա լեզուն գործածեց :

ՀԵՐՔՈՒՍԸ

(ՆՈՐԱՎԷՆ)

ՉԻՖԹԷ-ՍԱՐԱՖ

ԱՂԵՔՍ. ՓԱՆՈՍԵԱՆԻՆ

«Հոգիս, բաւ, մազերդ առանց այդ
ժապաւնէին ամենէն ազուորներն են ար.
դէն մեր բոյնին, եւ եթէ բան մը կայ
միայն որ կը մեղադրեմ իրենց՝ այնքան
հոծ ու երկար ըլլալին է որով երբեմն,
թաւ մուշտակի մը պէս, վարդ ու սա-
տափ մարմինդ անհետ կ'ընեն աչքէս:

«Բայց գիտե՞ս, հոգի՛ս, աւելցուց Ա-
դամ, թէ քու քմահաճոյքդ հրաման է
ինծի եւ եթէ ուղես, պիտի նետուիմ մի-
ջոցին մէջ ու ետ պիտի չզտոնամ՝ առանց
զայն արեւէն խլած՝ քեզի բերելու:»

«Եւստին սիրտը կ'անդորրէր. խանդա-
կաթ մպիտ մը դէմքին վրայ կը գծուէր.
«Իրաւ որ, այս արուներուն, կը խորհէր
ինքնին, ինչե՞ր չեն կրնար ընել տալ
զիրենք սիրող կիները, եթէ ուզեն. . .»:

«Չէ՛, պատասխանեց. մոռցա՞ր հապա
հարիկին պատուէրը. — Թոշտիլ, երկըն-
քին մէջ, որչափ որ կ'սփառփայլէ, բայց
անկէ դուրս ելլողին՝ արգի՛լք, մէյ մըն ալ
ներս մտնելու:

«Դրկէ՛ դիս միայն, յարեց Եւս, ու
երկնցո՛ւր դիս կողմից չափ առաջ դէպի
ճառագայթը. կարծեմ թէ այդպէս պիտի
կրնամ անոր հասնիլ:

«Աղաւթն ուղածն ալ այս էր թերեւս
Եւսն սրունք՝ երէն պինդ գրկած իր ու-
ժով թեւերուն մէջ՝ արեւին ճառագայթին
առջեւ, առտուան զով զեփի ոին, պատու-
հանէն դուրս. . .»:

«Բայց Աստուած որ տեսեր էր ամէն
բան, տեսէր Եւսին ու Աղաւթն գոհա-
վէ՛ր անկուսը արեւի երկնաշող ճառա-
գայթի մը փաթտում՝ սրտմտեղաւ ու
չնեղեց անոնց նորէն երկինք ելլիլ:

«Արեւին ալ, որ փորձեր էր Եւսն,
իրբեւ պատիժ փոխեց յիշատեցր, ու խո-
ղովակ մը հաստատելով ա՛յ անկէ ետքը
ստիպեց որ երկնքին մէջէն անցնելով թափէ
իր լոյսը աշխարհի վրայ:»

Հոս, պարտք համարեցի ընդմիջել ծե-
րունին:

— Առաջ ո՛ւրիշ կ'անցնի եղբոր որ, ըսի:

— Ա՛յ անտեղուանքը չեն հարցներ,
պատասխանեց ծերունին Պապիկս ըսաւ,
բայց, խաչ՛որ, մոռցեր եմ:

«Աղջափով չվերջացուց սակայն Աստ-
ուած բարենորոգումի գործը զոր կ'ուզէր
կատարեալ ընել որպէս զի առաջիկային
ա՛յ տեղի չունենան նոյն տեսակէն ար-
կածներ:

«Որքանազիրներ ու ծննդաբերներ կան-
չեց Աստուած ու ազնւոյի լուսանքը ա-
ղէկ մը հիւսել, ծնիկի տուաւ եւ որպէս
զի սր եւ է հետք ու յիշատակ չմնաց
անկէ՛ իր գահը անոր վրայ բերաւ դրաւ:

«Անդ, ճմուռուան ցուրտ օրեր Աստուած
երբեմն անխնայ գետնին կը զարնէ ոտ-
քերը, սրովնտեւ այնչափ երկար զարնէ
ի վեր որմին ծնիկ հինգած է՝ կը թափի
այդ հզօր ցնցումին ներքեւ մինչ անք,
միամտօրէն, այստեղ կրնանք:

«— Կը ձիւնէ՛. . .»

ԵՐՁԱԼՈՅՈՒ մօտ,
ամառ իրիկուն մը,
Գալէնտէրէն վերա-
դառնալով, կոնտո-
լով կուգանք կոր,

Մեսարպոլոն: Արդէն իսկ Թարապիտի
բացի ենք, Երեք կողմէն լեռնակ-
ներով չրջափակուած եռանկիւն յճա-
կը, որուն պէս շատեր, ինքնարեւա-
բար կը ձեւանան Վոսիփորի մէկ ծայրէն
միւսը, մէկէն ի մէկ կը պատուտի, կը ճեղ-
քուի Քալաքներու կողմէն, եւ ջուրէ եր-
կայն բարան պարանոցի մը ծայրը, Սիւ-
ժովի մօտ ու մոնչուն երախը կրնան չ-
մարուի իր ամենի չունչը նեղուցէն նեղ-
ուելով, մազուելով, մզուելով, ու զի գիծի
վրայ կուգաւ կը հասնի մինչեւ հոս. խոտ-
վուն պղտիկ ալեակներուն վրայէն սա-
հելով եւ մեղի պաղ, պղտիկ սարսուռներ
հագցնելով:

Պապիքէրէի ծովածոցին կողմէն,
նմանապէս երկու լեռնակներու մէջտեղէն,
ցամաքը կը սիւղուի եւ կերկրի նեղուցի
մը պէս անհունապէս, կանանչութիւննե-
րու կապերտներով պնտուած, որոնց մէջ
խոթում, Պենտերուն քարաշէն ճերմակ
ջրմուգին կորիկոր ու կանոնագիծ գո-
տին, ազատափալ մարգրիտէ diadème մը
պէս կը փաղիփաղի Արեւմտեքի Նարնջա-
գոյն յետին կարմրութիւնը, այդ նեղ հո-
րիղունին մէջ կարատուած, ու աւելի սաստ-
կացած, զմայլելիօրէն երկնքերէն aigrette
մը կը բանի մարգարտափայլ այդ ապա-
րօշին վրայ: Եւ հոս, ցամաքային այդ
նեղուցէն ու գալարութիւններու հեշտ
ալեակներուն վրայէն, մեղի ու գինովցնող
չունչ մը կուգայ գգուել մեր երեսները:
Նաւակնիս, դէպի այն կողմը քաշել
կուտանք:

Չորս հօգի ենք, Մեր այսօրուան միակ
լաւագոյն կին պրողը, իր ամուսինը՝ զոր-
դացած անձնաւորութիւն մը. արուեստա-
գէտ մէկ բարեկաւս ու ետ Մանր մօտը
բաներու որուան գրական կեանքին վրայ
կը խօսինք, նիւթ մը՝ որ չուտով կը պար-
պօսի Առուեստագէտ բարեկաւս, որ հիւս-
նալի խոսող մըն է միեւնոյն տեսնել, հա-
ւաքածոյի սիրահարներու վրայ աղւոր
պատմութիւններ կսկսի հիւսել մեղի, մէ-
կէն ի մէկ, չես գիտեր միտքի ինչ ներքին
ու արագ փոխանցութիւնով մը: Ուշագիտ
մտիկ կրնանք իրեն, նախ անոր համար
որ, ինչպէս ըսի, շատ անուշ ու շահա-

գրողող պատմութիւն մը ունի, եւ յետոյ,
որովհետեւ ամենքս ալ կատարի հաւա-
քողներ ենք, եթէ ոչ գրողութեան զթի,
քաղցրութեան կամ հնութիւններու, գորս
չատ տափակ ու սովորական կը գտնանք,
գէթ մէկմէկ տարօրինակ բաներու, տըր-
ուած ըլլալով ամենուս ալ, քմահաճ ու
սովորականութենէ խորշող մարդեր ըլ-
լալը:

Արուեստագէտ բարեկաւս, ճակատագ-
րաին զուգարկալի թիւներու խնդ col-
lectionneur մըն է. զուգարկալի թիւները՝
որոնք շատ անգամ անհաւատալի ըլ-
լալու աստիճան տրտաւարգ ու անա-
կրնկալ, յոյժ մաւետական են եւ գերա-
զանգօրէն saisissant զորս մեծ խնամով կը
ժողովէ ու կ'արձանագրէ իր յուշատեարին
մէջ: Որ մը թերեւս, իր արտօնութիւնովը
հրատարակութեան տամ անկէ հասուած-
ներ: Բայց հիմակուհիմա կրնամ տալու
ըսել որ, հակառակ այլանդակ երեւոյթին,
այլապէս արհաւիրքի բան մը կայ այդ
հաւաքածոյին մէջ, զոր աչքէ անցուցած
ատենդ, չես կրնար միտքիդ մէջ սղմեցնել
որ, բոլոր ալ հրաշալի կերպով զուգա-
ղիպող բաները կրնան կոյր դիպւածին
արդիւնքը ըլլալ եւ ուղիս չուզես կը խո-
նարհիս, ամէն բանէ գիտ ի վեր Նախա-
խրնամութեան մը գաղափարին առջեւ:

Գրագիտութիւն ամուսինն ալ, իրեն
սիրտկան ժողովածուն ունի, որ աւելի
պարզ, բայց ոչ նուազ զուարճալի եւ հրա-
հանգիչ: Հայ մականուններու մօտին է եւ
միզի քրքրելու աստիճան կը խնդաղէ,
իր անուններու շարքովը զորս գլտէ այն-
քան savamment յարգարեւ ու արտասա-
նել, մէկմէկու ետեւէ: Գիտաւորաբար իր
իր նախախրածներն են, երկու տեսակ
մականուններ, որոնք երկու հակառակ
ծայրայեղութիւններու կը յանգին եւ ո-
րոնց քով քովի գալէն կը ծագի զուեշ-
տականը: Այսպէս, նախ կրնարէ փեղին
աստիճան անճաշակ ու արտասոց մակա-
նուն մը, որոնք կը վիտան զգաղարար
մեր մէջ եւ որոնց վրայ գրուած է ատե-
նով. ինչպէս. Չայրափոխութեան, Կա-
կոսեան, Պաւստալաղրքութեան, Չը-
քըման, Տալուլղորնեան, չը յիշելու
համար աւելի ամօթալի ու տգեղ նշանա-
կութիւն ունեցողները: Անոնց անմիջապէս
ետեւէն ալ կը շարէ անանկներ՝ որոնք ի-
րենց անունը անհաւատալի կերպով ծա-
մածոած, փոփոխած ու եւրոպականացու-
ցած են, իրր թէ ներանալու, ազնուակա-
նութեան, քաղաքակրթութեան ըլլալու իրր
նշան, եւ ոչ նուազ ծիծաղելի կը դառ-
նան. ինչպէս Սիգորսեան մը՝ որ Տի Սիւր-
բօզէ կրլլայ, Քլոփիսեան մը՝ Տի Քար-
պօնարէ, Թօսուենեան մը՝ Տ'Ը հօրն եւ Քա-
վանօզեան մը՝ Cazeneuve! Այնչափ կը
խնդանք այդ իսկական գիտերուն վրայ,
զորս պրպրած մէջտեղ հանած է, որ աչ-
քերնուս արցունք կուգայ: Եւ, իրակա-

նութեան մէջ, խնդարնուս չափ ալ արեցունք մը կ'արժէ այս ցաւալի պարագան՝ որ ուժացուին, օտարանալով ազնուականեալու ապուշ գաղափարին նախաքայլն է ապաքէն:

Իմ հաւաքածոս ալ խնդարու բան է, բայց չունի անոնց արժանիքը: Յոյրածնեան մէջ, տպագրական սխալները ջիւղերս կը գրգռեն ընդհանրապէս: Բայց երբեմն անոնց մէջ կան տարօրինակ կերպով զուարճայիններ, որ բարկութեանս վրայ ուղեմ չուզեմ ջուր կ'իջնայ, եւ կ'սկսիմ խնդալ: Օր մը խորհեցայ ատոնք ժողովել եւ միօրինակութենէ մը ննդուած պահուի, երբեմն աչքէ անցնել զանոնք: Մէկ հասար զիս շատ նոր է. «Այնտառութիւնը ամենէն առողջարար ու պատուարեւրանն է» ըսած էի եւ եղած էր. «Աղքատութիւնը ամենէն առողջարար ու պատուարեւրանն է»: Երեւակայեցէ՛ք անգամ մը: Ուրիշ տեղ մը. «Աթոռին մէջ թաղուած, խորունկ խորհելու վրայ էր» ը. «Աթոռին մէջ թաղուած» եղած էր:— «Եկեղեցիին մէջտեղը նստած էր ծերունի մը, քովը ալ գաւազան մը»: Եղած էր. «Քովը ալ աւազան մը»: Տէր Աստուած, հապառ ճշիւ ձուկներ:— Էրիւն Մորիսի թարգմանութեանս մէջ. «Արարիչէն աւելի արարածին յարգ մատուցանելը» «յարգ մատուցանել» եղած էր:— Այս տարի էր նորէն, ուրիշ յօդուածի մը մէջ, ըսած էի. «այդ գեղեցիկ տեսարանին տոջեւ թուքերս կը կլլէի...» Արդ, ինչ կ'ուզէք որ ըլլար աս. «թուքերս կը կլլէի»: Գրաչարէն զատ որուն միտքէն կ'անցնի ասանկ սիրուն կատակներ:

Հրաման բրած էինք նաւաւարին, ալ չի շարժել թիւրը: Նաւակը մտած էր խորշիկին մէջ եւ յուշիկ կը սահէր, երկինքին յետին կարմրութիւնը ցոլացնող ջուրին գունազեղ սնդուսին վրայէն, թեթեւ մը տատանելով մէկ կողմէն միւսը, երազային ու անտեսանելի մղումի մը կարծես անձնատուր: Վերջապէս, համակրելի Տիկինը որ կ'օնտօլին ետին, պատուոյ տեղը ընկողմանած, թոյլ ու աչքերը կիսափակ, ներողամիտ ու ախորժող ժպտով մը մտիկ կ'ընէր մեզի, յանկարծ շտկուեցաւ, մաղբու փանուկ թելեր ականջին ետին ոլորեց եւ սկսաւ.

«Ես հերքումներու ժողովեալներ մըն եմ (collectionneur): Գիտէ՞ք ինչ է հերքումը: Սուտի մը կամ սխալի մը պատասխանը, ճշգրտումը, վրան բացուիլը, պիտի ըսէք: Իրաւունք ունիք: Բայց իմ միշտեմ, Մայրագոյն Արեւելքի լուրերուն հերքումներուն չեն նմանիր, որոնցմէ առատ ու տափակ բան չիկայ օրուան թերթերուն մէջը: Իմ հերքումներս չնորհալի ու միտքի հաճոյք պատճառող բաներ են, բայց բառեր չեմ գտնար զանոնք բացատրելու կամ նկարագրելու համար ձեզ: Կ'արժէ որ հատ մը պատմեմ եւ պիտի

գիտնաք թէ ինչ է հերքումներու իմ հաւաքածոսը»

Վերջապէս նուազելու վրայ էր եւ իր շուքը, մեծցած, նաւակին ետին փռուած, կը կախուէր, կերկննար ու կը հետեւէր մեզի, Գորի գունազեղ պատուարին վրայէն, հին ատեն, զբօսաւաւերուն երկու կողմերէն դուրս կախուած ու ջուրին մէջ թաթխուած ծաղկաշիւս սեւեռնաւոր ծայրերուն ու ծոպերուն պէս: Զայնը հաւատարմի մը աղօթքին պէս լեցուն ու համոզուած շնչող մը ունէր եւ մենք՝ գրագիտութիւն ու կնկան կոկնդակ պաշտելի ու տպաւորիչ իր խօսքերուն հմայքին անձնատուր, երկիւղածութիւնով մտիկ կ'ընէինք իրեն, բնութեան գողտր, մտերիմ ու շքեղ այդ չըջանալին մէջ:

«Կը յիշէ՞ք Օր. Կապուտիկեանը, որ հիմա ամուսնացած է Եւրոպա հաստատուած շնորհքով, դարդացած ու հարուստ վաճառականի մը հետ: Հոս, Մեսարպոլոնու, մեր քովի տունը կը բնակէր իր ծնողքին հետ եւ զպրոցական ընկեր էինք միատեղ: Ասոնց միւս քովի տունը կը նստէր, նմանապէս մեր նախկին ընկերուհիներէն, Տիկին Հաշիշեան: Ամուսնացաւ գրեթէ տարեկից էինք ու գրագիր, հետեւ տարար աղէկ կը տեսնուէինք իրարու հետ: Տիկինը, երեք տարի առաջ կարգուած էր գաւառացի հարուստ ու ծերուկ վաճառականի մը հետ որ Եւրոպայի հետ ընդարձակ գործառնութիւններ ունէր: Մինչեւ որ փառաւոր դիրքի մը տէր չէր եղեր, չէր կարգուեր, հակառակ պարագային պիտի չի կրնար առնել այն կինը որ մի միայն մեծութիւններու էր ցանկացող, եւ որուն վրայ բուն սէր մը տածելու երեւոյթ մըն էր ունեցեր առջի օրերը: Բայց հակառակ ատոր, խռոված ամուսինը մէկէ աւելի յոյն հոմանուններ կը պահէր հիմա եւ շաքար, կանոնաւորապէս երկու անգամ, անոր առաջին գրագիրը, աղւոր ու աշխարհիկ երիտասարդ մը, կուգար իմաց տալու որ, ան իրիկունը էֆէնտին գործ ունենալուն համար, պիտի չի կրնար գալ եւ ինք՝ գրեթէ միշտ, բաթրօնին յանձնարարութեանը ու Տիկինին թախանձապին հրաւերներուն առջեւ տեղի տալով, կստիպուէր ճաշի կենալ, տէրոջը բացակայութեան տխրութիւնը փարատելու համար, որուն մէջ կը յաջողէր այնչափ աղէկ, որ կէս-գիշերէն շատ վերջը, գրեթէ լուսնալուսն օտ միտքը կիսարմենիլ անկէց: Տիկին Հաշիշեան երկու տարու մասն էր եւ պառաւ մայր մը ունէր միայն տունին մէջ, որ չտեսի մը կատարեալ pompete: Կ'ապրէր հիմա:

«Այս պարագաներուն մէջ, իմ եւ Օր. Կապուտիկեանին յարաբերութիւնները շատ աւելի յաճախաղէպ էին ու սիրալիր, քան մեր երկուքին ու Տիկին Հաշիշեանին միջեւ եղած յարաբերութիւնները: Մասնաւորաբար Օր. Արսինէ Կապուտիկի, ու ա-

նոր միջեւ, զպրոցէն սկսած, խուլ ու թաքուն հակակրօթիւն մը կար կարծես որ կը սքողուէր արտաքին քաղաքավարական ցոյցերու ու ձեւերու տակ: Իրաւ է որ, Տիկինը, երբեմն նախկին ընկերուհի մտերիմ ձեւեր առնելով, աւելի սերտ յարաբերութիւններ ու սեղմ այցելութիւններ կը պահանջէր, մեղմանուչ խօսքերով, բայց իր վարմունքին մէջ ընդհանրապէս անանկ բարձրաթոյն հովեր, ընկճող մեծամոլութիւն մը ու կարգուած ըլլալու առաւելութիւն մը արժեքներու անանկ բացայայտ ու յաւակնոտ ձգտումներ մը ունէր որ, անհանդուրժելի կը դառնար պաշտպէս:

«Օր. Կապուտիկ, քիչ շատ դիւրակեցիկ ծնողքի մը աղջիկ էր, եւ տէր էր գեղեցկութեան մը՝ որ հակառակ ինծի համար անթերի ըլլալուն, շատերուն մատչելի չէր թերեւս: Հրաշալի հասակ մը ու լայն իրան մը, իսկապէս սովորականէն տարբեր տիպար մը կ'ընծայէին զայն: Բայց ինչ որ աւելի յատկանշական էր իր վրան ու հագուստի տապալակութեամբ իր փոսիկի յղկուած, անթափանց ու մեղմափայլ մորթն էր որ խոռոցող խաբուսի մազերու հոծ ու ալեկոծ վէտով տուժին տակ, աւելի ամօն ցոլեցերով ու խորհրդաւոր արտայայտութիւնով մը կը պսպղար: Անթարթ ու խորունկ նայուածք մը, անմատոյց բարձրութեան մը վրայ կը գտնէր իր վերապագ հաւքը եւ դէմինը տարօրինակ երկիւղածութիւնով մը կը համակուէր, եթէ ինք չիդար զայն քաջալերել՝ իր խոնարհ ու թուլիչ ժպտովը:

«Տիկին Հաշիշեան, կատարեալ հայու կնիկ, լայնակառոյց ու կարճահասակ, ծաւալուն կուրծքերով, որոնք սեղմուած, աւելի վայրկեան կրկնապահային ընդարձակած ծաւալ փորին վրայ թաւալիլ, սիրուն դէմքով ու կարմիր երեսներով, goutteux երեսներ ու զծուարաթեք քալուածքով, վերջապէս հաստ ու ըղձնտիկ կին մըն էր եղած հիմա, երեք տարուան նստողական ու հանգստաւէտ կեանքէ մը ետքը: Հիմա ծառաներ ունէր, գեղ կուգար, եւ տեսակ մը խորխտանք կը ծախէր ընկերական աստիճանի վրայ, եկած մեզի հասած ու նոյն իսկ անցած ըլլալուն համար: Ու իր աղքատիկ զպրոցականի տոնէն զսպաւած նախաձի բուն զգացում մը, հիմայ լայն նորէն կը գոհանար, կը ծաւալէր, կ'ապրէր իր մէջ: Երեք տարի է ի վեր, զեռմեր ամուսնացած չըլլալը, միշտ թունաւոր ակնարկութիւններու նիւթ էր իրեն համար, հակառակ անոր որ իր ամուսնութիւնը, նիւթական բարեկեցութենէ ու երկանը գրագիրէն շատ ոչինչ բերած էր իրեն:

«Այդ տարին մեր քովի տունը եկած էր ուրիշ հայ ընտանիք մը, Պօլիս ուրիշ մէկ արուարձանէն: Նորէն դեռ տարի կնիկ մը, ամուսինը ու պզտիկ աղջիկներն: Տիկինը եղբայրը, — որ հիմա Արսինէին օտ

մուսինը եղած է,—Եւրոպայէն նոր եկած էր, ամուսնանալու ու նորէն երթալու համար։ Տղան, աղջիկտեօի սովորական պտույտին դեռ չը սկսած, Արսինէն տեսաւ, հասնեցաւ եւ քրոջը հետ համախորհուրդ, որոշեցին ուղիւ դաշն։ Իրիկուն մը սակաւ, չորհնաւէն ելլալուն Հաշիշեան էֆէնտի որուն հետ գործով յարաբերուած թիւն ունէր, զայն entrainer բրաւ եւ իր տունը տարաւ «Իր սերտ բարեկամը Տիկինին ներկայացնելու համար»։ Հոն Կապուտիկեաններուն ալ խօսքը եղաւ։ Պարտըր րսաւ թէ շատ հաւեեր էր անոնց աղջկան եւ սիրով պիտի ուզէր անոր ձեռքը խնդրել։ Ու ամբողջ պատեհ տեսնեց անոնց ալ կարծիքը անոնց համար, իբր բարի կամեցող ընտանիք, խղճամիտ մարդիկ։ Մէկէն Տիկին Հաշիշեանի դէմքը ծիրանի ներկուեցաւ։ Արսինէ, այդ սիրուն, հարուստ, զարգացած երիտասարդը պիտի առնէր եւ Եւրոպայ ապրէր։ Խղճող մը կզգար կոկորդին մէջ։ Բայց անմիջապէս, ինքզինքը քիչ մը ժողովելով ու կէս անտարբերութիւն կեղծելով,

«—Աղջիկ զաւակ է, մեղք է աւրելը, րսաւ։ Բայց չիտակը չի զրոյցելն ալ երբեմն անկարելի է, մանաւանդ երբոր խնդիրը ձեզի պէս ազնիւ բարեկամի մը վրայ է որ սխալ ու վտանգաւոր քայլ մը առնելու վրայ է։ Աղջկ աղջիկ է, չնորհքով ընտանիք են, բայց...»

«—Բայց, կրկնեց եւրոպահայ վաճառականը։

«—Ինտո՞ր ըսեմ, մեղք որ աստեղով ոսկորի հիւանդութիւն քաշած ըլլալուն, մարմինին վրայ վերքեր կան ու մորթը տեղ տեղ քաշուընտելած է։ Դժբաղդութիւնը հոն է որ դէմքին վրայ բնաւ չիկայ անոնցմէ,—գիպուածով անշուշտ,—ինչ որ կրնայ մեծ խարէութեան մը դուռ բանալ։ Ծատ քիչեր գիտեն ատիկա, ինծի պէս, ինչու որ ես զպրոցական տարիքէն կը ճանչնամ զայն։ Դասընկերս եղած է։ Եւ եթէ ձեզի պէս անկեղծ բարեկամ մը չի մեղքնայի ու ձեր զազանապահութեանը վստահ չըլլայի, չէի լսեր, ապահով եղէք։

«—Ծատ չնորհակալ եմ։

«Տղան չի համոզուեցաւ սակայն եւ լսածը նոյնութիւնով պատմեց քրոջը։ Գոյն ալ, որուն հետ ես սկսած էի սերտ մտերմութիւն մը մշակել, ինծի համարձակեցաւ խօսքը բանալ, ինչու որ իր սիրտին ցաւ ըլլալ սկսեր էր ատի Եւ յետոյ, եղբայրը անոնց ամուսնանալու մեկնելու խօսք կրնէր, ինք որ այնքան աշխատեց էր, զայն համոզելու համար որ կարգուի։ Առաջարկեց ինծի ոչ Արսինէն բազմաթիւ մէջ տեսնալ։ Թերեւս յաջողէի գործը զըլուիս հանել, եթէ վարպետութիւնով շարժէի։ Բայց անխոհեմութիւնը ունեցայ, գործը վայրկենապէս ու ծայրէ ծայր Արսինէին պատմելու որ կորուստ կերպով առաջարկը մերժեց։ Ես փորձով պիտէի որ

ըսուածը զուտ զրպարտութիւն էր։ Բայց ինչ օգուտ։ Այդ մերժումը նորէն ոչ նուազ գէշ աղջիկ երիտասարդին քրոջը վրայ։

«—Ես խաղալիի չեմ, եւ յետոյ, այդ տեսակ առաջարկ մը պատեղի բան է, յարեց իմ կրկին թախանձանքներու վրայ։ Արսինէ՛ զոր ես կը ջանայի համոզել բնական ըր իր օգուտին համար էին այդ ամէնը։

«Բայց որեւ ետքը, ատու մը յանկարծ, Օր. Կապուտիկ Կանչեց զիս։ Փութագիւ։ Հաշիշեաններու գրան առջին գոց կառք մը կրսպատէր։ Տիկին Հաշիշեան ինքնատու, քովը ալ տատան՝ գիրկը ունենալով իր զաւակը, դէմը՝ մայրը Կոտապա։ Նին քովը՝ վարպետ որուն գիրկն ալ տեսաւ։ Դրանք մը կը հանգչէր։ Բազմաթիւ կերթային կոր, ինչպէս գրեթէ ամէն ամիս սովոր էր ընել մեր հայու կնիկը։ Գաղին։

«Քիչ մը վերջը ուրիշ երկու կառք, որոնց մէկուն կառավարին քով Արսինէն էր վարպետը։ Երբ նստած, կանգ առաւ, մեր ու քովի տուններուն առջեւ։ Ընկերուհիս խնդրեց ինչ չուտով երթալ ու մեր քովի Տիկինը, —Արսինէին հաւերդ երիտասարդին քոյրը — բազմաթիւ հրաւիրել։ Ան՝ նախ կոկորդին այդ անակնկալին վրայ, բայց երբոր թախանձանքով պնդեցի, հաւանեցաւ։ Կէս մամ փերձը, երկու քս մէկ նստանք ու գաղինք։ Ետեւնուս, միս կառքով ալ Արսինէն եկաւ սպասուհիին հետ։

«Ներս մտանք։ Տիկին Հաշիշ, շատեց հանուած ու ներս գացած էր։ Մենք ալ հանուեցանք։ Արսինէ յանձնարարեց մեզ քիչ մը համբերել։ Բազմաթիւ կնկան ձեռքը զրամ մը դրաւ եւ ականջէն բաներ մը փոխաւց։ Ան ալ անագին ազմուկով, դուռները բանալ-գոցել, զարնելէն ներս գնաց ու աներեւոյթ եղաւ։ Տասը վայրկեան մը անցաւ, յանկարծ ներսէն ծափի մը ձայնը լսուեցաւ երեք անգամ։ Արսինէ առաջ անցաւ, մենք ալ ետեւէն։ Հանգստարանը անցանք առանց կենալու եւ ուղղակի մինչեւ ներս միջամուխ եղանք։ Բաւական բազմութիւն կար։ Թասի հիշուն ձայներ կարծազանքով էին։ Պորտին վրայ քանի մը կիներ կերկնաթիւ, թոյլ poseերու մէջ։ Օճառուտ ջուրերու ուղիւս, ամէն կողմէն կը միաւորէին ու կը սուրային։ Տիկին Հաշիշին մայրը ու տատան անդին պզտիկ լուալու վրայ էին որ մէկ ձայն կուլար։ Ասդին, լողարանի մը քովը, փռուած կարմիր քառակուսոր զենքակի մը վրայ նստած էր հայու կնիկը, գրեթէ մերկ, խաչածի պէս կարմրած միսերով որոնք կը կախուէին ու յատակին վրայ լայննալով, կը շփոթուէին զենքակին գոյլին հետ։ Սրունգներուն վերի ծայրերուն ու փորին վարի մասին վրայ, նմանապէս կարմիր ու թորթոփուած զենքակ մը, թղենիի տերեւի մը պէս եռանկունաձեւ կը հանգչէր։ Դուրսը, երեսը,

տոբերը, ամբողջովին օճառած, փրփրուն, ճեփ ճեփաւ կը Մաղի սեւ ու երկայն խուրձեր, օճերու պէս կը գալարուէին օճառի ձեփերուն մէջտեղուանքը։

«Արսինէ զմայրը կանգ առաւ, մէկ քովը ես, միս քովը, ծանօթ Տիկինը։ Անին մայրը Կոտաքքորութիւնով մեղի կը նայէր։ Արսինէ անոնց կեղծ խիպի, սիրտի անպայման հանգարտութիւնով մը, իր մարմինը չըմպտտող պոչունը հանեց սպասուհիին տուաւ, եւ անտեղ, Եւտուկան մերկութիւնով, զեզահասակ, անբարբառ, բարեւ. բռնած կեցաւ։ Ան, տեսարանը անբաղդատելի, անպատմելի էր։ Եթէ կին ըլլայիք, պիտի ըսէի ձեզ։ — Տեսնալու էիք զայն։ Բայց ատիկա անկարելի էր։ Զեզի համար էւ մեղք որ, նոյն իսկ երեւակայութիւնով պիտի չկրնայք միտքերնուդ առջեւ բերել տատանկ հիանալիորէն չտեղ պատկեր մը։ Մարմաբաւերտ այդ լայն շէնքին մէջ, մարմաբաւերտ կոյակապ մարմինը, գետնէն բուսած տունկի մը պէս կը ծառանար, միակտուր արձանի մը պերճօրէն կարկառուն դիմերով, եւ բոլոր այդ խոխոջող ջուրի մրմունջներուն մէջը, զգոյնի նախաձեռն էր կարծես ան, փղոկրափայլ անաբատ իր մարմնով ու ծալած թեւերուն վրայէն գլուխ խաղցնող, վզանուտ ու անուշիկ զոգ մը պզտիկ իր թռչնակներով։

«—Մայրաւոր, հանրաւ, աս ի՞նչ էլմասի պէս վրձնուտ է։ Աստուած տէրջը պաղըլլամիչ ընէ, կը մրմունջին սրկէ ու նրկէ նոյն իսկ ստարուհիներ։

«Այդ պահուն բազմապանուհին առաւորէն տաք ջուր կը թափէր Տիկին Հաշիշեանի գոլին ի վար, ուրկէ վերացող չոգիի ամպեր կուգային մշուշի բեհգով մը պատել, դէմը պարզուող երկնային այդ տեսիլներով։

«Երբ երեսին օճառները հալեցան ու հոսեցան ամբողջութիւնով ու աչքերը քունէն նոր ելածի պէս թարթափելով բացաւ, տեսաւ Արսինէն, ինծի, երիտասարդ վաճառականին քոյրը ու... հասկըցաւ։ Արսինը գլուխը խուժեց եւ իր արդէն խաչած խնչափառի գոյնը, կապուտի գարկաւ, յետոյ կապարագոյն ըլլալու համար նուազած էր։ Գոյն հանգին։ Մենք ալ հագուեցանք ու ետ դարձանք։»

—Հիմա ի՞նչպէս կը գտնաք հերքումս։

—Սքանչելի, կրկնեցինք ամենքս մէկ բերան եւ իր ձեռքերը փնտռեցինք սեղմելու համար, երբ ամուսինը խոնդոտ համբոյր մը կը փակցնէր անոր բերանին։

Հիմա մութը կոխած էր ալ բոլորովին, եւ նաւաւարը թիբը արագ արագ կը քաշէր։ Սեւ ծովէն փչող քիչ մը խիստ հովը ու լեռներէն իջնող մեղկ շուշնջ չի կային ալ հիմա։ Անցած էինք Պէտրիք տէրէի նաւամատուցը եւ մութին մէջ, քա-

րալին քովէն կ'ընթանայինք, անձայն ու հեշտօրօր, միաշար յապտեղներուն լուսովը հազիւ ընդհնարեալով, ծառերուն տակ չըջագոյող քանի մը զոյգեր եւ ծովեզերեալ շքեղ աւարանոցներու երկնքանդ գիծը, այս ծովը, մեր կոնտայր, այդ ծովեզրը ու ազ ապարանքները, տեսակ մը վեհախելեան գիշերային պտոյտի պատրանքը կուտային մեզի, որ հիմա բազմաթիւ պատմութեանէն զրգոտած երեւակայութիւնով, թիւեւ չատ հեռու չէինք երազել, յոյսարանի սխարլի գիշերայիններ, որոնք սակայն վէշեմիսի հրաշարուեստ զաւակներէն թիցիւնոսի մը վրձինէն կաթած բլլան . . .

ՆՈՐ ԱՐՈՒԵՍԸ (L'ART NOUVEAU)

ՏԻՓՐԱՆ ԵՍԱՅԵԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԱ մը տարիներէ ի վեր գրեթէ, եւրօպայի գեղարուեստագիտական բժշկանքին մէջ յառաջ եկած նորագոյն ձգտումը որուն

յատկանշական եզրը գրուած օրէ օր յառաջդիմութեամբ, արուեստագիտական ու արհեստական մէջ կարգի արտադրութեանց մէջ զգալի կ'ըլլայ, կարծէ որ զայն մասնաւորօրէն տարբեր ու իրեն ծնունդ տուող պատճառները ամէնուս յատուկ ուշադրութեան առարկայ դառնան։ Եթէ մասնագիտական ծանօթութիւններու վրայ հիմնուած «Նոր արուեստը» յորջորջուող գեղեցկագիտական այս երեւոյթէն ամբողջական իմաստաւորութիւն մը հետեւցնելու հնարաւորութիւնը չունինք այստեղ, պիտի փորձենք գէթ իր իսկութիւնը, իր ոգին ու գոյութեան իրաւունքը մատնանիշ ընել մեր այս տոգերով։ Նոր արուեստը ուրիշ բան չէ քայքայեթէ ըմբոստացումը գեղարուեստական այն բովանդակութեան հետ 16րդ դարու «արուեստներու վերածնութիւն» անունին տակ ծանօթ շարժումէն ի վեր, իրենց սկզբունքներուն մէջ թիւրեղացած, երեւակայութեան ու ատեղծագործութիւնները կասեցնող եւ ակադեմիական նուիրագործութիւններով ամրացած գեղեցկագիտական պայմանագրութիւնները, ստիպուած են տեղի տալ ժամանակակից լայն հայեցողութեան առջեւ։ Ներկայ իմաստասիրող ու անաչառօրէն քննող միտքը, հաստատեց թէ ան-

խորհուրդ կամաւականութեան մը, զիպուածին կամ քմահաճոյքին արդիւնքը չէ եթէ արուեստները այսինչ կամ այնինչ ուղղութիւնը եւ կամ գիրենք յատկանշող որոշ լատկութիւններ կ'ազդենուն, այս լատկութիւնները ընդհակառակը կը հիմնուին անխուսափելի եւ բացարձակօրէն չօշափելի բազմատեսակ որոշ պէտքերու վրայ։ Վարդապետութեան մը ճշմարտութիւնը փաստաբանելու փութկոտութենէն աւելի, իրերուն եւ երեւոյթներուն ուսումնասիրութենէն ճշմարտութեան հասնելու մտահոգ, քննութեան նոյն անկողնակալ ոգին, վերլուծեց քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ յայտնուող ամէն կարգի գեղեցկագիտական արտադրութիւն, բազմատեսակութիւններ կատարելով, որոնք լուրջ գիրենք ծնցունող պատճառները, իւրաքանչիւրին իր միջավայրին հետ ունեցած առնչութիւնը, առօրեայ գործնական կեանքին եւ տիրող մտաւորականութեան հետ ունեցած կապերը, վերահասու եղաւ այն պայմաններուն որոնցմով ամէն քաղաքակրթական շրջան յաջողած է զոյացնել իր իսկական ու սեպական ոգին իր գեղարուեստական արտադրութեանց մէջ, եւ որոնցմով միայն կարելի եղած է յառաջ բերել իրարմէ տարբեր ու ինքնատիպ արուեստներ։ Արդ, ճիշտ անշուշտ եզրը ինքնատիպ արուեստի մը պակասին գիտակցութիւնն էր որ պատճառ եղաւ «Նոր Արուեստ»-ին երեւմունքը։ Դարեր առաջ, Միջերկրականի մէջ անկիւնը ծնած յունական քաղաքակրթութեան արուեստին տարբեր ինչպէ՞ս կարելի էր պատշաճեցնել ներկայ մարդկութեան, — որ բուրբովին տարբեր է իր բարդ հոգիովը, մտածումովը, ամէն կարգի պէտքերովը — գեղեցկագիտական պահանջներուն։ Նոր ձգտումը, ազատագրուած միանգամ ընդ միշտ, դասական բոլոր պայմանագրութիւններէն, կիրարկելով արուեստի ամէն ձեւերուն, երեւան եկաւ գլխովին տարբեր յատկանիշներով եւ անվիճելի ինքնատիպութեամբ մը, ի նկատի ունենալով միայն անկաշկանդ ոգին ու անկեղծութիւնը, ան կը յաջողի թարգման կանգնել ու հաւատարմօրէն պատկերացնել ժամանակակից հոգեկան իրաւունքին, մտաւորական ձգտումները, գոհացում տալ մեր ամէն կարգի պիտոյքներուն, ներկայացնել նոյնքան հաւատարմութեամբ ներկայ մարդկային հոգին իր խորանքներովը, թուլութիւններովը, այնքան իր վաղանցուկ ու վարանոտ բուրբերուն մէջ որքան իր ամրապինդ ճիգերուն։ Բազմատեսակ են իր կիրարկման ու արտադրութեան ձեւերը, որովհետեւ անհունօրէն տարասեռ, բարդ եւ բնաշրջական (évolutif) է մարդկային հոգին զոր կը յաջողի ներկայացնել, անհունօրէն բազմազան, փոփոխելի բնութեան բոլոր տարբեր որոնք մէջ ան կը փնտռէ իր

ներշնչումներուն ազդիւրները։ Նոր ձգտումը ըլլալով ուրացումը ամէն տրուած տարազի, ազատօրէն արուեստի ստեղծիչ երեւակայութեամբ մը կը թշուառէ իւրաքանչիւրին արտադրութիւնը ըստ իր անհատականութեան։ Այս եղաւ մինչեւ ցարդ արդիւնքը Նոր Արուեստին — իր ընդարձակ իմաստովը — գեղարուեստներու ամէն ճիւղերու մէջ ալ, ինչպէս գրականութեան եւ անմիջական կերպով գործնական պիտոյքներուն կիրարկման մէջ։ Նոր Արուեստի մեծագոյն փառքը կը կազմէ զարդարութիւն (décoration) իսկական զերն հասկնալը, զարդաքանդակը կամ զարդանկարը, առարկային իւր լրացուցիչը, ամբողջի մը մասը, ընդհանուր միութեան մը ստորագրանքին նկատելը։ Ճշմարտութիւն մը որ արեւելեան քաղաքակրթութիւններու արուեստագէտները սքանչելի կերպով գիտեցած եւ զայն գործադրած են, պէտք չէ արդէն մոռնալ թէ հնութեան մէջ նկարչութիւնը կամ քանդակագործութիւնը զարդարութեամբ տեսակէտով միայն նկատուած է — մինչդեռ Ս. Բոպայի մէջ վերածնութեան վարպետներէն իսկ անմիջապէս սկսեալ, այս նկատողութիւնը սկսած է մոռցուիլ, նկարչու արուեստին մասնազիտական մասին մէջ գլխաւորապէս ուժովցած, հեռակարգական եւ անգամազննական նորաստացիկ յատկութիւններ աւելի արժէքներու մտահոգ, իսկապէս կենսական եւ անհրաժեշտ յատկութիւններ զոհուած են ասոնց։ Մինչդեռ վերածնութիւնը կանխող վարպետները ամենքն ալ, Քրիստոնէութեան առաջին դարերէն սկսեալ հիանալի կերպով զարդարութեամբ տեսակէտին հաւատարմօրէն կը մնան։ մասնաւորապէս այս նախադասութեան կանկոյնող վարպետներուն արտադրութեանցը ուսումնասիրութիւնը եւ իրենց վերոյիշեալ յատկութեանց վերագործը այս վերջի ատեններու մէջ քանի մը Անգլիացի ու Ֆրանսացի նկարիչներու, հիւսիսեան Ֆրանսացի նկարիչներու, հիւսիսեան Ֆրանսացի քանդակագործներու գործերը եւ առաջին քայլերը գրեթէ կազմեցին նոր ձգտումին։ Զարդարութեան կան արտադրութեանց վրայ դարձած այս ուշադրութիւնը, ծնունդ տուաւ նաեւ խորհրդանշական արուեստին, զարդաքանդակը կամ զարդանկարը իրենց զարդարելու միակ եւ տրամաբանական կոչումին միացնելով նաեւ տեղին ու պարզալին պատշաճագոյն խորհրդանշանի մը ընտրութեան մտահոգութիւնը։ Արուեստի նոր բովանդակութեան մէջ եւս, ըլլայ նկարչութեամբ կամ տարբեր միջոցներով, խորհրդանշական մնալու հակուժը յառաջ եկաւ ինչպէս զոր օրինակ, զայլարուն եւ օճապոյտ գծերու յաճախակի դիտուած կրկնութիւնները, յաւիտեանական մաքառումներն ու տառապանքն են մարդկութեան կեանքին, ինչպէս նեւուած սերմը իր արգասաւորման ու երկունքի ճգնաժամին մէջ գալարուող, որ

վերջապէս յուսատու ու սլացիկ ժայթքումով մը բողբոջուն՝ ծնունդ կուտայ այն գծին որուն աճելու ու կեանքի անպայման տենջանքին զգայնութիւնը կը թուի մեղ տեսնել նոր արուեստի մէջ զիտուած ազ սլացիկ գծերով, իրենց մշտնջենաւորակ երկարելու ձգտումովը եւ որոնց տանջմարեկի գագաթները կը թուին ամպամած հանգուցներու անորոշութեանց մէջ կորսուիլ։ Ըզանքն է մարդկային հոգիին զէպի լաւ գոյնը, սլացումն է զէպի անծարածիր բարձրութիւնները՝ իրենց անձանօթութեամբը խորհրդաւոր։

Նոր արուեստը իբր խորհրդանշան կ'ընտրէ այս պարագային բոյսը, նախ արմատը քալարուն՝ իր հանգուցներով բեռնաորեալ, յետոյ բարձրացող բունը մինչեւ իր արգասաւորութեամբը ճիւղաւորեալ գագաթը, միջոցին անեղբորութեան մէջ խոյացողը Դարձեալ նոր արուեստին հասկացողութեան համաձայն շինուած շատ մը նկարներու մէջ, ամփոշի, վիթրայի կամ այլ ձեւերու տակ, շատ անգամ ներկայացուած այդ երկնցող ճամբաները, որք լուսեղէն հորիզոններու կը յանգին։ մարդկութեան յաւիտենական ճանապարհն են ուրկէ կ'ընթանայ, հեւ ի հեւ քաջբռնելով իր յօշոտուած էութիւնը, եւ իր լաւքերը սեւեռած այն լուսեղէն գծին որ իր կատարելութեան կայանն է, ամբողջ հոգեկան ոյժովն անոր փորած։ իր տաժանակիր վերելքը թեթեւցող եւ որուն սակաւն գուցէ պիտի բնաւ չի հասնի, մարդկային հոգին է, մշտնջենական ինչպէս ամէն տեղ, ամէն ժամանակ, ասկից առաջ, հիմայ եւ զեռ ասկից ետքը, շարունակական ճիւղ մարդկութեան զէպի խուսափող այլուրները։ Կարելի է զեռ օրինակ տալ նոր արուեստին սրելագոյն արեւածաղիկը, հորիզոններու վրայ բարձրացող, արեգակներ են լուսասփիւռ, եւ բեռնին զէպի գերազոյն աղբիւրը լոյսին, իրենց կենսատու տարրին ակրնկալու։ Կարգ մը արտագրութեանց մէջ երբեմն նշմարուած տեսակ մը միամիտ ու նախնական արուեստներու շինուածքին նմանողութիւնները զորս յաճախ կը տեսնենք իսլիս տը Շաւանի նկարներուն մէջ, բնդ հանրապէս կատարուած են այնպիսի առիթներու, ուր արուեստագէտը ուզած է մասնաւորապէս նկարել մարդկային հոգին իր մշտատեւ ու անփոփոխ կողմերովը, երեւոյթներ որոնք յատուկ չեն մարդկութեան այս ինչ կամ այն ինչ շրջաններուն միայն, այլ անբաժանելի ու յարակից են իր մարդկային բնութիւնին։ Բնքան հին են որքան ինքը, իսլիս տը Շաւան բնական կը գտնէ մարդկութեան սկզբնաւորութեան կապուող այս էջերը արտայայտել այն լեզուով զոր մարդկութիւնը գործածած է իր ծագումին մէջ։ Նոյնպէս արձանագործութեան մէջ, քանի մը վարպետներու, միջնադար-

եան քանդակագործութեան նմանողութեամբ կատարած անկիւնաւորութիւնները, վերապահուած են այնպիսի առիթներու, ուր ուզուած է նոյնութիւնը ցուցնել Միջնադարեան ասպետական բարքերուն եւ Արեւմուտքի ժամանակակից կեանքին մէջ յատկանշական եղող աշխատող դասակարգերուն թշուառութեանը եւ կամ նոյնութիւնը որ կայ Միջին դարու ի վիշտ մարմինն ու աշխարհային գոյութեան եղող անդրաշխարհեան ու հոգեկան մտահոգութեանց եւ ժամանակակից կեանքին մէջ մտաւորական դարգացման նուիրուած ծայրայեղ կարեւորութեամբը, մեր ֆիզիկական շինուածքին հետ յառաջ եկած անհասարակչուութեան։ Նախնական ժամանակներու, կամ զեղարուեստներու սկզբնական դարերուն անարուեստ ու միամիտ ցոլքերը, խորհրդանշանական դիտաւորութիւններով մուտ գտած են արուեստին մէջ, եւ ոչ թէ արուեստագիտական հետաքննարկման պակասով, ինչպէս միամտութիւնը ունեցած են կարծելու շատ մը ժամանակակիցներու ինքզինքնուս թոյլ կուտանք այստեղ պղտիկ շեղումով մը ուշադրութիւնը հրաւիրելու մեր ընթերցողներուն։ Հէրպրդ Սթենսըրի գեղեցկագիտական այն տեսութեան վրայ զոր առիթ ունեցանք «Ծագիկ» վելլիս թիւերէն մէկուն մէջ ներկայացնելու, որով կը բացատրուի թէ ինչպէս Անգլիայի իմաստասէրը Արուեստի մասին իր Նոր Արուեստի ընթերցումներովը կը նշանակայ այն ձգտումներուն հետեւով այս վելլիսը կը նախընտրէ հնագոյն ժամանակներէն առնել իր motifs-երը։

Նախառաջաւակն չըջան ին արուեստագէտներու նկարներուն մէջ երեւցած ձեւերու կարգ մը կրկնութիւններ նոր արուեստին մէջ կը կատարուին նոյնպէս միշտ նման դիտաւորութիւններով։ Խորհրդանշաններ են փոխ ի փոխ անբնութեան, անկեղծութեան, կուսութեան, միմիջբանական վերացումի, հոգեկան զանազան վիճակներու, որոնց մերթ ընդ ձգտած է, զանազան աղբիւրներէն սակ, դարավերջի եւ դարամուտքի մտաւորականութիւնը։ Նոր արուեստի յատկանշական եղող պարագաներու շարքին մէջ կարելի է զեռ թուել, այն տեսակ մը ձեւերու ու գծերու ներկայութիւնը որոնք իրական նշանակութեան զուրկ են եւ կապակցութիւն մը չունին բուն առարկային եւ ներկայացուած նիւթին հետ, ինչ որ քննադատութիւններու տեղի տուած է։ Ըստ ինքեան նշանակութեան զուրկ եղող այս գծերը, կը համապատասխանեն բնութեան մէջ եւս պատահող դիպումական ու պատահական այն ձեւերուն, ինչպէս ոստ մը որ կրնայ հովը նետած ըլլալ ճամբուն վրայ, կամ այն ակօսածեւ խոռոչը որ ջուրերը կրնան կազմել պատին վրայ, եւ որոնք սակայն ամէնքն ալ բը-

նութեան լնդհանուր ներգաշնակութեան մէջ կը կորսուին ու կ'արգիլեն զայն միօրինակութենէ։ Բնական է որ արուեստի մէջ ասոնց զգուշաւոր գործածութիւնը լաւագոյն է, անհակոնելի չափազանցութիւններէ զերծ մնալու համար ու առարկային նկարագիրը խանգարելով, իր նպատակէն չի չեղ'ցնելու ու գործածութիւնը անկարելի չի դարձնելու համար։ Ինչպէս քննադատ մը շատ սրամտութեամբ զիտել տուած էր երբեմն որ նոր արուեստի ձգտումով շինուած սեղաններ ու ամթոններ այնքան թուով ոտքեր ունին որ զայնս գործածողը կը չուարէ թէ «Եւրպէտք է տեղաւորցնել իրեններու»։

Կարեւոր կը դատենք խոսիլ մեր բնութեանցներուն, նոր արուեստին յատկանշական մէկ երեւոյթին մասին եւս որ թէ եւ զուտ մասնագիտական է, սակայն շատ պիտանի, այսինքն անպայման մտաւոր մը գծագրութեանէն զուգաշարժական (symétrique) պայմանադրական գծին, որ բոլորովն անհամաձայն է բնութեան մեղի տուած չըջաղներուն ոգիին։ Երբ կը դիտենք լեռնակողերը, ծառի մը բունին չորջագծերը նոյն իսկ իր տերեւապատ գանգուածին ուրու ազիւր—պայմանաւոր գեղեցկագէտ պարտիզպոյնն ոստայադար միկատը հպած չըլլալ— եւ կամ ու եւ է տերեւ մը կամ բոյսի ցողուն մը, մարդկային մարմինը իր մեքենականութեամբը ընծաւած անհամար այլափոխութիւններովը, զուգաշարժական բոլորովն ներհակ տեսարան մը կը պարզուի մեր գիտողութեան, կը տեսնենք ամեն ուրեք բնութիւնը իր բազմաօսեակ յարդարութեամբը։ Ներգաշնակաւոր, կը տեսնենք ընդհակառակը ուղիղ գծին դիմացը կորը, եւ փոխադարձաբար կորին դիմացը գիծ մը որ աւելի ուղիղ ըլլալու կը ձգտի։ Ակադեմեան գեղեցկագիտութեանէն աւանդած, «գեղեցկութեան կամ Հոկարթի դիմ» (անգլիացի նկարչին անուամբ) բնուածն ալ որուն տիպար ձեւը յատկանշական այրուբէնին S գրին ձեւին հետ կարելի է համեմատել, ուրիշ բան չէ բաց լինլ կուրութեամբ սկսող գիծ մը որ իր շարունակութեանը մէջ հազիւ թէ բոլորակաւ ձեւի մը յանգելու ուղղութիւնը կ'առնէ, իր ճամբին տեղադրի շեղումով մը ուղիղ գծի մը ուղղութեան մէջ կը մտնէ եւ ասոնց հետ վերջնականապէս հաստատուելու, անմիջապէս դարձեալ կոր դարձած քով մը կը խոտորի, ու այսպէս շարունակաբար Ասիկա բնութեան հետ անհաշտ եղող տեսութիւն մըն է գտնէ զուգաշարժական այն հասկացողութեամբ որ կիրարկուած է։ Զուգաշարժական կիրարկութիւնը որ յունական եւ հռոմէական արուեստին յատկանշական է, կրնայ շատ համաձայն ըլլալ պատմական մտաւորական, բայց Պլատոնի գեղեցկութեան մտաւորական տեսութիւնը ներկայ

միտքերուն համար *lettre-morte* է. ի մէջ այլոց նոր խմատասկրներէն Մաքս Նորտաու շատ ինքնատիպ գրութեամբ մը կը պարզէ անհիմնութիւնը զուգահեռական ըմբռնումին. ինչպէս Ճոն Բրաքին բիւզանդական արուեստին զարգացմանը ներքին մասին կատարած ուսումնասիրութիւններովը երբ կը հաստատէ բուսական նութեան հոն գտած բնապաշտ հասկացողութիւնը, ինքն ալ կը հասնի գուգաչափական գրութեան անհղիւստ եզրակացութեան մը. մինչդեռ Նոր արուեստը ամէն ուրեք կ'որոնէ բնութեան մէջ գծերու բնական ու բանաւոր ընտրութիւն մը, առարկային եւ նիւթին պատշաճութեանց համաձայն, եւ ասոնց գործածութեանը մէջ կ'որոշէ ու զգալի կրնէ մանաւանդ այն դէպքեր ու այն մասերը որոնք նիւթին ընդհանուր նկարագիրը կը շեշտեն:

Հստակաբար ու սուղագութեամբ կը վկայեն, նկարչութեան եւ արձանագործութեան մէջ, Բիւփիս տը Շաւլանի, Կիւսթալ Մորոյի, Մէօնիէի, Ռոտէնի եւ զեռ շատերու գործերէն սկսեալ զորոք թուելը շատ երկար կ'ըլլայ, մինչեւ Կրասէի, Միւքսի ափիշները, նոր արուեստի ձգտումով շինուած բազմաթիւ ճարտարապետական շինութիւնները, կարասիները, *Liberty* գործարանին արտադրած զգեստի եւ կարասիներու յատուկ կերպասները:

Իրերու նման ըմբռնողութենէ մը որոշակի կը հետեւին բոլոր առաւելութիւններն ու գերազանցութիւնները Նոր Արուեստին, երբ ան կը դիմէ Հնութեան. նախ ո եւ է ժամանակամիջոցի մը մէջ չի սահմանափակուիր եւ յետոյ չի տեսնար անցեալին օրինակներուն մէջ անփոփոխելի եւ հպատակեցնող տարազներ, կ'առնէ անոնց այն յատկութիւնները որ հնարաւոր կ'ընծայեն ինքնատիպ արուեստի մը ստեղծագործութիւնը, կը քաղէ ինչ որ կրնայ պատշաճիլ իր նորագոյն գեղեցկագիտական պիտոյքներուն, ամէն ինչ կը կատարուի անհատական նախաձեռնութեամբ, նախապատմական շրջաններէն մինչեւ մեր օրերը, բուսականութեան անթիւ բազմազանութիւնները, կենդանականութիւնը իր անբաւ ճոխութեամբը, արուեստագէտը ունի իր տրամադրութեան տակ, ազատութիւնը ունենալով ընթացիկումն իր իր ընդարձակ ուղիներէն:

Այժմ պէտք է խոստովանիլ որ Նոր Արուեստին ըմբռնումը յառաջ եկած է գրեթե անորոշ արդեցութեամբ Արեւելեան զարգարուեստներուն մանաւանդ այս վերջին ժամանակներուն ճարտարական արտադրութիւնները, վերջնականապէս տիրական եղան Արեւմուտքի զարգարուեստական ձգտումին մէջ: Ծայրագոյն Արեւելքի արուեստագէտներուն կը պատկանի փառքը Նոր Արուեստին վարպետներն ըլլա-

լու: Հոս կը յիշենք 19րդ դարու սկիզբները ապրող Նկարիչ-հեղինակի մը Մօնթապէրին ռաճներուն համաձայն (*Traité complet de peinture. 7 vols.*) թէ Արեւմուտքի արուեստներուն յաճախ անհրաժեշտ է, «երթալ Արեւելքի կենսաբոյր ճառագայթներուն տակ վերակենդանանալ. այն Արեւելքը որ սահմանուած է սկիզբէն ի վեր Արեւմուտքի ռաճիւրան Մալու»: Արդարեւ 18րդ դարու վերջերէն սկսեալ, գիտուններէ ու արուեստագէտներէ Արեւելք կատարուած ճամբորդութիւնները, արեւելեան լիզուներու ու գրականութեանց ուսումնասիրութիւնը ու թարգմանութիւններուն ընդհանրացումը, արեւելեան գեղերու արուեստագիտական ու արհեստական արտադրութեանց ներմուծումը, Եւրոպայի մէջ, հեղինակական կերպասներու, թրքական եւ պարսկական գորգերու ու ընդհանրապէս Արաբական ոճին ընծայուած յարգը, անզգալաբար յեղաշրջեցին արուեստագիտական ըմբռնումը Արեւմուտքի մէջ:

Իսկ գալով Նոր Արուեստին մեր միջավայրերուն մէջ գտած ընդունելութեան եւ համակրանքին, կարելի է ասոնց վարանելու խոստովանիլ, թէ ան մեր մէջ ծանօթ Արեւմտեան նորութեանց ներմուծման անխորհուրդ ու անգիտակից փութկոտութիւնն է: Կը կարծուի տեսնել Նոր արուեստին մէջ շինուած տարազ մը, երբ ան ինչպէս վերը փանցիւնք բացատրել յաջակայութիւնն է ամէն տարազի, այդ ձեւով ըմբռնուած՝ *banal* կրկնութիւններու միայն կրնանք հասնիլ, մինչդեռ ան թելագրիչը պէտք է ըլլայ ինքնատիպութեան, եւ ասիկա ճշմարիտ է բոլոր այն միջավայրերուն համար որ իրենց սովորութիւններուն, բարքերուն, եւ խառնուածքին հակառակ ստեղծած են շուրջերին կեանք մը գլխովին կեղծ ու կապուած, միջկեռ Նոր Արուեստը պէտք է ըլլայ պատշաճաւ զայն վայելողներուն նիւթական ու գեղեցկագիտական պիտոյքներուն մասնաւորաբար: Անբացատրելի է արդարեւ Արեւելքիներու՝ Արեւմուտքէն սպասելը բան մը որ մեզմէ, այսինքն Արեւելքէն գացած է հոն. հակազուգահեռական գիծը զոր բացատրեցինք աւելի վերը, եւ որ գրեթէ գլխաւոր նկարագիրը կը կազմէ Նոր Արուեստին, գոյութիւն ունի արդէն մեր մէջ. Օսմանցի գեղագիրները զայն շատոնց գիտեն եւ գործածած են ամէն առիթի մէջ, մեր եղկէ գրիչին կտրուածքը արդէն կուտայ այդ գիծը ո եւ է գործիքէ աւելի լաւ:

Յուսարի է սակայն որ Արուեստի նորագոյն ըմբռնումը պիտի չուշանայ մեր մէջ եւս տալու իր ինքնատիպ նիշը. ինչպէս 1900ի Յուգանդէսին Ֆինլանտական բաժնին մէջ, կարասիներու եւ ուրիշ արտադրութեանց մէջ երեւան եկած, ինք-

նատիպ ու անկեղծ արուեստի մը կատարելութիւնները յայտնութիւն մը եղան: Այս բանին կը յուսանք մենք ալ՝ եղած փորձերուն յաջող արդիւնքները դնելու տելով, ինչպէս պատահաններու շատ գեղեցիկ վանդակներ, զարգագրերու շուրջը *arabesque*ի հիմերուն վրայ Նոր Արուեստի շատ շնորհաւորելի յարգարումներ մեր փայտաշէն շինութիւնները, մասնաւորապէս յարմարագոյն կը թուին արուեստի նորագոյն ըմբռնման, եւ ամէն կերպով իրաւունքն ունինք զայն ակնկալելու, նկատելով մարտադաւքիս մէջ, Գեղարուեստական զարգացման համար կատարուած շատ նշանակելի փանքերը:

Յ. Գ. — Արէնսրբի վրայ գրած յոգնուածիս մէջ (Ծաղիկ, էջ 502) երրորդ սիւնակին մէջ, «գոյութիւն ունի մասնաւորապէս իր յայտնած ճշմարտութեան պարագային մէջ եւս» խոսքէն ետք պէտք է կարգաւ այսպէս. Օգտակարութիւննին մեզի համար կորսնցուցած բոլոր այն բաները որոնք ճշմարտապէս հակապատկեր կը կազմեն ներկայ պահանջներուն եւ ըմբռնումներուն հետ, գեղեցկագիտական օրէնքներով անպատճառ գեղեցկութեան ծնունդ կուտան:

Ք Ե Բ Թ Ո Ի Ա Ծ Ը

ՎԱՀԱՆ ԹԵՔԵԼԱՆ

ԵՉՄԷ Ժամուկ փառաբանուած
Ու ճեղքացուած կա-
րօսագիւն

Երևոտհիւերուդ անկերջ շարքին
Թո՛ղ որ ձօնեմ ընդ մեկ փերուած:

Բեզմե ժամուկ ծրնած ամեկ
Քերքուածներու մեջեկ եւ զայն
Կը նախընտրեմ որուն անձայն
Վանկերեկ հոգւոյս մեջ լոկ կ'երգեմ...

Ինչպէս սակայն ամեկ փերուած
—Իրուած ու ո՛չ—յօժարակաւ
Այն փերուածին դեմ պիտի ծառ՝
Որ համբոյրեմ ե քերեմիդ սիրուած:

Կան մարդիկ որ իրենց սրտի մեծութեան տպացոյցը կուտան մեծ պարագաներու մէջ. բայց Թիւով շատ քիչ են ամէն օր, առտուընէ մինչեւ իրիկուն սիրտ կրողները:

ԱՄԱՆՈՒԻ ԽՕՍՔԵՐ

ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ՄԵՍՐՈՂ ՎԱՐԴԱՊԵՏ
ՆԱԽԱՆՈՒՆ ջրվեժի մը պէս
ժամանակին լուռ հասանքը
կը գահավիժի, որուն ծով խաղացքին
վրայ՝ նուրբ, խուսափուկ մշուշի մը տար-

ժամանակը անդարձ սահուն մը պաշարած
է միտքերնիս: Ժամանակը իր երկթերթի
մասնակը կը ցուցադրէ. քու անհատա-
կան անցեալ կեանքդ երբեմն զժողո՛
ւն աշխարհ կը սահեցնես Նոր Տարիի էջին
վրայ, որ անդիր է, որ լուռ խորհրդաւո-

Ներկան նուրբ՝ կարմրագիծ ժապա-
ւէնն է, որ կեանքիդ գրքին մէջ ժամա-
դրած էջդ կը ցուցնէ: Ներկան ինքնա-
կաց մարմին մը, առանձին տարածութիւն
մը չէ, այլ անցեալին վերջազիծը: Մէն մի
սահող վարկեանը անցեալին հիւսքը կ'ա-

Ժամանակին պայմանագրական կէտե-
րը լաւագոյն պատեմք մը կ'ընծայեն մեզի,
որ մեր կեանքին վազքերուն այդ պիտակ
հանգրուաններուն վրայ պահիկ մը հանգ-

Ժամանակի խորհուրդը կը գրաւէ զմեզ.
իր մարմնացումն է կեանքը, որուն առէջ-
քին վրայ անընդհատ կը տարուբերէ նա
իր կկոցը, եւ որուն հիւսած պատառոնին

Ժամանակը ինքնին՝ մահաչուք լուռ-
թիւնը, ամայութիւնը, սոսկումն է. կեանքն
է անոր չքեղ արտայայտութիւնը, բեղմ-
նաւորութիւնը, իրականացումը: Կեանքն ալ

Անցեալին հայելոցումը սա ողջամիտ

Թելագորութիւնը կ'ընէ մեզի թէ՛ կանրա-
նէր զորս պէտք է պահել, եւ ուրիշներ՝
զորս պէտք է մոռնալ: Գործարանքով
պահել եւ արծարծել գոյաւոր յիշատակները,
խանդոտ եւ ջերմ սրտազնդումները, տպա-

Վայրկենական սխալ մը երբեմն ամ-
բողջ կեանքը կը խամրեցնէ վեհերոտ հո-
գիններուն սէջ. սակայն կեանքի պայքա-
րին մէջ եղած ձախդութիւնները շատ
անգամ յաջողութիւններու խթանն են:

Այս խորհրդածութիւններէն վերջ, ին-
չո՞ւ գործեալ կը մոռնանք թէ մեր կեան-
քին նաւակը անփութութիւն ալիքներուն
յանձնած՝ կը թողունք որ նա սահի սրար-

Ժամանակին լաւ գործածութիւնը մե-
ծագոյն իմաստութիւնն է. անկից կախում
ունի կեանքին ամուր յաւերժական շէն-
քը, զոր չկարենան քակտել եւ ածիւ-

Ժ Ա Մ Ա Ն Ց

Պարահանդէսին մէջ.
— Օ՛հ, օրիորդ, շատ անգամ տեսած
եմ ձեզ,
— Ո՛ւր տեղ . . .
— Երազիս մէջ:
— Ուրեմն, պէտք է մալրս ալ երազած
ըլլաք, առանց սօսք տեղ մը չեմ երթար
ես . . .

Բանաստեղծ մը, երկչոտ, կը մտնէ
խմբագրատունէ մը ներս.

— Ձեզի ոտանաւորներ բերի, կ'ըսէ
տնօրէնին:
Այս վերջինը, առանց զրուիւր վեր վեր-
ջնելու.

— Դատ աղէկ, կը հաճի՞ք սա կողմին
մէջ զնեւ զանոնք, այս միջոցիս այնքան
զբաղած եմ որ . . .

ԿԱՐԱՊԵՏ ՓԱՆՈՍԵԱՆ

(Ա.Ն.ՋԵՆԱՍԱՆ, Ն.Ա.ԱՐԱՊԵՐ)

ԱՐՇԱԿ Ա. ԱՆՊՈՅԱՃԵԱՆ

Հետեւեալ հատուածը մէկ մասն է այն ուսում-
նասիրութեան զոր ստորագրողը պատրաստած
է, արդէն իմացական տշխարհի համար մեծած
այս անձնաւորութեան համար Այսօր կա-
րապետ Փանոսեան թշուառ կացութեան մը
մէջ, խեղճեւկ ծերութիւն մը կը բոլորէ:

Այն ժողովուրդը որ իր փառքերէն հմայուած
հետեւող մը է. նոյն իսկ ինչ ինչ պարագա-
ներու մէջ զինքը յարգող մը եղած էր, այսօր
զրկեմ է մոռացութեան և անտարբերութեան

Անկոնիթեան տոտջին
օրերէն մինչեւ եղիւ-
քը գերեզմանին՝ Փա-
նոսեան իր անձնական
կեանքին մէջ յեղեղեալ կ'գործունէութեան
մը յարաշարժ, միտքուն եւ տատանող
պատկերը հանդիսացած է:

Իր անձնական նկարագրին եւ գոր-
ծունէութեան մէջ չկայ բան մը որ որոշ
եւ անխախտ հիմ մը ունենայ: Իր մէջը
ամէն բան տարօրինակ խառնուրդ մըն է:
Ամէնէն չափաւոր գաղափարները ամէնէն
անսանձներուն քովը եւ ամէնէն խոհեմ
խորհուրդները ամէնէն յանդուգն սկիզ-
բունքներու հետ միասին անհեղաշնակ
խառնուրդ մը կը կազմեն, որուն մէջ
միութեան գիծ մը միայն՝ օգտակար լու-
րաւ անհոյս եւ անսահման եռանդը,
ժամանակէն եւ պէտքերէն առաջ անց-
նելու ձգտումը եւ յանդուգն նորութիւն-
ներով ժողովուրդը զարգացնելու միտումն
է: Նորասէր մըն է, առաւել որոշ եւ Ես-
սուն գատողութեան կանխող մը եւ ա-
ճապարող մը, որ կեանքին մէջ սխալած
ըլլալը ընդունած չէ: Իր ամէնէն տարօ-
րեակ գաղափարները, իր բացարձակ
ճշմարտութիւնները՝ իր սեփական մէջ ան-
մրցելի յամառութեամբ մը պաշտպանած
է: Իրական եւ հաստատուն գաւառաւորա-
կութենէ մը զուրկ, տկար հիմք մը վրայ
չինել ուղած է հիտուութեան շէնքը՝ որով

կ'ուղեր մտաւորական մշակ մը ըլլալու աստի իր ունեցած քիչը ծախելու համար աւելի չափազանցութիւններու գիմումը բաժնէ :

Այն վիայուն, պոռոտ եւ մեծխօսիկ ձեւերուն տակ — որով կը գրէր սովորաբար Փանոսեան — մարդ կը զգայ շատ անգամ պատարկութիւն մը, որ սակայն սիրելի ընծայելու կերպը գիտէ իր բացատրելու եւ խօսելու եղանակովը : Ասիկա իր գաղտնիքն է եւ իր հմայելու կարողութեան ամէնէն յայտնի տպացոյցը : Ասով չինած է անիկա իր ժողովրդականութիւնը, որուն խաբուսիկ պատրանքներէն չլացած՝ բազմախղիւր յանդգնութեամբ մը ձեռնարկու եղաւ իր լրագրական կեանքէն դուրս կարգ մը գործերու — ինչպէս Հիւանդանոցի մատակարարութեան — որոնցմէ գործազգարար ամէն անգամ յաղթանակով չէր որ ելաւ :

Մրցումի, վիճաբանութեան, ազուկի եւ միանգամայն բազդախնդրութեան երկար շարք մը եղած է իր կեանքը : Լրագրական իր քառասունամեայ կեանքին մէջ չէ եղած որ մը որ թերթ մը հրատարակած ըլլայ առանց յարձակումի կամ վէճ գրողով քանի մը նախադասութիւններու :

Անխոնջ վիճաբանող մըն է բայց անկարգ եւ յախուռն իր յեղուին եւ բացատրելու կերպերուն մէջ :

Կիրքը եւ գատողութիւնը իրարու դէմ կը գոտեմարտին իր վիճաբանութիւններուն մէջ, ուր շատ անգամ կիրքն է որ աւելի տեղ կը գրաւէ քան թէ անաչառ եւ ճշմարտախնդիր գատողութիւնը :

Չէ ունեցած վէճ մը որ առանց յատուկ լեզուի վերջացնէ : Յ. Յ. Պարոնեան՝ որ իրեն ժամանակակից էր շատ աղէկ կերպով կը պատկերացնէ վիճող մարդը Փանոսեանին մէջ երբ կ'ըսէ. «Չեմ հասկընար իր ոճը, բայց կը խորհիմ թէ կարելի չէ՝ միթէ համոզել մէկն որ երկու անգամ երկու ջորս կընեն, առանց կնքահայրութիւն ընելու եւ անանակ անունով փրտելու զայն : Սակայն ես վեր կը գտեմ զինքն միշտ այն քանի մը խմբագիրներէն որ միշտ երկու անգամ երկուքը հինգ կը ներկայացնեն վսեմափայլ, բարձրապատիւ, անկանխելի երբ մէկը հաճի կէս կանգուն քաղմիր նուիրել իրենց, վասն զի անվայել ոճով պաշտպանուած ճշմարտութիւնը միշտ նախապատիւ է բաճկոնի մը զոհուած ճշմարտութեանն » :

Եւ պէտք է խոստովանիլ թէ իրաւամբ՝ Փանոսեան՝ իր ժամանակին խմբագիրներէն շատ աւելի ճշմարտութեան մարդը եղած է, առանց սակայն երբեք յաջողութեամբ չափաւորութեան, հանդարտ խորհրդաւորութեան եւ լուրջ եւ հասուն գատողութեան մարդը կարենալ ըլլալու :

Չափ եւ սահման չկայ արդէն նոյն վակ իր գործերու եղանակին մէջ, ժողո-

վրդական՝ երեւակայութեամբ աւելի, քան երկիւղը չէ ունեցած որ մը այդ համբաւը եւ շահած համակրութիւնը կորսնցնելու, եւ չէ քաջուած ամէնէն աւելի եռանդով եւ համակրութեամբ ընդունուած գաղափարներու ստապատիր քօղը վար առնելու՝ քննադատելի պահելու մէջ, ամէնէն կծու բացատրութիւնները եւ ամենէն ապշեցուցիչ հարուածները նետելով երեսին, այն ժողովուրդին որմէ կախում ունէր ինքը :

Հոգ չէ թէ այդ բացատրութիւնները՝ տգեղ բառեր մը ունին իրենց մէջ, եւ փոյթ չէ թէ այդ կախարգութիւնները՝ ընթերցողներուն հաճոյք չեն պատճառեր, այլ ընդհակառակը զանոնք կը ցրուեն եւ կը վշրեն, բայց խնդիրը հոն է որ Փանոսեան ասոնց մէջ այնքան խոհեմ եղած է եւ այնքան սրտեւս, որ վերջէն շատեր իրաւունքը Փանոսեանին տուած են :

Իր լեզուին անսանձ եւ անտաշ ձեւը արդէն ցոյց կուտայ իր դիւրամառ նկարագիրը եւ տաքարիւն քնաւորութիւնը որմէ մեծապէս վնասուած է առանց սակայն երբեք խրատուած ըլլալու :

Ազուկը որ իր շուրջը յարուցած է, գրեթէ իր նմանը չէ ունեցած մեր լրագրական կեանքին մէջ, վասն զի ինքը խնկարկութեան այդ շրջաններուն մէջ առաջին խմբագիրն է որ այդ ապիկար ուղղութիւնը մէկ կողմ թողլով իր լրագրին յարձակումներուն եւ իր լեզուին խիստ ու անսանձ խայթումներուն ենթարկած է ամիրան, արհեստաւորն, հարուստը եւ աղքատը, եկեղեցականը եւ աշխարհականը եւ ասով է որ մեծ ընդունելութիւն գտած է ժողովուրդէն, որ մինչեւ այն ատեն միայն անոնց խնկարկուելը լսած էր : Իր խայթումները այնքան ոտակալի են, իր յարձակումները այնքան կծու, իր քննադատութիւնները այնքան խիստ, որ անոնք որ իր գրչին հարուածներուն արժանացած են, յաճախ իրենց սրտէն ծակուած զգացած են ինքզինքնին եւ ամէնէն ազնիւ եւ ներողամիտ կարծեւած մարդիկ թեթեւած են իրենց վեհագիրութեան մէջ՝ ամէնէն աննախանձելի միջոցներուն գիմելով՝ կործանելու համար Փանոսեանը որ անընկճելի մնացած է գրեթէ, եւ ինքն է որ շատ անգամ ուրիշները նսեմացուցած է : Իր պայքարողի եւ քննադատողի դերը սկսած է արդէն Միւնստրիի Էրմիաւի հրատարակութեամբ, եւ պահած է այն յատկանիշը մինչեւ վերջին օրերը, բայց պէտք է նշեալաւորութեան առնել թէ ինչ որ գիրին էր ընել վերջին ատենները, այնքան զիւրիւն չէր ընել այն ատենները որ «Գերագոյն ժողով»ին մէջ անիրաւութիւնն ճշմարտութեան ներկայացուցիչն էր, իրաւունքը ֆալսաւ կ'անուանուէր եւ կարապետ Փանոսեան իբրեւ մունետիկ փողոցներու մէջ կը պոռար : Ասոր հա-

մար քանիցս անգամ կ'ընտան ժողովներու ատեանը ելաւ : Իր կրօնական գաղափարներուն եւ եկեղեցւոյ պաշտօնեաներու չորսնած եւ ժամանակի ոգւոյն անհամապատասխան գաղափարներուն քարոզիչը հանդիսացած ըլլալուն համար, քանի մը անգամներ Պատարիարքարանի հետ բախումներ ունեցաւ եւ իր հարուածողական եւ կծու պայքարներուն մէջ այնքան ծայրայեղութեան գիմեց որ Պատրիարքարանը ստիպուեցաւ քանի մը անգամ Փանոսեանի թերթին նկատմամբ խիստ միջոցներու գիմել :

Երբ ստիպողութիւնը ներկայացաւ, այս անխոնջ մարդը՝ նորէն շարունակեց իր քննադատութիւնները եւ յարձակումները, անոնց դէմ որ կը մարտնչէր : Անոնք որ իրեն օժանդակները եղած էին, իր գիրքին ստացման համար — ինչպէս Տօքթ. Սէրփիլէն — որ մը զղջացին իրենց ըրածին վրայ, որովհետեւ անիկա իրենց գործիք մը ըլլալու տեղ, ինչպէս կը յուսային, ճիշդ հակառակը եղած էր, մասնաւորապէս աւելի մօտենալով անոնց որոնք դրամատէր ու վաճառական էին, այսինքն բարեկեցիկ եւ քիչ շատ ազդեցիկ կեսաբացիներու բերանն էր Մանգուսիէ այն ատեն, եւ հետեւաբար ազդեցիկ տարր մը կը ներկայացնէր, ուստի երկար ատեն Պատրիարքարանի գործն ստարբերուն հակազդեցութիւն մը եղաւ Փանոսեան իր շարունակական գրածներովը, որոնց գաղտնիքը միայն ինքը գիտէր :

Արդ, իբր ճշմարիտ հրապարակագիր ունեցած մեծ կարողութեանը, դիւթանքին շնորհիւ էր որ հակառակ տիրող խիստ օրինապահութեան, համարատուութեան, պատասխանատուութեան, իրաւասութեան, սահմանի, խորհուրդի եւ սկզբունքի գաղափարներու, յաջողեցաւ բոլոր այս սկզբունքի, գաւանանքի եւ օրինապահութեան գաղափարները գիւլ անցնել եւ ժողովուրդին սրտին եւ մտքին մէջ այնքան լայն տեղ մը գրաւող Փրկչեան Հիւանդանոցին մատակարարութիւնը իր ձեռքերուն մէջ առնել, սոսկ իր խելքովը, իր միջոցներովը եւ հնարքներովը կառավարել եւ հոն մտցնել շատ մը նորութիւններ, որոնք մինչեւ այսօր կը գործադրուին առանց նոյնիսկ անդրադառնալու, թէ անոնք յղացող մը գրտնուած ըլլալու է :

Հիւանդանոցի մատակարարութեան զատ Պատրիարքարանի ելեւմուտքն ալ ձեռք անցուց. բայց անխորհուրդ գործ մը կատարած եղաւ, քանի որ իր կարողութեան շատ աւելի մեծ գործի մը մէջ մտնելով նոյն խել իր ժողովրդականութեան կորսնցուց : Այս պատճառաւ Փանոսեան կը կորսնցնէր իր պաշտօնները :

Մինչդեռ ուրիշները իր ձախողութեանը պատճառ պէտք էր ցոյց տալ, ինքը ընդհակառակը կը գտնատէր իր յեղի-

Պուկ, անհամբեր եւ նեղ սիրտ բնա-
ւորութենէն: Բայց անոնք իր խառ-
նուածքին, իր անհատականութեանը եւ
եսին անփոփոխելի եւ բնորոշ յատկանիշ-
ներն էին, եւ այնքան մարմնաւորեալ եւ
խառնուած իր անձին եւ գործունէու-
թեան հետ, որ Փանոսեան եւ յեղյեղուկ
բնաւորութիւն արդէն հոմանիշ դասաւ
սկսած էին:

Չէ եղած տարի մը, օրինակի համար,
որ Մանգուսէ մօրինակ բնթացք մը եւ
որոշ ծրագիրով մը տարեշրջան մը բոլո-
րած ըլլայ: Ամէն օր դիրք, ձեւ, ուղղու-
թիւն կը փոխէր իր յարգիրը, շատ ան-
գամներ առաջին անգամ գաղափարի մը
առաջնորդ կը հանդիսանար առանց սա-
կայն իր պաշտպանած գաղափարը մինչեւ
վերջը տանելու:

Կարապետ Փանոսեան յոռետեսի աշ-
քերով դիտած է իր չորս կողմը՝
Մտաւորական Լուսաւորութեան այս
էջերէն առաջնայի սպիտակութեան թան-
ձրը խաւարի մը մէջ կ'արտաւայրէր զգար-
ինքնընդհանր եւ ամէն կողմ քարոզութիւն-
ներ է'ընէր՝ իր ստուերին հետ կոտորու-
ածով հալածելով այդ խաւարը, որուն
դէմ գործածուած միջոցն էր յախուռն
շեղումը:

Այս ակզորունքով եւ ոգւով էր որ դաս-
տիարակի սկսաւ ժամանակին՝ ժողովուր-
դին աղջիկները Սամաթիա բացած Ագուս-
եան վարժարանին մէջ, ուր իրաւ է թէ
իրական լայնախոյ՜ դաստիարակութիւն մը
կուտար, բայց գաւառները կը բաժնէր ի-
րենց ծնողքներէն, գիտութեան թանձր
խաւարի մէջ ցոյց տալով այս վերջինները
եւ ասով իրենց ծնողքները արհամարհել
վարժեցնելով: Ասով հանդերձ քիչ չառ-
քաջալերութիւն գտաւ եւ կրցաւ գեղար-
ուեստական ուսմանց ճաշակը արծարծել
այն ժողովուրդին մէջ, որ իրեն համար
ազգէտ էր, տխմար էր եւ եթէ կ'ուզէք
քիչ մըն առաջ երթալով... աւանակ էր:

Իր այս աններելի թերութիւններուն
հետ Փանոսեան ունէր մեծ ալ առաւե-
լութիւններ իբր հրապարակագիր: Փա-
նոսեան՝ հաստատուն եւ բարձր դաստիա-
րակութեամբ մը պիտի ըլլար թերեւս շատ
աւելի մեծ մարդ մը, ինչ որ իրեն կը
պակսէր՝ հմտութիւնն էր: Եթէ ոչ գաղա-
փարի, եւ աշխատութեան մարդը, եւ
գորգացուցիչը, սկզբունքներով մեծ է
առանց սակայն հաստատուն խաբիսի եւ
հիմ ունենալու: Մասնաւորապէս հրապա-
րակագիրը՝ իր կատարած գերովը եւ հա-
նած ազմուկովը անմոռանալի է, մանա-
ւանդ իբր ժողովրդական մարդ, համակ-
րութիւններու եւ հակակրթութիւններու
ծնունդ տուող, վէճեր յարուցանող, ան-
ձեր եւ անհատականութիւններ վշտացնող
խմբագիր:

ՍԻՐՈՅ ՊԱՐԱՊԸ

ԼԵՒՈՆ ԲԻՐԵՃԵԱՆ

ԱՃԱՐՆԵՐՈՒՆ ամայութեան մէջ սրբասուն,
Ուր կանքեղներն, աշանակներն ալ առանձին,
Երկար օրեր հառաչագին հեծեցին
Լուռ հրկումի սաժակներէն գալարուն,
Ահա՛ լեցաւ ժողովուրդը հաւասար,
Խունկ ու մունկ, աղօթներով քեռնաւոր.

Յիսուս Մանկան խորանէ՛ անքիծ, անըսուեր
Որ երբեմն էր կիսաւեր,

Ընծաներուն, մաղբանքներուն սակ հիմա

Կորստանալ՝ կրեսն կրկնի՜ անխընայ:

Մեկնութեանց մէջ բուրժան քեպէս ընդ երկար

Տրեւտով երբեւեց հե՛ք ու անկար,

Այլ այսօր,

Կը ճըրճըրայ, կ'աղօթեցէ քարճաքարքառ,

Ինչպէս խունկի ողորներն ալ, երբեմն առա՛դ, շիջեալիս,

Արդ ծաւալին, կը սասանին հեշտօրօր:

Ամայութեան երկինքներուն մէջ ահեղ

Շաւ ժամանակ, յունակն՝ դըշխոյ փառայեղ,

Գրգռանքներով սիրագեղ

Կը շիջընէ քիւր ծերպերը խաւարին.

Եւ սեռանած ամպերուն սակ իսկ վառին

Խարոյկները յուսապաշտառ արեւին:

Երբեմն վար երբ քօքալի հոծ քախիծը ճմեռնային օրերուն,

Երկնից շողերն ալ պըրպըրուն՝ մոմակալներ չե՛ն արդէն,

Մըշտաւորքոք, երեւուն,

Որոնք կ'երթան յուսալստեղ քախորներուն

Խի՛ս տղանցունն գերերկրային,

Եւ մեծ պարապն անըրպէսին

Չե՛ն ողորդէր ցոյսով, թոյսով անմեկին:

... Բայց սիրագուրկ այս սրբերուն, Տէ՛ր Աստուած,

Ո՞վ պիտի գայ լեցնել պարապն ահեղաբաց:

Ամայութիւնն ամեկունեք ուր քեւած է իբրեւ ջղիկ քօքալեր,

Դաշ ու լեռանց, ծովերուն վրայ, քէ ամպերէն ալ շաւ վեր,

Մեկնութեան, փայլալուսի է անգօր.

Այլ երբ սրբի աշերուն մէջ անվեհեր

Կը ծաւալի, մի՛շտ ահաւոր ու հըգօր,

Հո՛ն աշխոյժի, կեանքի երակն չի՛ քաքախեր,

Մահուան դալուկն ալ խըսանայ օրէ օր...:

Սիրս ամայի եղաւ աշեւս, ինչո՛ւն, ահ, ես չեմ գիտէր:

Մերկութիւններն դեռ անծանօթ փայտիներուն

Հոգիս փակեցն օրերն ի քուն:

Յուշատեսիս էլերն աշեւս ձիւնքալիսակ ու քարքալուն

Յոյսցումներն եւ զոգցես

Անճաւելի ու ահաւոր պարապներուն:

ՈՒՐՈՒԱԳԻՐՆԵՐ

Տ Օ Մ Ի Ն Օ

ԷՄԻՇՃԵԱՆ Գաբիկ ա-
ղան՝ ծանօթ է իբր ու-
նեւոր եւ բարեսիրտ
մարդ։ Բերա, գեղեցիկ
տուն մը ունի, չգիտեմ
քանի սենեակով, բազ-
միքով մը եւ սխառով
ու քսանի չափ ալ խա-

նութ, առդին անդին եւ հաճ մըն ալ, շի-
տակ ճամբան, խօսք չէ՛, եկամուտ մը
ո՛ր... Կնիկը եւ զաւակները պիտի ու-
տեն. աղջիկ մը ունի որ մէկ երկու հա-
զարէն աւելի պիտի տայ Լրկանը, եթէ
ուզածը գտնէ։

Անցեալ իրիկուն, Կաղանդին նախորդ
օրը, Եւթիմիան պողովաճառին խանութը
կը մտնէ։ Այս գործը իր ձեռքովը կը կա-
տարէ ամէն տարի, ուրիշի հաստատմու-
թիւն չունի։ Իր մուշտակաւոր գեղեցիկ
վերարկուն եւ փայլուն կալոյւղօքիները
կը գրաւեն խնայն ու շր խանութպանին որ
ընդառաջ կը փութայ, բայց Եւթիմիան
գործը չգիտցող մարդոցմէ չէ. փոխանակ
հրամայելու, կ'սկսի նախ մէկիկ մէկիկ
գիններ հարցնել պտուղներուն, կը սա-
կարկէ, դարձեալ կը հարցնէ, կը մտածէ
պահ մը, համը կը նայի մէկ քանի հատին,
խնձորները տանձերը աչքէ կ'անցնէ, կը
կշռէ զանոնք ձեռքին մէջ, բարակ թուղ-
թերը կը քաշէ կը հանէ նարինջներուն եւ
զանոնք պղտիկ կարծելով մէկ կողմ կը
նետէ դարձեալ, գինները սուղ գտնելով
մեկնիլ կը ձեւացնէ, խանութին առջեւ
կը կենայ պահ մը որպէս զի խանութպանը
գայ եւ համոզէ գինքը եւ վերջապէս ու-
րոշում կուտայ հրամայելու։

Կը հրամայէ, այժ, որ բոլոր չոր պը-
տուղներէն կշռուի... հարիւրական տրամ,
խանութպանը, յուսահատ կ'սկսի գործել
չուտ չուտ, այսքան ջնջին յանձնարարու-
թեան մը համար ժամանակ չկորսնցնելու
յայտնի գիտումով, բայց Եւթիմիան կը
միջամտէ, կը բարկանայ, կշիռին կը նայի,
յետոյ երբ չոր պտուղները կ'աւարտին, կը
հրամայէ որ աւելցնեն կողովին մէջ մէկ
քանի հատ նարինջ, աղէկներէն, զորս իր
ձեռքովը կը զատէ, յետոյ մէկ քանի հատ
սերկեւիլ, կէս օխա խնձոր, կէս օխա...

Խանութպանը կը հարցնէ.

— Աղէկ մանտաքին ունի՞մ աղա՞ս...
տղաքները կը փնտռեն...

Եւթիմիան որ հատ մը կերած էր ար-
դէն անկէ.

— Չեմ ուզեր, սուղ է... Կոճղս թող
ուտեն... տղաքը.

* * *

Դ օրձեալ պողովաճառին խանութը.
Յ օճախորդները կը մտնեն կելլեն եւ
կողովները կը լեցուն կը զրկուին։ Խա-
նութպանը աճապարանքի մէջ է, առիթը
ձեռքէ չփոխցնելու վախէն բռնուած։
Յանկարծ, սեւ շալով մը զլուխը ծածկած,
աղքատ կին մը կը ներկայանայ եւ ափին
մէջ գրուած քառասունոցի մը փոխարէն
քիչ մօ պտուղ կը խնդրէ, ինքն ալ իր
կարողութեան համեմատ, ով գիտէ, ի-
րենները կաղանդելու համար։

Բայց խանութպանը, մէծիտիկներու
ձայնովը գինովցած արդէն, իբրտ հարուած
մը տալով կնոջը կոնակին.

— Կորսուէ՛, անպիտան, ատե՛նը գտար
մուրալու։

* * *

Գոհարավաճառին խանութը.

Ֆէմինեան թանկագին մատանի մը
սակարկելու վրայ է իր մանկամարդ կնոջը
համար։ Որովհետեւ ագամանդը չլազու-
ցած է զինքը, անզգալարար մատը կ'ան-
ցընէ զաւն եւ պահ մը վրան կը նայի
հրճուանքով։

Բայց հանելը անկարելի կըլլայ զըժ-
բաղաւարտ. խանութպանը կ'ստիպուի,
Կաղանդի իրիկունով, ձգել միւս յաճա-
խորդները որոնք կը ծիծաղին, աշխատիլ
քրտինքներու մէջ, օճառել Ֆէմինեանի
մատը եւ վերջապէս խարտոցով մը յղկել
ոսկի չըջանալը եւ ետ առնել մատանին։

* * *

Բիկմալիոնէն մէկ քանի գեղեցիկ ա-
ռարկաներ գնած է Միքէ, Անժէլին հա-
մար, իր հումանին։ Ուրիշներ ալ կան հոն,
աղ գիշեր, ամենքն ալ Կաղանդի նուէր-
ներ փնտռելու գրադած. ծրարներ կը
պատրաստուին փութով։ Միքէ պահ մը
կը մօտենայ caissierին փոխարէնը վճարե-
լու, յետոյ դէպի դուռը կը յառաջանայ.

— Էֆէնտին ծրարը, կը հրամայէ ան-
դին արկղակալը.

Եւ Միքէ, իրեն ներկայացած ծրարը
առնելով, դուռս կելլէ հապճեպով։

Կառքին մէջ որ կը տանի զինքը Ան-
ժէլին, Միքէ ներքին գոհունակութեան
ժպտը կ'ուրուաղծէ դէմքին վրայ եւ կը
մտածէ այն վայրկեանին ուր տալիք նուէ-
րին փոխարէն պիտի ստանայ շնորհակա-
լութեան համարյոր։

Անժէլ կը ժպտի արդարեւ եւ ծրարը
կը բանայ աշխուժով. բայց աւա՛ղ, անոր
պարունակածը զոյգ մը էրիկմարդու կօշիկ
է, ուրիշի մը կողմէ բերուած ձգուած,
զոր սխալմամբ ձեռքն են տուեր հէ՛ք
սիրահար նուիրատուին։

* * *

Չգիտեմ ինչո՞ւ Կաղանդի օրը արտա-
սովոր տխրութիւն մը կը պաշարէ զիս։
Անցեալ սէրերու, տխուր յիշատակ-
ներու զարթօնքն է արգեօք, թէ ոչ
կեանքի վերջաւորութեան քայլ մը եւս
մօտեցած ըլլալու երկիւղը. — ինչ որ ալ
ըլլայ սա ճշմարիտ է որ աւելի լաւ է

տխուր ըլլալ այդ օրը քան ենթարկուիլ
այն բռնազրոսիկ տրախուլեան զոր ամ-
բոխը — կեանքի քմահաճոյքներուն հպա-
տակող հէ՛ք marionnette — կը կարծէ ար-
տայայտել կիսանուաղ լուպտերներու պայ-
թոյ թմրուկներու ու յայկան նուագա-
րաններու զարմանազան անգքով մը ու
պատրալիւ համրոյրներու, կեղծ համա-
կրութիւններու կամ տափակ նուէրներու
արտայայտութեան մը մէջ։

— Տղաքը կը սիրէ՞ք, կը հարցնէին մէկ
քանի զաւակներու տէր հօր մը.

— Ի՞նչ ըսել է, պատասխանեց այս
վերջինը, միայն Կաղանդին տաղտկալի
կըլլան եւ այդ օրը կ'ատեմ զանոնք։

ԱՇԽԱՆԱՅԻՆ

ԱՐՏԱՇԷՍ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

ՇՈՒՆՆ եկու վերստին
Տըժոյն, մըթին, սգաւոր,
Տերեւները կը ծափին,
Մեռած, գեղին ու չորչոր։

Տըխրութիւն մը անսովոր,
Կը սաւառնի իմ չորս դին,
Եւ հոգիս է վիրաւոր
Հանգէտ այրի նոր հարսին։

Հանդիսաւոր վիշտերուն
Սեւ սիրոյ մը մօտալուտ
Ունիմ կասկածն ես անգուծ։

Եւ հեղափոխ ու հըլու,
Կ'ապրիմ ցաւոտ՝ այլ զըւարժ
Վերապահմանց մէջ հըպարտ։

ԱՌ ՅԻՍՈՒՍ ՄԱՆՈՒԿ

ԵԴՈՒԱՐԻ ԳՕԼԱՆՃԵԱՆ

ՈՂԴՈՋ մանրիկ ու-
խուղ սակ,
Կը պսպղայ յարդն ան-
կողնիդ...

Չե՞ ան սիրոյ ոսկի ժպիտ՝
Չիւնե՞ ճամբուղ վրայ սպիտակ։

Ծերպերուն մեջ հովը դժխեմ
Հեծե՛.— ձոնչե, շուրջդ, ամեն իր.
Կարծես բողոքն է զայրալիւ՝
Այս փառայրը, ծնունդիդ դեմ...

Բու վառարանդ է շունչն աղու՝
Ոչխարներուն մեղոյշ, բիւն.

Ծածկոցդ՝ usուերն ե քարայրին
Զոր Տխրութիւնն իր կը բողբու:

Դաժան, դաժան, դաժան ե պահ,
Ա՛հ, մեծամեծ, հոս կը մըսի՛...
Ոսկի մագերէք երազի
Կը դողա՛ն սառ ձիւնին վրայ...:

Ոչինչ գիտե արեւոյնէ հոս՝
Ինչ որ երազդ ունի մաքուր.
Ինչ որ սրտիդ մեջ՝ ե քաղցր հոտ՝
Սա՛ռ դադուկն ե, շուրջդդ, անխօս:

Մութ ե. կանքեղդ քախճազին
Մեղմ կը գգուի պատեր խոժոռ,
Ա՛հ, քո սրտիդ քոցին պէս որ
Լիզե՛ պարսպը տեղեկութիւն...:

Հովը խիստ ե, ու միաշունչ
Կ'աշիւ արծաթն երազներուն
Զորս հեղշակներ, գիշերն ի քուն,
Կերպեն ձիւնին ճերմակով մունջ...:

Մարիամ դիտե քեզ անձկազին
Նայումսով մ'որ «նիտիկ» կ'ըսէ.
Ինչպէ՛ս նիտիկ. ա՛հ, սպասե՛
Պզտիկ Յիսուս, արշալոյսին:

Ճառագայթ մը պիտի իյնայ
Քարայրիդ մեջ, նուրբ ու չնայ,
Եւ ձիւնաշող մարմնիդ պայ
Հաղեցնէ պիտի անխնայ...:

ԵՆՉ Կ'ԸՆԴՆ ԲՅԻՇԿՆԵՐԸ

ԿԱՂԱՆԳԻ ԵՒ ԾՆՈՒՆԳԻ
ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

ՏՈՔԹ. ՌՈՊԷՆ ՍՕՆ

ՆՁ! առողջապահական կա-
նոններ, Կաղանդի եւ Ծը-
նունդի՝ ալ, պիտի ըսեն
ապագայի շատեր եւ պիտի սկսին
մտածել թէ նոյն իսկ ամէնէն նոյն իրական
օրերուն պէտք ունին խորհրդատուներու
որպէս զի իրենց ընկիւնները չափաւորէ
եւ ասով գերեւը հեռու պահէ միապէս
Գիտե՛մ որ ընթերցողներուս մէջ պիտի
գտնուին անանկներ ալ, որոնք պիտի յայ-
տարարեն թէ, առողջապահական շատ մը
կանոններով բռնաւորուած ըլլալը ամե-
նէն ցէշ հիւանդութիւնն է: Ասանկ կըր-
նան մինչեւ աստիճան մը իրաւունք ու-
նեցած ըլլալ, բան մը սակայն որ երբէք
չի պակսեցնէր արժէքը եւ օգտակարու-
թիւնը առողջապահական կանոններուն,
զոր մարդ իր կեանքի ամէն վայրկեան-
ներուն մէջ նկատողութեան պէտք է
առնէ: Որովհետեւ առանց այս կանոննե-

րուն, մարդ կրնայ դիւրաւ կորսնցնել աշ-
խարհիս վրայ ամէնէն աւելի թանկագին
եղող առողջութիւնը, քանի որ առողջու-
թիւնն է երջանկութեան ալ պայմանը:

Ներկայ Կաղանդի եւ Ծնունդի տօնա-
կան օրերը իրենց հետ այն տեսակ հրա-
պոյրներ կը բերեն, որոնք սակայն մեծա-
պէս փորձութեան կ'ենթարկեն մեր ա-
ռողջութիւնը: Ասոր համար է որ ըսուած
է թէ տօնական օրերու շարք մը շատ
գծուաբաւ կարելի է մինչեւ վերջը տա-
նիլ առանց առողջական տեսակէտով մեծ
կորուստներու ենթարկուելու:

Մարդկային բնաւորութիւնը անգամ
մը այնպէս մը շինուած է, որ տօնական
օրերու մէջ շատ դիւրաւ ծայրայեղու-
թեանց մէջ կ'իյնաւ, որով առողջապահա-
կան-բարոյական քարոզները այդ օրերուն
համար պահ մը անգոր կը մնան:

Կաղանդի իրիկունէն սկսեալ մինչեւ
Ծնունդին երկրորդ օրը, քիչ կամ շատ,
ամէն օր հանգիստեան տրամադրութիւն
մը կայ ամէնուն վրայ, եւ այս տրա-
մադրութիւնը ամէնէն աւելի կը յատ-
կանուի իր անդառութեան տեսակին մէջ
մտցուցած հիմնական տարբերութիւննե-
րով:

Կաղանդի եւ Ծնունդի օրերուն ամէ-
նէն աւելի մարդիկ իրենց օրկրին պա-
հանջներովը եւ չլրացին եւ բաւական մեծ
համեմատութիւններով ալ գոհացում կու-
տան անոր, եւ անոնք որ Կաղանդի ա-
նուշեղէններու, փոկեղներու չոր եւ շա-
քարոտ պտուղներու եւ այլ Ծնունդի
պահքի խորտիկներու Կաղանդի սեղանին
վրայ, փորձիչ կերպով մը իրարու քով
շարուած ըլլալը կը տեսնեն, միեւնոյն ա-
տեն բնականօրէն կը փութան անոնց ա-
մէնուն ալ համերը նայիլ, որոնք զիրար
գերազանցելու թափով մը հոն եկած, այս
անգամ կը սկսին խոնուիլ չլացողներուն
ստամոքսին մէջ, որ եթէ զօրաւոր չէ դիւրաւ
տեղի կուտայ արդէն, իսկ եթէ զօրաւոր
է, զինքը մինչեւ տօնական օրերու վերջը
կը տանի, որ մէկ անգամէն շատ զօրա-
ւոր կերպով կը զգացնէ իր տիրոջը թէ
զինքը չարաչար կերպով դորձածած է:
Մարդ նոյն իսկ կրնայ ըսել թէ Կաղանդի
բոլոր անուշեղէններուն ու խորտիկներուն
նպատակն է մարդոց ստամոքսը բռնա-
ւորել միաստակար կերպով: Որքան տղաք
կան, պիտաւորներ ալ, ինչպէս նաեւ կի-
ւեր, որոնք կատարեալ օրկրամոլներու
պէս կը յարձակին Կաղանդի սեղանին
վրայ եւ կը սկսին անխնայ կերպով աւե-
րել պնակներուն գեղեցիկ բովանդակու-
թիւնը, ի հաշիւ իրենց ստամոքսին:

Այս առթիւ առատ քանակութեամբ
շաքար կը զրկենք զէպ ի մեր ստամոքսը
որ շատ կը տկարացնէ անոր մարսելու
կարողութիւնը: Երբ աչքի առջեւ բերենք
այն կարգ մը մարդերն ալ որոնք առանց
յագենալու կուտեն ամբողջ օրեր այդ ա-

նուշեղէններէն, միրգերէն եւ խորտիկնե-
րէն, այն ատեն զարմանալու բան չկայ
եթէ բժիշկներ տօնական օրերէն անմի-
ջապէս վերջ կրնդ ունին այցելութիւնը
շատ մը հիւանդներու, որոնք ուրիշ տկա-
րութիւն մը չունին, բայց եթէ խառնու-
րած ստամոքս մը:

Ընդհանրապէս իրիկուններն է որ ըն-
տանիքներ իրարու կ'այցելեն եւ այս առ-
թիւ կը հրապարակ Կաղանդի լիցուն սե-
ղանները որոնցմէ պէտք է բաւական քա-
նակութեամբ ու տեղիքներ վերցնելով տե-
ղաւորցնել արդէն լիցուն ստամոքսներու
մէջ, որովհետեւ հսկառակ վարմունք մը
կրնար ի մասնաւորի տանտիրէն վիշտ
պատճառել. մանաւանդ անոր համար որ
այդ տանտիրէնը այնքան ուշիտուած ու
յողնած է համեղ ընելու համար անուշա-
պուրր, բիթեք, եւ զերտեք: Մինչդեռ,
մանաւանդ, իրիկունները պատկելն ան-
միջապէս ստալ պէտք էր ամէն ջանք
ընել, որպէս զի մեր ստամոքսը թնթեւ
եղած ըլլալ, հակառակ պարագային, Կա-
ղանդի իրարանցումները կրնան մեր ստա-
մոքսին մէջ փոխադրուիլ, ասիկա պատ-
ճառ մը չէ որ օրուան միջոցին ալ չա-
րոչար գործածենք մեր ստամոքսը, ամէ-
նէն կարեւոր կէտը զոր նկատողութեան
պէտք է տանել, Կաղանդի տօնական օրե-
րուն, զգուշանալն է անօթի վիճակի մէջ
մտնելու Կաղանդի սեղանին որ միայն
անուշ ու տեղիքներ կը պարունակէ: Այս
տեսակ քաղցրեղէնները շատ դիւրաւ յա-
գեցած ըլլալու զգացումը յառաջ կը բե-
րեն, կամ թէ ուրիշ խօսքով կը խորեն
ենթարկուին ստամոքսը, մինչդեռ պէտք
էր նախ զօրացնել այդ ստամոքսը կանո-
նաւոր անդառութեամբ մը եւ յետոյ նե-
թարկել զայն զօրաւորին փորձութիւն-
ներու:

Երբ անօթի վիճակի մէջ մեծ քանա-
կութեամբ անուշեղէններ ու տեղիք, ատենք
խառնարու մեք յառաջ կը բերեն, եւ մին-
չեւ անգամ զրգոյնով ստամոքսին մա-
ծուցիկ թաղանթը, ալ եւ այլ փառնգա-
ւոր հիւանդութիւններ յառաջ կը բերեն:

Այս ամէնուն եղրակացութիւնը սա-
կըլլայ որ Կաղանդի եւ Ծնունդի տօնա-
կան օրերուն, մեր ստացած բոլոր ու տե-
ղիքները մեր ստամոքսին մէջ կը մնան
այդ օրերուն անցնելէն վերջն ալ: Ամէ-
նուն ծանօթ իրողութիւն մըն է որ Ծը-
նունդէն վերջ Եօթիւսպի աշտկերտները
հիւանդ ստամոքսով զրազելնուն զուլիս
քերելու մամանակ չունին: Ինչպիսիքնե-
րու մէջ ալ մեծ գործունէութիւն կը տի-
րէ պատրաստելու համար այն զեղազիր-
ները, որոնցմով պիտի մաքրուին ստա-
մոքսներն ու աղիքները:

Առամնարոյթին դործին ալ կուղան
Կաղանդի եւ Ծնունդի, որովհետեւ սոս-
կալի աղտոյի ցաւերը ամէնէն աւելի այս
օրերուն երեւան կ'ելլեն, պարզապէս կա-

ղանդի սեղանին առջեւ անխոհմտութիւններ գործուած ըլլալուն համար կազինը, ընկոյզը, նուշը եւ ամէն կարծր կեղեւով պտուղներ ալ ատամնաբուծներուն շատ հաճելի գործ մը կը կատարեն այս օրերուս, քանի որ քիչեր չեն անոնք, որոնք փոխանակ կարծր կեղեւներու մէջ պարփակուած միջուկները ճաշակելու համար զանոնք իրեն մասնաւոր գործիքովը կտարելու, նոխարահար կը համարին ակոսայով կոտրել, ինչ որ կրնայ նոյն իսկ մահացու ըլլալ ակոսներու համար:

Ամէնէն աւելի տղաք են, որոնք կարծր պտուղները իրենց ակոսով կոտրելու անխոհմտութիւնը կ'ընեն: Առդ, ծնողքները փոխանակ նախապէս իրենց տղոցը բացառելու որ ակոսայով պէտք չէ ընկոյզ, կազին եւ այլն կոտրել, կրպակներ որ աւելի զոր օրինակ ընկոյզ մը կոտրած ատեն իր ակոսն ալ միասին կոտրէ, եւ այն ատեն միայն կը սկսին անոր զլխուն քարոզներ կարգաւ:

Այս ամէնէն կը տեսնուի որ նոյն իսկ հանդիսական օրերու մէջ պէտք չէ ընտանեկան թ զուլ այն անողջուպահական պատուէրներ, որոնք մեր կեանքին տեւականութիւնը կրնան ապահովել:

ՔՐՈՇԻԿ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ

★ Եւրոպայի Հայոց Առաջնորդ Տ. Գէորգ Եպիսկ. Մանչէսթըրէն նամակ գրելով Ս. Պատրիարք Հօր, կը պատմէ Մայր Աթոռի վիճակին համար ուր որ անկ է աղերսագրեր զրկելու մասին եղած ձեռնարկները: Բարիզի մէջ չահու տէր մեծատուններ զգաւորակեցան ստորագրելու, եւ Լոնտոնի մէջ ռուսահայ մեծատունք աւելի զգուշութիւն քաշողովեցին, մինչ խնդիրը լոկ հոգեւոր էր: Ոչ ի Բարիզ, ոչ ի Լոնտոն ռուս ներկայացուցիչները չընդունեցին այս աղերսագրերը իրենց հասցէին մատուցանելու հօգը, եւ թըղթատարով կրկնապէս ապահովագրեալ զրկել բաւ համարուեցաւ ի վերջոյ: Տեղւոյն ազգայինը խորունկ ցաւով տեղեկացած են նաեւ թայմզէն Մայր Աթոռոյ գործերուն վիճակին վրայ:

★ Թիֆլիսի Հայուհեաց բարեգործական մարմինն բացը գրեցելու համար կ'ըսուի թէ Ն. Ս. Օժուլթիւնը հրաման տուեր է եկեղեցական երգեցողութեանց նուագահանդէս մը աւելու: Երգողները 40 հոգիէ պիտի բաղկանան. պիտի մասնակցին օրիորդներ ալ: Այժմէն դժգոհութիւն կը յայտնուի ամէն կողմէ՝ եկեղեցական երգեցողութեանց թատերական բեմն հանուելուն դէմ: Միւս կողմէ կ'առարկուի թէ

ուրիշ լիջոյ, գտնուած չէ զպրոցին բացը գրեցելու:

★ Էսկիշէի Վերջին հրդեհին առթիւ տեղւոյ վտարարանը փակման վրաս առնէն աղատելու համար, իսպառ ժողովրդ, ինչպէս յայտնի է, պաշտոն յանձնած էր Տէր Ներսէսեան եւ Շիրինեան էֆենտիւն, բարեւէր ազգայնոց նպաստը հաւաքելու համար: Յիշեալ էֆենտիւնը ցարդ 90 ոսկի հաւաքելով, յանձնեցին Ս. Պատրիարքին:

★ Թիֆլիսի մէջ Դեկտ. 22ին Հայուհեաց Բարեգործական մարմինը ի նրապատ իր Ահեստանոց—Լարժարանին, այս տարի ալ թատերական ներկայացում մը տուաւ: Խաղերն էին Հիւր տրամը, հեղինակութիւն կէռոկ Պաւստէրի. երկրորդ Թիֆլիսէն տրամը Հէռման Չուտէրմանի, երրորդ զաւելտ մը Տէր Գրիգորեանի: Տիկին Սիրանոյ Չուտէրմանի թատերգութեան Պաւստէրի գերը կատարեց եւ մասնաւոր նուէրով մը վարձատրուեցաւ: Չուտ հասցիւր եղած է 800 ռուպլի:

★ Միվրիխտարի մէջ աղջկանց վարժարանի մը հիմնարկէրը կատարուած է:

★ Ըսողներ կան թէ Ռուսմիական Խորհուրդը լրջօրէն ձեռք առած է Կաղմական Կանոնագրի վերաքննութեան խնդիրը եւ այս մասին կը սպասուի որ իր բանակցութիւնները մօտաւորագոյն ապագայի մը մէջ արգիւնքի մը յանդին:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԾԱՅՐԱՌՈՅՆ ԱՐԵՒԵԼՔ

Ամբողջ այս շաբթուան ընթացքին քաղաքական աշխարհի առանցքը եղաւ դարձեալ Ծայրագոյն Արեւելքը, ուրկէ անդադար հասան զիրար հակասող տեղեկութիւններ: Բայց ընդհանուր կերպով աւելի հանդարտեցուցիչ հանգամանք մը ունին վերջին լուրերը, որոնց գլխաւորները հետեւեալներն են. —

★ Թօքիոյէ եկած ապահովիչ լուրերուն վրայ, բոլոր արժէթուղթերն զգալապէս բարձրացան, մանաւանդ օսմանեան արժէթուղթերը:

★ Թերթերը Թօքիոյէ հեռագիր մը կը հրատարակեն ծանուցանող թէ Ճաբոն իր պատասխանը յանձնած է Ռուսիոյ վերջին ծանուցագրին, եւ թէ այս պատասխանը հաշտարար ոգիով մը գրուած է:

★ Ֆրանսական եւ անգլիական կառավարութիւններն յայտարարեցին թէ պատրաստ են բարեկամաբար միջամտելու, Ռուսիոյ եւ Ճաբոնի վէճը կարգադրելու համար:

★ Ռուսիա մեծ տէրութեանց չըրակական մը զրկելով, կը յայտարարէ թէ պիտի ճանշայ Մանչուրիոյ մէջ հաստատուած իրաւունքներու մասին Ձինաստանի հետ կնքուած չաշնագիրը:

★ Բեղերսպուրկէ կը ծանուցուի թէ ռուսական վերջին ծանուցագրին ի պատասխան Ճաբոնի ծանուցագրին արդէն յանձնուած է Թօքիոյ ռուս դեսպան Պաւստ Ռոզէնի եւ Լամատորֆ կոմսին ալ պիտի յանձնուի Բեղերսպուրկի ճարտանկան դեսպանին կողմէ: Ռիթէր կը ծանուցանէ թէ Չարը, ամանորի առթիւ ընդունելութեան միջոցին, յոյժ բարեկամական եղանակաւ մը խոսակցած է Ճաբոնի դեսպան Պաւստ Բուրիսոյի հետ, Ռուսիոյ եւ Ճաբոնի միջեւ բարեկամական յարաբերութեանց հարկն ի վեր հանելով, եւ վէճերու խաղաղական կարգադրման ներկատմամբ իր անխախտ յոյսն յայտնելով: Վերջապէս Ռիթէր կը հաւաստէ թէ Չարը յայտարարեր է դեսպանական մարմնոյ անդամներուն թէ ամէն կարելի միջոց ի գործ պիտի դնէ Ծ. Արեւելքի մէջ խաղաղութիւնն անվթար պահելու համար:

★ Ռաշիկըզի ճարտական դեսպանն Արտաքին գործոց նախարար Մ. Հէյի հաղորդեց ռուսական վերջին ծանուցագրին պատասխանող ճարտական ծանուցագրին պարունակութիւնը: Ճաբոն իր պատասխանով կը մերժէ եղեր Ռուսիոյ բոլոր գլխաւոր առաջարկները, եւ հակառակարկներ կ'ընէ որոնք իրենց բնութեամբն իսկ անընդունելի պիտի ըլլան: Հետեւապէս Թօքիոյ մէջ յոռետեսութիւն կը տիրէ տաղանային խաղաղական լուծման համար:

★ Բեղերսպուրկէ հեռագիր մը կ'ըսէ թէ Չարը, նոր Տարւոյ ընդունելութեան առթիւ, յայտարարեր է որ իր բոլոր ջանքը պիտի նուիրէ Ծ. Արեւելքի մէջ խաղաղութիւնը պահպանելու:

Ծաղիկի յառաջիկայ թիւով, որ հրապարակ պիտի ելլէ 10 յունուար շաբաթօրը, պիտի երեւան:

ԱԼՓԱՍԼԱՆ

ԱՐԳՈՍ

Եղիշէ Եպս. ԴՈՒՐԵԱՆ

Տիկ. Զ. ԵՍԱՅԵԱՆ

Վահան ԹԷՔԻԵԱՆ

Վահան ՄՍԼԷՉԵԱՆ

Արա. ԶԱՐՈՒԹԻԻԿԱՆ

Միքայէլ ՇԱՄՏԱՆՃԵԱՆ

Զիֆթէ-ՍԱՐԱՅ

ՏՈՒՐԵՆՕ

Լեւոն ՔԻՐԻՇՃԵԱՆ

ԾԱՂԻԿԻ բոլոր բաժանողները յառաջիկայ թիւով մը պիտի ստանան 1903 տարեգրանի նիւթերուն համադրական ցուցակը:

Արտոնատէր Ա. ՍԱԳԱՆԱՆ

Տպագրութիւն Սագանան
Կալաթա, Գուրլունցի խան թիւ 7